กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

เรียวรุ้ง บุญเกิด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2557

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษา

สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

เรียวรุ้ง บุญเกิด

คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ดร.สุวิชา เป้าอารีย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)

รองศาสตราจารย์..... ประธานกรรมการ

(ดร.สุรสิทธ์ วชิรขจร)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.....กรรมการ

(ดร.สุวิชา เป้าอารีย์)

พันตำรวจโท.....กรรมการ

(ดร.พงษ์ธร ธัญญสิริ)

รองศาสตราจารย์.....คณบดี

(ดร.พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต)

ตุลาคม 2557

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กรณีศึกษา : สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม สำเร็จลุล่วงได้เนื่องมาจากผู้เขียนได้รับความช่วยเหลือในการให้ข้อมูล คำปรึกษา ข้อแนะนำ ความคิดเห็นและกำลังใจจากบุคคลหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นางวาสนา ปักกาโร ประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทุกท่านที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งทำให้การศึกษาครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิชา เป้าอารีย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร. สุรสิทธิ์ วชิรขจร และ พันตำรวจโท ดร. พงษ์ธร ธัญญสิริ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาเสียสละเวลา ให้คำปรึกษาและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตลอดจนขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดวิชาการที่มีคุณค่า จนเกิดความรู้และสามารถนำมาซึ่งความสำเร็จนี้

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้เป็นอย่างดี ขอขอบคุณเพื่อนๆที่รักทุกคนของผู้วิจัยสำหรับความห่วงใยและความช่วยเหลือที่มีให้มาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณ และขอมอบความสำเร็จทั้งหมดจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แด่ครอบครัวบุญเกิด ผู้ซึ่งเป็นผู้สนับสนุน ส่งเสริม ตลอดจนเป็นแรงใจที่สำคัญยิ่งของผู้วิจัยตลอดมา จนทำให้การศึกษาครั้งนี้ประสบผลสำเร็จได้ตามที่มุ่งหวังไว้ และผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่สนใจต่อไป

เรียวรุ้ง บุญเกิด

ตุลาคม 2557

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม
ชื่อผู้เขียน	นางสาวเรียวรุ้ง บุญเกิด
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)
ปีการศึกษา	2557

การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 2) ศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จของกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท และ 3) ศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นการการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) 18 คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ย โดยกระบวนการเริ่มต้นประชาชนสามารถติดต่อได้ทั้งช่องทางจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและช่องทางจากเครือข่าย โดยมีขั้นตอนในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่สำคัญ คือ 1) การเข้าสู่กระบวนการ 2) การจัดเวทีไกล่เกลี่ย 3) การประสานส่งต่อกรณีพิพาท

เงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยที่สำคัญมี 5 เงื่อนไขดังนี้ คือ 1) ความสมัครใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายที่ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเริ่มต้นขึ้นได้ 2) ต้องมีผู้ไกล่เกลี่ยที่มีความเป็นกลางและมีลักษณะของผู้ไกล่เกลี่ยที่ดี 3) การไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นในบริบทชุมชนหรือพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมประเพณีในการเคารพผู้ใหญ่ 4) การได้รับการสนับสนุนทั้งความรู้ความร่วมมือจากคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัด 5) การเลือกเวทีไกล่เกลี่ยที่มีความเป็นธรรมชาติและคู่กรณีคุ้นเคย จะส่งผลให้การไกล่เกลี่ยสามารถดำเนินไปอย่างราบรื่นและสำเร็จได้

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ มี 9 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาด้านสถานที่ตั้งของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดยังคงอาศัยในหน่วยงานอื่น จึงควรมีสถานที่เป็นเอกเทศน์และจัดพื้นที่ให้เป็น

สัดส่วนเพื่ออำนวยความสะดวกในการบริการประชาชน 2) ปัญหาด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามที่ไม่สามารถบริหารงานได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นควรมีหัวหน้าของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดโดยตรงไม่ใช้รูปแบบการดึงหัวหน้าจากจากหน่วยงานอื่นมารับผิดชอบ 3) ปัญหาด้านบุคลากรที่ขาดความรู้ความสามารถและความขัดแย้งที่เกิดในหน่วยงาน คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดต้องเป็นตัวกลางในการช่วยสร้างความสัมพันธ์และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอยู่เสมอ 4) ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ที่เป็นเชิงรับมากกว่าเชิงรุก จึงควรมีการลงพื้นที่ให้ทั่วถึงเพื่อรับฟังปัญหาในชุมชนอื่นๆ 5) ปัญหาของการเก็บสถิติการไกล่เกลี่ยที่ไม่มีเครื่องมือมาตรฐานและไม่เห็นความสำคัญของการเก็บสถิติ จึงต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมสร้างเครื่องมือและเก็บสถิติเพื่อประโยชน์ในอนาคตต่อไป 6) ปัญหาด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ยที่ความสัมพันธ์ทางสังคมกับคู่กรณีทำให้เกิดการจำยอมในการไกล่เกลี่ย ดังนั้นต้องให้คู่กรณีมีสิทธิเลือกผู้ไกล่เกลี่ยได้เอง 7) ปัญหาด้านค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินการทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและผู้ไกล่เกลี่ย ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและคำปรึกษา 8) ปัญหาด้านความร่วมมือจากหน่วยงานที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และทัศนคติในแง่ลบต่อกระบวนการไกล่เกลี่ย จึงต้องมีการสร้างความเข้าใจตระหนักถึงข้อดีในการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยและตระหนักถึงการให้ความร่วมมือทุกรูปแบบประการสุดท้าย 9) ปัญหาจากการไม่ติดตามผลการดำเนินการไกล่เกลี่ยให้แก่ประชาชนกระทั่งต้องเข้าสู่กระบวนการฟ้องร้องเนื่องจากเกิดการผิดสัญญาขึ้น ดังนั้นต้องสร้างความรับผิดชอบให้แก่เจ้าหน้าที่ทุกระดับในการช่วยเหลือประชาชนอย่างจริงจังเพื่อไม่ให้การไกล่เกลี่ยหรือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเพียงการปฏิบัติที่เกิดการสูญงบประมาณของรัฐเพิ่มขึ้น

ABSTRACT

Title of Thesis	Restorative Justice : A Case Study of Provincial Justice Office In Mahasarakham Province
Author	Ms. Reorung Boonkerd
Degree	Master of Arts (Social Development Administration)
Year	2014

The objectives of this study were 1) to study the restorative justice process of provincial justice office in Mahasarakham. 2) to study the conditions of success in mediation dispute process. And 3) to study problems and suggestions in the implementation of the restorative justice process. This study was based on the qualitative research approach with 18 key informants by in-depth interviews.

The study was found that the restorative justice process of provincial justice office in Mahasarakham used mediation format. The process begins from people can contact in channel of provincial justice office in Mahasarakham and channel from the network. The important steps in operation of the restorative justice process is 1) entering to process 2) staging mediation 3) forwarding synchronization the disputes.

The conditions of success in mediation with the following 5 conditions is 1) the willingness of both parties to the mediation process begins. 2) requires mediators are neutral and have a great mediator. 3) mediation that occurred in the context where a culture of respect for elders. 4) supported the knowledge and cooperation of the Office of Justice Provincial Executive Committee. 5) Selection of the nature mediator and the familiar parties will make the result in mediation can be carried out smoothly and successfully.

The problems and suggestions the following 9 issues include 1) The location of the office of justice province still live in the other unit. Should have the control and the area is proportional to facilitate public service. 2) The operation of the Executive Committee of provincial justice office in Mahasarakham can not be fully managed. Therefore, should have the chief justice of the

provincial office directly. Do not use this form to retrieve the head of another agency. 3) The personnel lack knowledge and have conflict in the agency Justice Provincial Executive Committee must be the intermediary in the relationship and the development of its personnel. 4) The publicity that is reactive rather than proactive. Should include the area thoroughly to hear the problems in other communities. 5) In the data collection of mediation is not standardized and do not realize the importance of data collection. All parties need to co-create and collect statistics for the sake of the future. 6) The characteristics of mediator who have a social relationship with disputer. Cause of the surrender of the mediation. Therefore, the parties shall have the right to choose their own mediators. 7) The costs and equipment in operation process of justice of the provincial officer and mediators. Therefore, the related agency need for coordination and consultation. 8) The cooperate with the agency in the justice system and related agencies still lack of understanding in the restorative justice process and a negative perception of the mediation process. Should to support understanding the advantages of using the mediation process and recognizes all forms of cooperation. Finally, 9) The problem of failure to follow up the implementation of the mediation to the public, until they into the litigation process because of a breach of contract. Should to support a responsibility to staff at all levels in the public seriously. For the purpose of the mediation or the restorative justice process is not to make losses to the state budget increased.

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ **(3)**

ABSTRACT **(5)**

กิตติกรรมประกาศ **(7)**

สารบัญ **(8)**

สารบัญตาราง **(10)**

สารบัญภาพ **(11)**

บทที่ 1 บทนำ **1**

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา 4

1.3 ขอบเขตของการศึกษา 4

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 5

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง **6**

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด 6

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา 8

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก 14

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 19

2.5 ความสอดคล้องทางนโยบายรัฐบาลกับยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 35

2.6 ความสอดคล้องของแผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 38

2.7 ความสอดคล้องของแผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 40

2.8 ความเป็นมาของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด 42

2.9 สถานการณ์ข้อพิพาทป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุ้ง 45
2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 47
บทที่ 3 แนวคิดและวิธีการวิจัย 57
3.1 แนวคิดในการศึกษา 57
3.2 วิธีการศึกษา 59
3.3 นิยามเชิงปฏิบัติการ 59
3.4 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 60
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 60
3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล 60
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล 61
บทที่ 4 ผลการศึกษา 62
4.1 สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 62
4.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 66
4.3 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 67
4.4 กรณีศึกษา 75
4.5 เงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท 87
4.6 ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ 97
4.7 อภิปรายผลการศึกษา 113
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ 124
5.1 สรุปผลการศึกษา 124
5.2 ข้อเสนอแนะ 127

บรรณานุกรม 130
ภาคผนวก 140
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์สำหรับบุคลากรสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 141
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย 144
ประวัติผู้เขียน 146

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

2.1 เปรียบเทียบระหว่างกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 22

4.1 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล 66

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

2.1 กระบวนการยุติธรรมทางอาญา 11
4.1 โครงสร้างผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 64

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสภาวการณ์ปัจจุบันสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนผ่านการจัดการการพัฒนาทางด้านสังคมอย่างมากมาย รัฐบาลทุกยุคสมัยมีความพยายามจัดตั้งนโยบายและวางแนวยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญทัดเทียมนานาอารยประเทศ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การศึกษา เป็นต้น แต่ถึงอย่างไรก็ตามการดำเนินการตามแนวนโยบายไม่อาจตอบสนองความต้องการจากประชาชนได้ทั้งหมด ทั้งยังมีข้อจำกัดในบริบทแวดล้อมอื่นๆ ที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแนวนโยบายได้สูงสุด จึงอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมาได้ ประชาชนต้องแย่งชิงทรัพยากรเพื่อความอยู่รอด นำไปสู่การเกิดความขัดแย้ง ข้อพิพาทในสังคม และการเกิดอาชญากรรมรูปแบบต่างๆในที่สุด

ปัญหาที่สืบเนื่องจากข้อพิพาทและอาชญากรรมได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการในกระบวนการยุติธรรมไทย ทั้งตัวเลขคดีในศาลและตัวเลขของผู้ต้องขังในเรือนจำที่เพิ่มขึ้นจึงไม่สามารถใช้เป็นมาตรวัดความสำเร็จของความยุติธรรมในสังคมไทยอีกต่อไป นอกจากจะทำให้สังคมต้องรู้สึกหวาดกลัวกับการที่มีผู้ร้ายมากขึ้น เกิดสภาวะ “คดีล้นศาล คนล้นคุก” แล้ว สถานการณ์ข้อพิพาททางอาญาที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมก็มิได้มีแนวโน้มจะลดลงแต่กลับเพิ่มขึ้นอีกด้วย จนส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาความล่าช้าของขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545: 51) ทำให้ประชาชนในสังคมไม่สามารถเข้าถึงเพื่อใช้บริการด้านความยุติธรรมตามระบบหลักได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรม ดังภาษิตกฎหมาย “ความล่าช้าในการดำเนินคดี ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม” (Justice Delayed is Justice Denied) (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2544: 18-19) และส่งผลกระทบแก่รัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดทั้งด้านบุคลากรและงบประมาณของประเทศเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรม

เมื่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาและให้ความเป็นธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องในสังคมได้ กระบวนการนั้นก็ไม่มีความสำคัญมากไปกว่าการเป็นเพียงรูปแบบ

โครงสร้างที่รัฐกำหนดขึ้นมา ดังนั้นแนวทางแก้ไขปัญหากฎหมายหรือปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมควรเน้นไปที่การให้คุณค่าความสำคัญของความเป็นมนุษย์มากกว่ารูปแบบหรือโครงสร้าง โดยคำนึงถึงคุณค่าในระดับปัจเจกบุคคล สร้างให้เกิดกระบวนการปรองดองระหว่างรัฐกับชุมชน และทำให้กระบวนการแก้ปัญหาของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือทำให้เป็นกระบวนการยุติธรรมเดียวกัน (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2544: 5-6) ดังนั้นการแสวงหา “ทางเลือก” เพื่อเป็นทางออกที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาในกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยการปรับแนวคิดจาก “กระบวนการยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน” ไปสู่แนวคิดใหม่อย่าง “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” สามารถเป็นแนวทางนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างน้อยก็บรรเทาปัญหาพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมไทยได้หลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น “การลดบทบาทรัฐ เพิ่มบทบาทชุมชน” สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้กล่าวถึง “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก” ที่ส่งผลต่อการลดปริมาณคดีที่จะเข้าสู่ระบบยุติธรรมที่เป็นทางการ และปัจจุบันกระทรวงยุติธรรมได้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกไปปฏิบัติ โดยเน้นแนวทางที่มองปัญหารอบด้านให้ความสำคัญกับผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และสังคม (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545: 63) จึงถือได้ว่าแนวคิดนี้เป็นการเสริมสร้างศักยภาพของกระบวนการยุติธรรมอีกทางหนึ่ง (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545: 7) เป็นแนวทางที่น่าสนใจและมีความสอดคล้องกับกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงและเป็นประโยชน์แก่สังคมยิ่ง

สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมได้จัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดให้เป็นหน่วยงานหนึ่งเพื่อปฏิบัติงานของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงยุติธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ต่างจังหวัดให้มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเอกภาพ เกิดประสิทธิภาพและมีความคุ้มค่าในการปฏิบัติภารกิจภาครัฐมากที่สุด มีหน้าที่เปรียบเสมือนผู้แทนของกระทรวงยุติธรรม เพื่อบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด โดยการประสานงานและบูรณาการการทำงานร่วมกันของส่วนราชการสังกัดกระทรวงยุติธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดนั้นๆ รวมทั้งการประสานงานและบูรณาการการทำงานร่วมกับส่วนราชการและองค์กรอื่นๆ ตามกระบวนการยุติธรรมในระดับจังหวัด ทั้งกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก (ตำรวจอัยการ ทนายความ ศาล ราชทัณฑ์ รวมทั้งสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน) และกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (ยุติธรรมชุมชน และยุติธรรมเชิงสมานฉันท์) ซึ่งหัวใจหรือส่วนสำคัญที่สุดของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด คือ การบริหารกลุ่มงานบริการประชาชน ที่ตอบสนองต่อนโยบายการปฏิรูประบบราชการของรัฐบาลตามหลักการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ โดยมีโครงการหลักคือ ศูนย์บริการร่วม (Service Link) อันเป็นวิธีการบริการประชาชนรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีหลักการที่สำคัญคือ การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางเพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ โดยหน่วยงานของรัฐจะต้องจัดบริการให้แล้วเสร็จ ณ จุดเดียว (One Stop Service) ไม่ว่าการบริการนั้นๆ จะเกี่ยวข้องกับหลาย

หน่วยงานก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการประหยัดเวลาค่าใช้จ่ายและสร้างความพึงพอใจให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการติดต่อไม่ต้องเดินทางไปติดต่อราชการหลายแห่ง (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2552: 101-102)

จังหวัดมหาสารคามเป็นจังหวัดที่มีการนำเอากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับข้อพิพาทระหว่างประชาชนกับรัฐ ซึ่งเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดินแดง-วังกุง พื้นที่บ้านโนนสูง หมู่ 10 ตำบลหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย เนื้อที่ 382 ไร่ เมื่อปี พ.ศ. 2553 โดยการบุกรุกเข้าไปครอบครองใช้เป็นพื้นที่ทำกินของประชาชนกว่า 53 ราย ซึ่งกรณีพิพาทในครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงกับชาวชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชน การดำเนินชีวิตที่เป็นปกติของชาวชุมชนกลับกลายมาเป็นการกระทำผิดกฎหมายต่อรัฐ ในขณะที่รัฐมีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการตามกฎหมายเช่นกัน ความขัดแย้งจึงได้ก่อเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้การจัดการของรัฐกับชุมชนเกิดความล้มเหลว นำไปสู่ปัญหาเรื้อรังยาวนานและกลายมาเป็นปัญหาระดับชาติ กระทั่งได้นำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เสนอแนะแนวทางที่เป็นไปได้ ในขณะที่ชุมชนมีค่านิยมในการให้ความเคารพผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุในชุมชนด้วยความศรัทธาในคุณงามความดีที่สั่งสมมา รวมทั้งประสบการณ์ในชีวิต จนก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือสามารถสั่งสอนชาวชุมชนรุ่นหลังๆ ในการดำรงชีวิต ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ที่สำคัญยังสามารถช่วยขจัดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวชุมชนได้อย่างลงตัวไม่เกิดความสูญเสียใดๆ ด้วยเหตุนี้เองพลังของชุมชน จึงเป็นส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น พลังของชุมชนได้กลายมาเป็นเครื่องมือในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทำให้เกิดความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยครั้งนี้ ซึ่งในกรณีพิพาทนี้ได้จบลงด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและความร่วมมือจากเครือข่ายของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

ด้วยเหตุข้างต้นจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญในการศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อเป็นต้นแบบที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับหน่วยงาน องค์กร สังคม ชุมชน และสำนักงานยุติธรรมจังหวัดอื่นๆ ทั้งยังสามารถสร้างประโยชน์ในการพัฒนาแนวทางการขจัดความขัดแย้งที่ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการลงโทษตามกระบวนการยุติธรรม แต่ยังมีกระบวนการยุติธรรมทางเลือกซึ่งก็คือ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ระหว่างผู้กระทำผิดว่าสามารถสำนึกผิดได้และผู้ได้รับความเสียหายที่มีความพึงพอใจในการเยียวยาและชดใช้ในความเสียหายนั้น ซึ่งการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์อาจเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดสังคมที่เป็นปกติสุขได้อย่างยั่งยืนต่อไป (ศิรินทรา แก้วบุญเรือง, 2555)

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

1.2.2 เพื่อศึกษาเงื่อนไขความความสำเร็จของกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

1.2.3 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ด้านเนื้อหาสาระ

1.3.1.1 ศึกษาการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

1.3.1.2 ศึกษาเงื่อนไขความความสำเร็จของกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

1.3.1.3 ศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

1.3.2 ด้านพื้นที่

สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

1.3.3 ด้านเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ อยู่ในช่วง เดือน มกราคม พ.ศ. 2557 ถึง เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2557 รวมระยะเวลา 10 เดือน

1.3.4 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.3.4.1 ประชาชนคู่กรณี ที่เข้ามารับบริการจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท จำนวน 2 กรณี ได้แก่ ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท โดยการเลือกแบบเจาะจง

1.3.4.2 บุคลากรสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ 1) ประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 2) คณะกรรมการสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 3) นักวิชาการยุติธรรม 4) พนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ 5) ผู้ช่วยปฏิบัติงานสนับสนุนภารกิจส่งเสริมการระงับข้อพิพาท 6) ที่ปรึกษากฎหมาย 7) นิติกร 8) เครือข่ายผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ทราบถึงภาพรวมในการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน และการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ทั้งเรื่องการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท การประสานส่งต่อกรณีพิพาท เงื่อนไขความสำเร็จในกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกระบวนการต่างๆ

1.4.2 เป็นแนวทางและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดวิธีปฏิบัติทั้งในระดับบุคคลระดับครอบครัว ระดับนโยบายและระดับการปฏิบัติของสถาบัน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไปสู่การใช้กลไกแบบแผนที่ลดความยุ่งยากและมีผลลัพธ์ในทางบวกแก่สังคมมากขึ้นสู่การสร้างความสมานฉันท์ในสังคม (Social Harmony)

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ผู้ศึกษาได้ทำการค้นคว้ารวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อนำมาสู่แนวคิดในการศึกษา รวมทั้งใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่ออธิบายผลการศึกษาที่ได้ต่อไป ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้คือ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.5 ความสอดคล้องทางนโยบายรัฐบาลกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.6 ความสอดคล้องของแผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.7 ความสอดคล้องของแผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.8 ความเป็นมาของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด

2.9 สถานการณ์ข้อพิพาท

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัตต่อผู้กระทำผิด

อังคณา บุญสิทธิ์ (2548: 177) ได้อธิบายว่า กระบวนทัศน์หลักของความยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด มี 2 กระบวนทัศน์ที่สำคัญคือ กระบวนทัศน์แบบแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) และกระบวนทัศน์แบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1.1 กระบวนทัศน์แบบแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice)

เป็นกระบวนทัศน์ของความยุติธรรมอาญาที่มีความเชื่อ ดังนี้ (อังคณา บุญสิทธิ์, 2548: 177)

1) การกระทำผิด คือ การทำผิดกฎหมาย

2) กฎหมายกำหนดความผิดไว้อย่างชัดเจน เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมจะพยายามค้นหาว่า เกิดการกระทำผิดอะไรขึ้น ใครทำผิด และจะลงโทษคนทำผิดอย่างไร

3) การกระทำผิดต้องได้รับการทดแทน ความผิดเป็นเรื่องส่วนบุคคลของคนๆนั้น คนที่ทำผิดต้องรับผิดชอบการกระทำด้วยตนเอง

4) การทดแทนการกระทำผิด เพื่อให้ได้มาซึ่งความยุติธรรมจะต้องทำให้ผู้กระทำผิดได้รับความเจ็บปวดหรือเกิดความทุกข์ตามขั้นตอนกระบวนการยุติธรรม

โดยสรุปกระบวนทัศน์แบบแก้แค้นทดแทนมองผู้กระทำผิดหรืออาชญากรเป็นเรื่องส่วนบุคคล เพราะคนคนนั้นเลือกที่จะกระทำผิดเองก็ต้องรับผิดชอบต่อผลการกรทำของตน การลงโทษก็เพื่อแก้แค้นเท่านั้น ดังนั้นเมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น กระบวนทัศน์แบบแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) จึงต้องหาคำตอบว่า ทำผิดกฎหมายข้อใด ใครเป็นคนทำผิดกฎหมาย จะลงโทษคนกระทำผิดอย่างไรและการลงโทษจะเป็นการทำให้เกิดความทุกข์/ความเจ็บปวด

2.1.2 กระบวนทัศน์ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)

ในวงการของกระบวนการยุติธรรมมีความพยายามปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การอำนวยความยุติธรรมภายใต้แนวคิดและหลักการเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ซึ่งเป็นการอำนวยความยุติธรรมที่มีการคำนึงถึงเหยื่อหรือผู้เสียหาย และมีการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนรับรู้และร่วมกันแก้ไขเยียวยาผู้เสียหาย หรือเหยื่อ โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่ต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำที่ทำให้ทุกฝ่ายได้รับผลร้ายซึ่งรวมทั้ง“ผู้เสียหาย” หรือ “เหยื่ออาชญากรรม” “ผู้กระทำผิด” และ “ชุมชน” โดยมุ่งเน้นให้เกิดการชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น การแก้ไขฟื้นฟู และนำทุกฝ่ายกลับเข้าสู่สังคมและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และสมานฉันท์ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 23)

การดำเนินภารกิจของกระทรวงยุติธรรมอาจเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่มากนัก เพราะส่วนใหญ่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักจะเกี่ยวข้องกับตำรวจ อัยการ และศาลมากกว่า ด้วยเหตุนี้เอง กระทรวงยุติธรรมของไทยจึงต้องมีการอาศัยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ในกระบวนการยุติธรรมแบบใหม่เพื่อนำกระบวนการและแนวทางการปฏิบัติมาใช้มักตอบสนองความต้องการของประชาชน ผู้รับบริการหรือผู้เสียหายใน

กระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เห็นได้ชัดเจน ทั้งในเรื่องการเยียวยาและการให้ความสำคัญแก่ผู้เสียหายและเข้าถึงชุมชนที่ตกเป็นเหยื่อมากกว่าการให้คุณค่าในเรื่องของการลงโทษผู้กระทำผิด โดยกระบวนการทั้งหลายเหล่านี้จะทำให้มีการยกระดับความสำคัญของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรม เป็นการเรียกร้องให้ผู้กระทำความผิดรับผิดชอบต่อความเสียหายที่ได้กระทำขึ้นเหล่านั้น การนำกระบวนทัศน์ที่เป็นกระบวนการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงต้องมีการสร้างความตระหนักต่อผลกระทบที่เกิดจากการกระทำผิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีต่อผู้เสียหาย โดยหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมที่เกี่ยวข้องต้องมี การบูรณาการร่วมกันสร้างแผนความรับผิดชอบและข้อตกลงในลักษณะป้องกันหรือเกิดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปสู่ความสมานฉันท์ของสังคมอย่างแท้จริง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2.2.1 ความหมายกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice)

สำนักงานกิจการยุติธรรม (2552: 2) ได้ให้ความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาว่าเป็นกระบวนการในกรณีที่เกิดข้อพิพาทระหว่างประชาชนด้วยกันเอง หรือกรณีที่มีผู้ละเมิดกฎเกณฑ์ของกฎหมายอาญาจนเกิดเป็นข้อพิพาทระหว่างประชาชนกับรัฐขึ้นโดยมีการดำเนินการของหน่วยงานต่างๆ ในการบังคับใช้กฎหมายทางอาญา เช่น หน่วยงานตำรวจ หน่วยงานอัยการ หน่วยงานศาล หน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมเพื่ออำนวยความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในการปฏิบัติตามกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายและการวินิจฉัยชี้ขาดให้เป็นไปตามกฎหมายไม่ว่าจะเป็นกระบวนการชั้นสืบสวน สอบสวน พิจารณา พิพากษา หรือบังคับคดีหรือกระบวนการอื่นใดจะยังให้เกิดความยุติธรรมในสังคม

โอเคเนชั่น (2552) ได้อธิบายถึงความยุติธรรมทางอาญาไว้ว่าเป็นกระบวนการสำหรับดำเนินคดีอาญา กล่าวคือเมื่อมีการกระทำผิดทางอาญาแล้ว การนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ จะต้องกระทำอย่างไร บทบัญญัติที่กำหนดวิธีดำเนินคดีอาญามีอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาวิธีที่รัฐเป็นผู้ให้ความยุติธรรมแก่พลเมืองผู้ประพฤติฝ่าฝืนกฎหมายโดยผ่าองค์กร สถาบันหรือบุคลากรที่กฎหมายให้อำนาจไว้มีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด โดยใช้กระบวนทัศน์แบบแก้แค้นทดแทนที่ให้ความสำคัญต่อการลงโทษผู้กระทำผิด ขณะเดียวกันก็ละเลยเหยื่ออาชญากรรมและชุมชน (เมธาพร กาญจนเตชะ, 2553)

2.2.2 องค์กรและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นจะปรกอบไปด้วยองค์กรและบุคลากรที่สำคัญในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ดังนี้

2.2.3.1 พนักงานสอบสวนหรือตำรวจ พนักงานสอบสวนหรือตำรวจ เป็นองค์กรที่สำคัญที่สุดองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพราะเป็นหน่วยงานแรกที่รับผิดชอบต่อกระบวนการยุติธรรมก่อนที่คดีหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น จะผ่านไปยังพนักงานอัยการ และเข้าสู่การพิจารณาของศาล ซึ่งตำรวจเป็นผู้จับกุมผู้กระทำความผิด และทำการรวบรวมพยานหลักฐานที่ได้จากการสอบสวนแล้วส่งเรื่องหรือสำนวนสอบสวนให้พนักงานอัยการ ซึ่งเป็นทนายของ แผ่นดินฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล เมื่อศาลพิพากษาลงโทษแล้ว เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะควบคุมตัวผู้นั้นไว้ในเรือนจำเพื่ออบรม ดัดนิสัย และฝึกอาชีพต่อไป

2.2.3.2 ทนายความ ทนายความเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม คือ เข้ามาว่าความแก้ต่างให้แก่คู่ความไม่ว่าจะเป็นโจทก์หรือจำเลย ทนายความเป็นผู้ประกอบอาชีพกฎหมายโดยอิสระ ทนายความจะให้คำปรึกษาหรือดำเนินคดีแทน โดยคิดค่าบริการจากลูกความ ทนายความจึงเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม เพราะเป็นผู้รู้กฎหมาย และทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคู่ความในการดำเนินคดีในศาล การกระทำของทนายในศาลมีผลเท่ากับคู่ความทำเอง

2.2.3.3 พนักงานอัยการ พนักงานอัยการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งดำเนินคดีต่อจากพนักงาน สอบสวน เมื่อพนักงานสอบสวนได้สอบสวนคดีเสร็จแล้ว ก็จะส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการเพื่อฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลต่อไป พนักงานอัยการจึงเปรียบเสมือนทนายของแผ่นดิน มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีในนามของรัฐ

2.2.3.4 ศาลยุติธรรม ศาลเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาดคดีหรือตัดสินคดีตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ศาลแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ดังนี้

1) ศาลชั้นต้น คือ ศาลที่จะเริ่มพิจารณาอรรถคดีเป็นเบื้องแรก ศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญา สำหรับในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงธนบุรี ศาลจังหวัดมีนบุรี ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง ศาลอาญาธนบุรี และศาลอาญา ส่วนในจังหวัดอื่นได้แก่ ศาลแขวง ศาลจังหวัด และศาลคดีเด็กและเยาวชน

2) ศาลอุทธรณ์ คือ ศาลซึ่งวินิจฉัยข้อผิดพลาด หรือข้อขาดตกบกพร่องของศาลชั้นต้น เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในกระบวนวิธีพิจารณาอรรถคดี ศาลอุทธรณ์นั้นเดิมมีอยู่ศาลเดียว ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร แต่ปัจจุบันได้ขยายออกไปอีก 9 ศาล คือ ศาลอุทธรณ์ ภาค 1-9

3) ศาลฎีกา เป็นศาลสูงสุดของศาลในระบบศาลยุติธรรม มีศาลเดียว ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยความบกพร่อง หรือข้อผิดพลาดในการพิจารณาคดีของศาลอุทธรณ์อีกขั้นหนึ่ง

2.2.3.5 กรมราชทัณฑ์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกือบทุกขั้นตอน โดยทำหน้าที่ควบคุมผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในระหว่างการดำเนินคดีอาญาไม่ว่าจะเป็นชั้นก่อนศาลพิจารณา ระหว่างการพิจารณาตลอดจนภายหลังการพิจารณาพิพากษา ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของศาล เช่น ควบคุมตัว ปล่อยตัว หรือแม้แต่คำพิพากษาประหารชีวิต ก็เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์ ที่จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์ยังมีความรับผิดชอบสำคัญอื่นอีก คือ การฝึกอบรม และแก้ไขฟื้นฟูผู้ถูกคุมขังให้กลับตนเป็นคนดี ด้วยการให้การอบรมทั้งในด้านศีลธรรมและอาชีพ เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกได้ภายหลังได้รับการปล่อยตัวไป

2.2.4 การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีหลักการดังนี้

2.2.4.1 บุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย ตำรวจ อัยการ ศาล และพนักงานราชทัณฑ์

2.2.4.2 เมื่อมีความผิดอาญาเกิดขึ้น ก็จะต้องมีการสืบสวน และสอบสวนเกี่ยวกับความผิดโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจก่อน จากนั้นพนักงานอัยการจึงจะฟ้องคดีอาญาต่อศาล หรือในบางกรณีผู้เสียหายจะฟ้องต่อศาลโดยตรงก็ได้

2.2.4.4 ในคดีอาญานั้น การพิจารณาสืบพยานของศาลจะต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าสาธารณชน และต่อหน้าจำเลย

2.2.4.5 คดีอาญาเมื่อมีคำพิพากษาแล้ว จะต้องบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาโดยไม่ชักช้า

อัณณพ ชูบำรุง (2550:8) ได้เสนอแผนผังกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดังภาพที่ 2.2

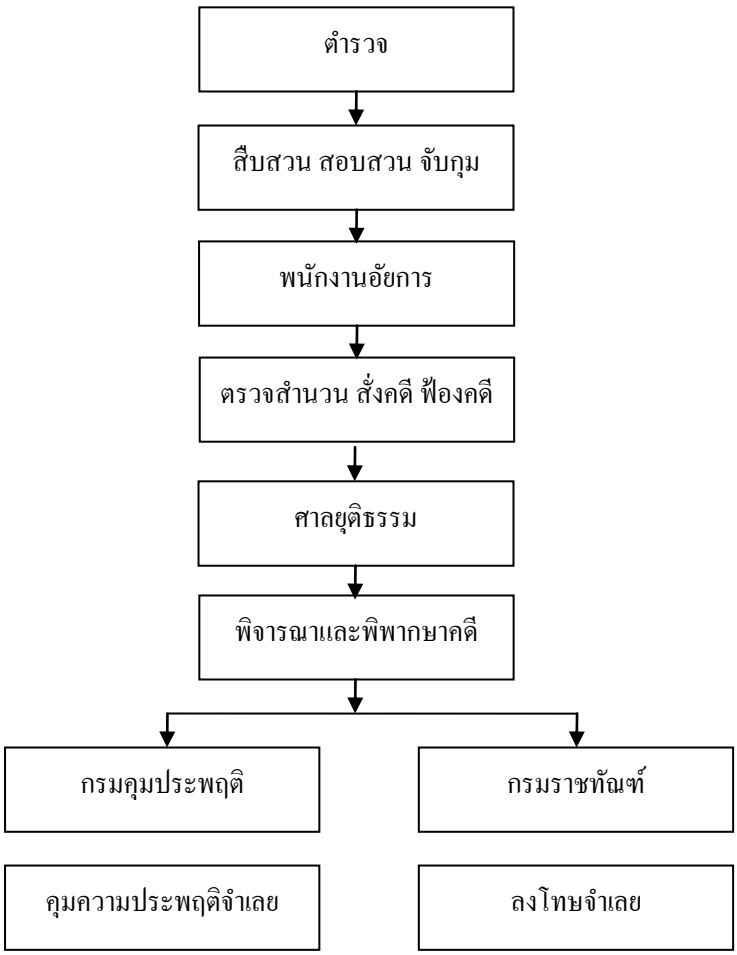

ภาพที่ 2.1 กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

แหล่งที่มา: อัณณพ ชูบำรุง, 2550: 8.

จากภาพที่ 2.1 อาชญากรรม หรือความผิดทราบถึงตำรวจ 3 ทางด้วยกัน 1) เจ้าพนักงานตำรวจพบเห็นเอง 2) ผู้เสียหายร้องทุกข์ และ 3) ผู้เห็นเหตุการณ์กล่าวโทษ ใน 3 ทางดังกล่าวนี้ ทางที่ 2 ผู้เสียหายร้องทุกข์ ทำให้จะมีการสืบสวนสอบสวน และจับกุม เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดี ในชั้นพนักงานสอบสวนนี้ อาจมีอาชญากรรมจำนวนหนึ่งที่พนักงานสอบสวนไม่อาจรู้ว่าใครเป็นผู้กระทำความผิดและอาจงดการสอบสวนไปในที่สุด สำหรับอาชญากรรมที่รู้ตัวผู้กระทำความผิดและจับตัวได้ผู้กระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรงอาจพ้นไปจากกระบวนการยุติธรรมโดยยินยอมจ่ายค่าปรับตามที่พนักงานสอบสวนเปรียบเทียบ ส่วนผู้กระทำความผิดที่ร้ายแรงพนักงานสอบสวนจะส่งสำนวนที่สอบสวนเสร็จพร้อมทั้งความเห็นเสนอไปยังพนักงานอัยการเพื่อดำเนินการ เพราะฉะนั้นในชั้นพนักงานสอบสวนหรือตำรวจสถิติอาชญากรรม

ของทางราชการจะมีมากที่สุด ต่อมาในชั้นพนักงานอัยการถ้าเห็นด้วยกับข้อเสนอของพนักงานสอบสวนที่ให้สั่งไม่ฟ้องหรือเห็นเอง ก็อาจสั่งไม่ฟ้อง คดีอาญาก็จะยุติ ณ จุดนี้ นอกเสียจากผู้เสียหายจะนำไปฟ้องคดีต่อศาลเสียเอง ผู้กระทำความผิดที่ถูกสั่งไม่ฟ้องก็จะพ้นไปจากกระบวนการยุติธรรม สำหรับผู้กระทำความผิดที่พนักงานอัยการเห็นสมควรสั่งฟ้องก็จะให้พนักงานสอบสวนส่งตัวผู้กระทำความผิดไปให้และยื่นฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมชั้นต้น ศาลที่รับฟ้องไว้พิจารณาอาจยกฟ้อง ในกรณีนี้ผู้กระทำความผิดก็จะพ้นไปจากกระบวนการยุติธรรม แต่ถ้าศาลรับประทับฟ้องไว้ศาลก็จะพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป จะโดยมีการสืบพยานหรือไม่สืบพยานก็ได้แล้วแต่กรณี เมื่อศาลได้รับฟังข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นสำคัญแห่งคดี จนเป็นที่ยุติได้แล้วว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ศาลก็จะพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวจำเลยไป จำเลยก็จะพ้นไปจากกระบวนการยุติธรรม ณ จุดนี้ แต่ถ้ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริงและจำเลยเป็นผู้ได้กระทำความผิดนั้น ศาลก็จะพิพากษาลงโทษจำเลย เช่น ประหารชีวิต หรือจำคุก หรือรอการลงโทษจำคุกพร้อมทั้งคุมความประพฤติไว้ หรือปรับ ซึ่งถ้าคู่ความไม่เห็นพ้องกับคำพิพากษาของศาลคู่ความก็อาจอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษานั้นต่อไปได้ตามลำดับภายในอายุความอุทธรณ์หรือฎีกา ถ้าศาลลงโทษปรับและจำเลยชำระค่าปรับแล้ว จำเลยก็ย่อมจะพ้นไปจากกระบวนการยุติธรรม ในกรณีที่ศาลรอการลงโทษจำคุกพร้อมทั้งคุมความประพฤติไว้เมื่อจำเลยปฏิบัติตามเงื่อนไขได้ครบถ้วน จำเลยก็จะพ้นจากกระบวนการยุติธรรมไป แต่ถ้าจำเลยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข หรือกระทำความผิดขึ้นใหม่ ศาลก็อาจเพิกถอนการคุมความประพฤติ แล้วลงโทษจำคุกที่รอไว้ พร้อมทั้งส่งตัวจำเลยไปยังเรือนจำ ซึ่งเรือนจำก็จะรับตัวไว้ดำเนินการเช่นเดียวกันกับจำเลยที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก จำเลยอาจพ้นโทษไปจากเรือนจำเมื่อครบกำหนดโทษ หรือปฏิบัติตามเงื่อนไขการพักโทษหรือลดวันต้องโทษครบถ้วน หรือโดยการพระราชทานอภัยโทษ ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดจำเลยก็ย่อมจะพ้นไปจากกระบวนการยุติธรรม

ผลการพ้นไปหรือออกไปจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วยดี คือ รู้สำนึกในความผิดและกลับตนเป็นพลเมืองดี ย่อมจะเป็นการลดอาชญากรรมในสังคม

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมมีส่วนสัมพันธ์และสืบเนื่องต่อกัน ถ้าหากมีการเปลี่ยนแปลงในนโยบายการปฏิบัติงานในระบบหนึ่งระบบใด ผลของการเปลี่ยนแปลงนโยบายนั้น อาจมีผลกระทบกระเทือนถึงระบบงานอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรมด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น ถ้าสำนักงานตำรวจแห่งชาติมีนโยบายในการปราบปรามอาชญากรรมโดยระดมจับกุมผู้กระทำความผิดอย่างเข้มงวด การปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อระบบงานยุติธรรมอื่นๆ เช่น ศาลจะมีคดีมากจนไม่สามารถจะพิจารณาให้เสร็จไปในเวลาอันสมควร และเรือนจำของกรมราชทัณฑ์จะมีผู้ต้องขังระหว่างสอบสวนและพิจารณาคดีมากมายจนล้นคุก เป็นต้น

2.2.5 การฟ้องศาลในคดีอาญา

คดีอาญาจะมี 2 ประเภทด้วยกัน คือ คดีอาญาแผ่นดินหรือคดีอาญาที่ยอมความไม่ได้ และคดีอาญาที่ยอมความได้ การฟ้องร้องต่อศาลในคดีอาญาทั้งสองมีลักษณะในการดำเนินการ แตกต่างกันในบางขั้นตอน ซึ่งจะแยกการฟ้องศาลของคดีอาญาทั้งสองลักษณะดังนี้

2.2.5.1 คดีอาญาแผ่นดินหรือคดีอาญาที่ยอมความไม่ได้ เมื่อเกิดอาญาแผ่นดินขึ้น เช่น มีการฆ่ากันตาย มีการปล้นทรัพย์เกิดขึ้นในท้องที่ใด หากมีผู้ไปแจ้งเจ้าหน้าที่ ซึ่งอาจจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ทางผู้ใหญ่บ้าน กำนันก็จะรีบไปแจ้งความกับ เจ้าหน้าที่ตำรวจอีกทีหนึ่ง เนื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมีหน้าที่ในการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาตามกฎหมาย ถ้าไม่สะดวกในการไปแจ้งความต่อกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรืออาจจะทำให้การดำเนินการจับกุมคนร้ายไม่ทันเหตุการณ์ จะต้องแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจโดยตรงเป็นดีที่สุด การแจ้งความในคดีอาญาแผ่นดินกระทำได้หลายทาง คือ

1) โทรศัพท์แจ้งความจะเป็นการสะดวกรวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ได้ดีที่สุด ซึ่งการแจ้งความทางโทรศัพท์ต้องแจ้งรายละเอียดในลักษณะของคดีอาญาที่เกิดขึ้น และบอกถึงสถานที่เกิดเหตุให้ชัดเจน เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้มาตรวจสถานที่เกิดเหตุได้ทันท่วงทีในสถานที่เกิดเหตุ สิ่งที่กระทำได้ทันทีของผู้แจ้ง หรือผู้เห็นเหตุการณ์ ได้แก่ การนำผู้บาดเจ็บส่งโรงพยาบาล ช่วยกันทำการดับไฟ ส่วนเหตุการณ์อื่นๆ ที่เกิดจากคดีอาญาไม่ควรเข้าไปจับต้อง เช่น อาวุธปืนในที่เกิดเหตุ ข้าวของที่ล้มกระจัดกระจายอยู่ การเคลื่อนย้ายศพ เพราะสิ่งต่างๆ เหล่านี้ถ้าให้เจ้าหน้าที่ตำรวจไปตรวจสอบสถาน ที่เกิดเหตุก่อนจะเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีเป็นอย่างยิ่ง และการแจ้งความคดีอาญาจะต้องแจ้งความต่อ สถานีตำรวจในเขตท้องที่ที่เกิดเหตุ เราอยู่ท้องที่ใดควรจะได้ทราบเบอร์โทรศัพท์ของสถานีตำรวจใน ท้องที่เอาไว้ เพื่อความสะดวกต่อการแจ้งเหตุ

2) แจ้งความด้วยตนเอง คือ ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากคดีอาญาอาจจะเป็นผู้ประสบเหตุการณ์เอง หรือญาติไปแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจโดยตรง ซึ่งการไปแจ้งความด้วยตนเองควรจะไปแจ้งความต่อหน่วยบริการตำรวจ ซึ่งอาจจะเป็นป้อมยาม สายตรวจก็ได้ ถ้าเห็นว่าเป็นการสะดวกกว่าที่จะไปแจ้งความที่สถานีตำรวจในท้องที่เกิดเหตุโดยตรง

3) ข่าวจากสื่อสารมวลชน ในคดีอาญาแผ่นดินถือได้ว่าเป็นการแจ้งความอย่างหนึ่ง เพราะคดีอาญา บางอย่างทางผู้เสียหายต้องการจะปิดไว้เพื่อการต่อรองกับคนร้าย เช่น การจับตัวไปเรียกค่าไถ่ ความผิดอาญาในลักษณะเช่นนี้ แม้จะไม่มีผู้ใดแจ้งความทั้งทางโทรศัพท์และแจ้งความด้วยตนเอง แต่เมื่อข่าวเกิดแพร่ไปสู่สื่อมวลชน เจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่เกิดเหตุก็จะต้องดำเนินการสืบสวนเพื่อหาข้อเท็จจริง

สรุปได้ว่า คดีอาญาแผ่นดิน เมื่อมีผู้แจ้งความไม่ว่าจะทางใดก็ตาม เจ้าหน้าที่ตำรวจจะมีหน้าที่ดำเนินการสืบสวนสอบสวน เพื่อหาพยานหลักฐานในการจับกุมคนร้าย และเมื่อทำการจับกุมคนร้ายที่ก่อเหตุได้แล้ว จะทำการสอบสวนและหาพยานหลักฐาน เพื่อส่งสำนวนการสอบสวนพร้อมตัวผู้ถูก กล่าวหาไปยังอัยการ เพื่อพิจารณาสั่งฟ้องศาลหรือสั่งไม่ฟ้องศาลอาญาต่อไป แม้เพียงแต่ทราบข่าวโดยไม่มีผู้แจ้ง ในความผิดอาญาแผ่นดินทางเจ้าหน้าที่ตำรวจก็จะดำเนินการสืบข้อเท็จจริงเพื่อดำเนินการต่อไป

2.2.5.2 คดีอาญาที่ยอมความได้ คดีอาญาที่ยอมความได้หรืออาจจะเรียกว่าเป็นคดีความผิดส่วนตัว เช่น ยักยอกทรัพย์ ข่มขืนหญิงอายุเกิน 15 ปี คดีเหล่านี้ถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ตัวอย่างในคดียักยอกทรัพย์ เจ้าของทรัพย์และผู้ยักยอกอาจจะสามารถตกลงกันได้ โดยให้ผู้ยักยอกนำเอาทรัพย์ที่ยักยอกมาคืนและอาจจะเรียกค่าเสียหายจากการกระทำนั้น เมื่อตกลงกันได้ก็ไม่ต้องฟ้องร้องให้เกิดเป็นคดีความ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternatives Justice System) เป็นแนวคิดและมาตรการในการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) ที่เปิดโอกาสให้หน่วยงาน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประชาชน ชุมชน ฯลฯ มีบทบาทและส่วนร่วมกำหนดแนวทางหลักเกณฑ์ กลไกวิธีการและร่วมปฏิบัติงานการป้องกันควบคุมอาชญากรรม จัดระเบียบชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาเด็กเยาวชนกระทำผิด และการกระทำผิดกฎหมายระดับที่ไม่ซับซ้อนรุนแรง เยียวยาเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรม และแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการยุติธรรมหลักหรือส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมหลักเพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์สุดท้ายร่วมกัน คือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน และความสงบสุขสมานฉันท์ของสังคมและความมั่นคงของประเทศชาติเป็นสำคัญ (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2554.)

ดังนั้นถือได้ว่าการปรับกระบวนทัศน์ของการอำนวยความยุติธรรมเช่นนี้ เป็นการเปลี่ยนโลกทัศน์ในทางอาชญาวิทยาใหม่ ซึ่งแต่เดิมมุ่งเน้นการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการยับยั้งผู้กระทำผิดและป้องกันสังคม แต่การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่นี้มิได้มุ่งเน้นเฉพาะการลงโทษผู้กระทำผิด แต่เป็นการมองที่ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อเหยื่ออาชญากรรม ชุมชนและสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นแนวคิดของการชดใช้เยียวยาเหยื่ออาชญากรรม โดยผู้กระทำความผิดมุ่งเน้นความสมานฉันท์และความปรองดองให้เกิดในสังคมเป็นหลัก เป็นวิธีการที่ใช้ทฤษฎีอาชญาวิทยาแนวสันติวิธี (Peacemaking Criminology) และอยู่ภายใต้กระบวนทัศน์ของการไม่ใช้ความรุนแรง (Non-Violence Paradigm) ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการของการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ในคดีอาญา

2.3.1 นิยาม ความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

กระทรวงยุติธรรม ได้ให้นิยาม “ยุติธรรมทางเลือก ไว้ในแผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2552-พ.ศ. 2555 ว่าหมายถึง งานการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) ที่เปิดโอกาสให้หน่วยงาน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประชาชน ชุมชน ฯลฯ มีบทบาทและส่วนร่วมกำหนดแนวทาง หลักเกณฑ์ กลไก วิธีการ และร่วมปฏิบัติงานการป้องกันควบคุมอาชญากรรม จัดระเบียบชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาเด็กเยาวชนกระทำผิด และการกระทำผิดกฎหมายระดับที่ไม่ซับซ้อนรุนแรง เยียวยาเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรม และแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการยุติธรรมหลัก หรือส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการของกระบวนการยุติธรรมหลัก เพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์สุดท้ายร่วมกัน คือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ความสงบสุขสมานฉันท์ของสังคม และความมั่นคงของประเทศชาติเป็นสำคัญ”

ธวัชชัย ไทยเขียว (2551: 30) ให้ความหมาย กระบวนการยุติธรรมทางเลือกว่า หมายถึง กระบวนการจัดการกับปัญหาข้อพิพาทและความขัดแย้งที่อาศัยบุคคลผู้เป็นกลางมาช่วยเหลือ กำกับหรืออำนวยกระบวนการเพื่อให้คู่พิพาทได้เจรจาตกลงในปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันแทนการฟ้องร้องต่อศาล

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในความหมายของ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548: 58-59) หมายถึง ทางเลือกในการยุติข้อพิพาทโดยไม่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ด้วยการใช้วิธีการไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมยอมความ หรือระบบอนุญาโตตุลาการนอกศาล” และได้ให้ความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในมิติ ขอบเขตและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องว่า “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก หมายรวมถึง กิจกรรมหลายประเภทซึ่งมีความหลากหลาย เช่น การให้ความรู้ทางกฎหมายกับประชาชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะลดข้อขัดแย้งมาสู่กระบวนการยุติธรรม การให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย การมีกระบวนการทางเลือกอื่นๆ แม้กระทั่งทางเลือกในชั้นศาลเอง เมื่อเรื่องมาถึงศาล เมื่อมีการประนีประนอมยอมความไม่ต้องไปถึงศาลก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่ง ทำให้ไม่อาจจะกำหนดขอบเขตที่ชัดเจนได้ว่าแต่ละกิจกรรมนั้นมีส่วนใดที่ควรจะเชื่อมโยงและเสริมกันอย่างไร อยู่ภายใต้กรอบปรัชญาอะไร”

สุทธิพล ทวีชัยการ (2555) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternatives to Justice) ว่าหมายถึง กระบวนการหรือมาตรการใดๆ ที่ใช้สำหรับแสวงหาความยุติธรรมที่มีรูปแบบการปฏิบัตินอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งหากมองในบริบทของคดีอาญาแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาจึงมิใช่วิธีการฟ้องร้องคดีต่อศาลเพื่อหาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษตามระบบการดำเนินคดีอาญาอย่างเป็นทางการทั่วไปเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะให้ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดโทษ หรือหามาตรการที่

เหมาะสมอื่นๆ มาเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความยุติธรรมตามทัศนคติของผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน โดยกระบวนการหรือมาตรการใดๆ เหล่านั้นจะต้องสามารถนำมาให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ตลอดจนคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เลือกใช้ปฏิบัติ กล่าวคือ จะมีกระบวนการหลักที่ใช้สำหรับคดีโดยทั่วไป แต่หากคดีใดเข้าหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนดก็สามารถนำเอากระบวนการหรือมาตรการอื่นๆ ที่เหมาะสมมาใช้ในการแสวงหาความยุติธรรมนั้น

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2554: 21) ได้ให้ความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกไว้ว่า หมายถึงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพให้ความเป็นธรรมในทางกฎหมายหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแก่บุคคล โดยใช้ระบบรูปแบบวิธีการที่แตกต่างจากระบบยุติธรรมกระแสหลัก มีลักษณะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ จะเน้นการลงโทษชดใช้หรือเน้นการสมานฉันท์ และจะเชื่อมโยงกับระบบศาลหรือหันเหออกจากระบบศาลก็ได้ เพื่อให้ประชาชนและสังคมบรรลุเป้าหมายแห่งการเข้าถึงความยุติธรรมและความสงบสุขของสังคม

ดังนั้น ความหมายของ กระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternatives to Justice) จึงหมายถึง กระบวนการหรือมาตรการใดๆ ที่ใช้สำหรับแสวงหาความยุติธรรมที่มีรูปแบบการปฏิบัตินอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งหากมองในบริบทของคดีอาญาแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาจึงมิใช่วิธีการฟ้องร้องคดีต่อศาลเพื่อนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษตามระบบการดำเนินคดีอาญาอย่างเป็นทางการทั่วไปเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะให้ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดโทษหรือหามาตรการที่เหมาะสมอื่นๆ มาเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความยุติธรรมตามทัศนคติของผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน โดยกระบวนการหรือมาตรการใดๆ เหล่านั้นจะต้องสามารถนำมาให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ตลอดจนคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เลือกใช้ปฏิบัติ กล่าวคือ จะมีกระบวนการหลักที่ใช้สาหรับคดีโดยทั่วไป แต่หากคดีใดเข้าหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนดก็สามารถนาเอากระบวนการหรือมาตรการอื่นๆ ที่เหมาะสมมาใช้ในการแสวงหาความยุติธรรมนั้น

2.3.2 ลักษณะสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

จากนิยามความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่กล่าวมาข้างต้น สามารถจำแนกองค์ประกอบซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้ ดังนี้ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2553: 19)

2.3.2.1 องค์ประกอบด้านข้อพิพาทหรือความขัดแย้งเกิดขึ้น (Dispute) ต้องมีความขัดแย้งหรือข้อพิพาทเกิดขึ้น ซึ่งข้อพิพาทนั้น หมายถึงข้อพิพาททางแพ่งหรือทางอาญา

2.3.2.2 องค์ประกอบด้านความจำเป็นและความต้องการใช้กระบวนการยุติธรรมรูปแบบเฉพาะ สาหรับข้อพิพาทและคดีความบางลักษณะเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจาก

คดีอาญาทั่วไป ซึ่งจะเป็นการเหมาะสมกว่าถ้าหากมีการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกรูปแบบเฉพาะหรือมาตรการที่มีการออกแบบโดยเฉพาะสาหรับคดีประเภทนั้น เช่น กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กระบวนการยุติธรรมสำหรับกรณีความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น

2.3.2.3 องค์ประกอบด้านรูปแบบวิธีการจัดการความขัดแย้ง ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นต้องการมาตรการหรือกลไกวิธีการชุดหนึ่งหรือลักษณะใดลักษณะหนึ่งมาใช้จัดการยุติหรือแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทนั้น ได้แก่

1) ลักษณะที่เป็นทางการ (Formal) หรือไม่เป็นทางการ (Non-Formal)

2) ลักษณะที่มุ่งแก้แค้นทดแทน (Retribution) ด้วยการลงโทษ (Punishment) หรือมุ่งชดใช้เยียวยา (Restitution) ด้วยการฟื้นฟูสัมพันธภาพ (Restoration)

3) ลักษณะที่เป็นกระบวนการหันเหออกจากขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือเป็นกระบวนการ ที่มีพื้นฐานมาจากการลงโทษโดยชุมชน (Community Sanction) รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบผสมผสานกัน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนและชุมชนบรรลุเป้าหมายแห่งการเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างความสงบสุขของสังคมได้อย่างรวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรม

2.3.2.4 องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้เกี่ยวข้องสำคัญในความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ได้แก่ คู่กรณีในกรณีข้อพิพาท ผู้กระทำผิด และเหยื่ออาชญากรรม ในกรณีความขัดแย้งหรือข้อพิพาททางอาญา และชุมชนหรือผู้แทนชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมหรือผู้เกี่ยวข้องที่สำคัญยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วม (Participation) ระดับต่างๆ หรือการเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบส่วนที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน โดยแก้ไขที่รากเหง้าอันเป็นต้นทางแห่งปัญหาอย่างตรงจุดมากที่สุดทางหนึ่ง

2.3.3 ความมุ่งหมายของการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้

การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้มีความมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อแก้ปัญหาบางประการของการดำเนินการอานวยความยุติธรรมโดยรัฐ และเพื่อแสวงหารูปแบบ กลไก ขั้นตอน และมาตรการของการอำนวยความยุติธรรมที่มีข้อบกพร่องน้อยที่สุด โดยมีรายละเอียดดังนี้ (สุทธิพล ทวีชัยการ, ม.ป.ป.)

2.3.3.1 เพื่อลดข้อเสียและผลกระทบของการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก จากเดิมที่มีความเชื่อว่าการนำตัวผู้ที่กระทำความผิดมาลงโทษให้เป็นแบบอย่างกับสังคม จะทำให้เกิดการยับยั้งคนในสังคมไม่ให้กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎหมาย โดยถือว่ารัฐเป็น

ศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรมมีอำนาจสามารถให้ความเสมอภาค สร้างความเป็นธรรมและสามารถทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้ด้วยศักยภาพของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว รัฐจึงสร้างเครื่องมือ สร้างมาตรการต่างๆ โดยการบัญญัติกฎหมายขึ้นรองรับเพื่อที่จะใช้ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม และกำหนดโทษทางอาญาที่มีความรุนแรงสำหรับบุคคลที่ฝ่าฝืน แนวคิดนี้ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีเป้าหมายหลักในการสร้างกระบวนการและองค์กรขึ้นมาเพื่อการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ กระบวนการสร้างความเป็นธรรมที่มุ่งเน้นการลงโทษนี้ทำให้กฎหมายกำหนดโทษส่วนใหญ่เป็นโทษจำคุกเพื่อแยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคม ซึ่งมิได้มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูในผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย ไม่มีโอกาสสำหรับผู้กระทำความผิดด้วยความพลาดพลั้งได้กลับคืนสู่สังคมอีกครั้ง ด้วยเหตุนี้ทำให้เกิดผลกระทบต่างๆ กับสังคมสร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น การกระความผิดซ้ำที่มีลักษณะร้ายแรงกว่าเดิมอันเป็นผลมาจากการหล่อหลอมในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ในคุก

ดังนั้นการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้จึงเป็นทางออกของปัญหาที่จะช่วยบรรเทาผลร้ายจากข้อเสียของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมโดยรัฐที่มุ่งเน้นแต่การลงโทษผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว

2.3.3.2 เพื่อลดต้นทุนของความยุติธรรม อาชญากรรมทำให้เกิดความสูญเสียอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นความสูญเสียแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินของเหยื่ออาชญากรรม รวมทั้งผู้ที่กระทำความผิดเองด้วย ต่อรัฐที่ต้องสร้างมาตรการ กลไก และต้องจัดสรรทรัพยากรเพื่อขับเคลื่อนมาตรการ กลไกเหล่านั้นให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อชุมชนและสังคมส่วนรวมที่ต้องอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งและความรุนแรงในลักษณะต่างๆ นอกจากนี้ เหยื่ออาชญากรรมซึ่งเป็นผู้เสียหายต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด ก่อให้เกิดความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ สิ้นเปลืองทั้งค่าใช้จ่ายและเวลา ผู้กระทำความผิดเองก็มีค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดีตามมาอีกมากมายเช่นกัน เป็นเหตุให้การขอความยุติธรรมมีต้นทุนสูงกว่าที่ควรจะเป็น ประชาชนส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้

2.3.3.3 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารงานยุติธรรม การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดคือหลักการทั่วไปในการบริหารงานยุติธรรม คดีความที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมีจำนวนที่มากเกินกว่าความสามารถของกระบวนการยุติธรรมที่มีทรัพยากรอยู่อย่างจำกัดทำให้ผลที่ตามมาคือ ความล่าช้าของการดำเนินคดี ซึ่งภาระต่างๆ เหล่านี้ทำให้มาตรการกลไกที่มีอยู่ไม่สามารถรับมือกับอาชญากรรมและคดีความที่มีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพการหาช่องทางเพื่อการพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาต่างๆ จึงมีความสำคัญและจำเป็น

2.3.4 กระบวนการยุติธรรมทางเลือกกับมาตรการที่หลากหลาย

ในการเผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดหรือที่อาจจะเกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่วิธีการจัดการความขัดแย้งหรือป้องกันความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นอย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ จำเป็นจะต้องต้องมีกลไกการดำเนินการที่เป็นระบบเพื่อที่จะเข้าใจสภาพปัญหาความขัดแย้งนั้นๆ ด้วยการเรียนรู้วิเคราะห์ปัญหาจากปัจจัยหลายๆด้าน จนนำไปสู่การเลือกช่องทางที่เหมาะสมสำหรับเยียวยาปัญหาของความขัดแย้ง (สุทธิพล ทวีชัยการ, 2548: 32) แนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกจึงเหมาะสมกับการจัดการกับปัญหาที่หลากหลายด้วยวิธีการที่เหมาะสม เช่น การเจรจา การต่อรอง การไกล่เกลี่ย เป็นต้น

แนวคิดของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้รับการพัฒนา และสร้างมาตรการที่มีชื่อเรียกต่างๆ กัน โดยผสมผสานระหว่างฐานคติที่สนับสนุนแนวคิด มาตรการที่ใช้ในขั้นตอนต่างๆ และสภาพบังคับทางแพ่งหรือทางอาญา อันได้แก่ การระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolutions หรือ ADRs) การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยชุมชน (Community-Base Correction) การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ (Noncustodial Treatment of Offender) การหันเหผู้กระทำผิดออกจากระบบเรือนจำ (Diversion from Custodial) การใช้ทางเลือกอื่นแทนการกักขัง (Alternatives to Incarceration) การใช้มาตรการอื่นแทนการลงโทษจำคุก (Alternatives to Prison) การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้ระบบที่เป็นทางการ (Non-Institutional Treatment of Offender) และการดำเนินคดีอาญาอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Justice) ซึ่งต่อมามีแนวคิดใหม่เกิดขึ้นและได้รับการจัดเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเช่นกัน ได้แก่ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ยุติธรรมชุมชน (Community Justice) และมาตรการลงโทษระดับกลาง (Intermediate Sanction) ซึ่งไม่ว่าการเรียกชื่อต่างๆของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในทางอาญาที่กล่าวมานั้นล้วนแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นมาตรการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดชนิดต่างๆ ทั้งการบำบัด การสนับสนุนให้มีส่วนร่วม และการสอดส่องดูแลให้คำแนะนำในการปฏิบัติตามมาตรการเหล่านี้ (สุทธิพล ทวีชัยการ, 2548) ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะเน้นเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นหนึ่งในแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ได้รับการพัฒนาขึ้นใหม่ในศตวรรษที่ 21 ในวงการของกระบวนการยุติธรรมมีความพยายามปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การอำนวยความยุติธรรมภายใต้แนวคิดและหลักการเรื่องความ

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ซึ่งเป็นการอำนวยความยุติธรรมที่มีการคำนึงถึงเหยื่อหรือผู้เสียหาย และมีการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนรับรู้และร่วมกันแก้ไขเยียวยาผู้เสียหาย หรือเหยื่อ โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่ต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำที่ทำให้ทุกฝ่ายได้รับผลร้ายซึ่งรวมทั้ง เสียหาย หรือ เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และ ชุมชน โดยมุ่งเน้นให้เกิดการชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น การแก้ไขฟื้นฟู และนำทุกฝ่ายกลับเข้าสู่สังคมและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และสมานฉันท์ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 23) โดยมีผู้ให้นิยามและความหมายไว้มากมาย ดังนี้

2.4.1 นิยามและความหมายของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548: 39) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “Restorative Justice” หรือ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” หมายรวมถึงโครงการ กระบวนการและกระบวนวิธีที่ดำเนินการตามหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่มีวิธีการตอบสนองความขัดแย้งพฤติกรรมไม่พึงประสงค์และอาชญากรรมโดยตระหนักถึงการเยียวยาความเสียหายทั้งทางร่างกายและความสัมพันธ์ให้มากที่สุด พร้อมทั้งสร้างแผนความรับผิดชอบหรือข้อตกลงที่จะป้องกันไม่ให้เกิดสถานการณ์เช่นเดียวกันนี้ขึ้นอีก หรือกล่าวได้ว่าโครงการในลักษณะนี้ว่า หมายถึง การอำนวยความยุติธรรมที่ต้องการทำให้ทุกฝ่ายซึ่งได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมมีโอกาสกลับคืนสู่สภาพดีเช่นเดิม อันเป็นการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมซึ่งเป็นเป้าหมายสุดท้าย

นิติธร วงศ์ยืน (2548: 153) ได้ให้ความหมายว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือ Restorative Justice (RJ) เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่มุ่งนำมาใช้เสริมกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักที่ใช้ในปัจจุบันให้คล่องตัวยิ่งขึ้น โดยพิจารณาถึงผู้เสียหายที่แท้จริง ปรับเปลี่ยนปรัชญาวิธีคิดและการมองปัญหา โดยมองว่า การกระทำความผิดทางอาญาเป็นการทำลายสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคม (จากเดิมที่มองว่าเป็นการกระทำละเมิดต่อรัฐ) และมองว่าการกระทำความผิดทางอาญาก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายที่จำต้องมีการเยียวยาหรือฟื้นฟู (เดิมมองว่าเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย) ทั้งเป็นการนำวิธีการประนีประนอม ที่มีมาแต่ดั้งเดิมมากลั่นกรองเป็นแนวคิด และใช้ทฤษฎีอาชญาวิทยาแนวสันติวิธี (Peacemaking Criminology) ภายใต้กระบวนทัศน์การไม่ใช้ความรุนแรง (Non-Violence Paradigm) ที่สังคมโลกพัฒนาขึ้นเพื่อสร้างสมดุลกับความรุนแรงและความขัดแย้งในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือการนำทฤษฎีมาอธิบายวิธีการหรือหลักปฏิบัติที่ใช้ในอดีต เพื่อประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันนั่นเอง

Braithwaite (1998 อ้างถึงใน รัฐกร คลังสมบัติ, 2552: 74) อธิบายว่า การอำนวยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมได้กลับคืนสู่สภาพ

ดีดังเดิมทำให้เหยื่อเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรม ขณะเดียวกันก็บูรณาการผู้กระทำผิดและสังคมเข้าด้วยกัน โดยสิ่งที่ต้องคำนึงถึงประการแรก คือการบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม ซึ่งหมายถึงการที่เหยื่ออาชญากรรมได้รับการชดใช้ทดแทนมูลค่าของทรัพย์สินที่เสียหายรวมทั้งความเสียหายส่วนบุคคลอื่นๆกลับคืน ซึ่งโดยรวมแล้วหมายถึง การเยียวยาสมานฉันท์ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยให้กลับคืนมาอีกครั้ง

Sharpe (2001 อ้างถึงใน รัฐกร คลังสมบัติ, 2552: 74) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวความคิดที่มีรากฐานแตกต่างจากการอำนวยความยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน โดยมุ่งให้ความสำคัญกับสิ่งซึ่งจำเป็นต้องได้รับการเยียวยา (สำหรับเหยื่ออาชญากรรม) สิ่งซึ่งควรแก้ไขปรับปรุง (สำหรับผู้กระทำผิด) และสิ่งซึ่งควรเรียนรู้เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นในสังคม (สำหรับชุมชน) แนวคิดนี้ทำให้ เหยื่ออาชญากรรม เป็นศูนย์กลางของกระบวนการให้คำนิยามเกี่ยวกับอันตรายและการชดใช้เยียวยา กล่าวคือ เหยื่ออาชญากรรมเป็นผู้กำหนดว่าอันตรายที่ตนได้รับคืออะไรและการชดใช้เยียวยาที่เหมะสมสำหรับตนจะมีขนาดเท่าใด ขณะที่ ชุมชน สามารถเข้ามีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการเรียกร้องความรับผิดชอบจากผู้กระทำผิดในการสนับสนุนเหยื่ออาชญากรรมและประกันโอกาสในการแก้ไขฟื้นฟูตนเองของผู้กระทำผิด

Umbreit (2001 อ้างถึงใน เศรษฐา เศรษฐเมธีกุล, 2551: 48) ได้อธิบาย ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง กระบวนการที่มีเหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลาง ซึ่งได้จัดการกับอาชญากรรมโดยการให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำมากที่สุด อันได้แก่ เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด ครอบครัวของทั้งเหยื่อและผู้กระทำผิด ตัวแทนชุมชน ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการจัดการความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม โดยตระหนักถึงความสำคัญในการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการะบวนการ ในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเหยื่ออาชญากรรม กระตุ้นให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบโดยตรงต่อบุคคลหรือชุมชนที่เขาได้ไปกระทำละเมิด ฟื้นฟูความเสียหายทางด้านวัตถุและอารมณ์ ความรู้สึกของเหยื่ออาชญากรรม ในระดับที่พอจะทำได้ จัดให้เหยื่ออาชญากรรมซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้กระทำผิด และครอบครัวตลอดจนบุคคลอื่นๆ ได้มีโอกาสพัฒนาความสามารถและกลับคืนสู่สังคมเป็นพลเมืองที่ดีได้ รวมทั้งทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและปลอดภัยโดยพลังของชุมชน

จากความหมายที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นแนวคิดที่มีกระบวนวิธีการปฏิบัติต่อความขัดแย้ง พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ การกระทำกึ่งอาชญากรรมและอาชญากรรม ด้วยการคำนึงถึงเหยื่ออาชญากรรมและชุมชน โดยกระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice Process) โดยสร้างความตระหนักต่อความขัดแย้งหรือความเสียหาย ซึ่งเป็นการเยียวยาทั้งทางร่ายกาย ทรัพย์สิน และความสัมพันธ์ รวมทั้งสร้างแบบแผน ความรับผิดชอบหรือข้อตกลงเชิงป้องกันที่เป็นไปได้ อันนำไปสู่ผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ของสังคม

2.4.2 หลักการสำคัญของ "กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์"

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2545: 8-9) ได้กล่าวถึง หลักการสำคัญของ "กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์" ว่า

1) อาชญากรรม ไม่เป็นเพียงแต่ การฝ่าฝืนกฎหมายและละเมิดบรรทัดฐานสังคม ซึ่งต้องลงโทษผู้กระทำผิดเท่านั้น แต่อาชญากรรมทำให้เกิดความเสียหาย (Harm) ต่อผู้เสียหาย เพราะการกระทำความผิดทางอาญาเป็นการทำลายสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคมไปพร้อมๆกัน

2) กระบวนการยุติธรรม ไม่ควรมุ่งเน้นเพียงแต่จับตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยมุ่งผลของการแก้แค้นทดแทน (Retribution) สร้างความข่มขู่ยับยั้ง (Deterrent) และตัดโอกาสเขาไม่ให้กระทำความผิดอีก (Incapacitation) แต่ควรจะเน้นการบรรเทาความเสียหายให้ทุกฝ่ายกลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม (Restoration) อีกด้วย อันเป็นที่มาของแนวคิดเรื่อง Restorative Justice คือต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำความผิดให้สังคม

3) รัฐไม่ควรผูกขาดการดำเนินการที่มุ่งเน้นเรื่องการลงโทษเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยเพียงอย่างเดียว แต่ควรเปิดโอกาสให้ เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำความผิด และชุมชนได้มีโอกาสหาทางออกในการแก้ปัญหาเหล่านี้ร่วมกัน

เมื่อนำวิธีคิดและการมองปัญหาของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาเปรียบเทียบกันแล้วจะมีลักษณะแตกต่างกัน ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบระหว่างกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
1. การกระทำผิดอาญาถือเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อรัฐ 2. การกระทำผิดอาญาถือเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎหมาย ต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ 3. วัตถุประสงค์หลักคือต้องการนำผู้กระทำผิดมาลงโทษโดยมุ่งผลการแก้แค้นทดแทน เพื่อจะข่มขู่หรือตัดโอกาสไม่ให้กระทำผิดซ้ำ 4. แนวคิดคำถามพื้นฐานสำหรับบุคลากรใน	1. กระกระทำผิดอาญาเป็นการทำลายความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคม 2. การกระทำผิดอาญาก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหาย จึงจำเป็นต้องมีการเยียวยาหรือฟื้นฟู 3. วัตถุประสงค์หลักคือต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำผิด โดย

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
กระบวนการยุติธรรม -การกระทำเป็นความผิดต่อกฎหมายเรื่องใด? -ใครเป็นผู้กระทำ? -จะนำผู้กระทำผิดมาลงโทษได้อย่างไร?	ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่ได้รับผลร้าย อันได้แก่ ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน มีการชดใช้แก้ไขฟื้นฟูจนสู่การกลับคืนสู่สังคม 4.แนวคิดคำถามพื้นฐานสำหรับบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม -ความเสียหาย หรือ ผลกระทบ ที่เกิดขึ้นคืออะไร? -จะแก้ไขเยียวยาได้อย่างไร? -ใครจะเป็นผู้แก้ไขเยียวยาและด้วยวิธีอะไร?

แหล่งที่มา: กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545: 9-12.

2.4.3 โครงสร้างของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ประกอบด้วยโครงสร้างสำคัญๆ ได้แก่ เหยื่ออาชญากรรม (Crime Victims) ผู้กระทำผิด (Offenders) และชุมชน (Communities) ซึ่งโครงสร้างแต่ละส่วนต่างก็ทำหน้าที่ของตนเพื่อสนับสนุนหลักของ ความยุติธรรม ตามที่ Bell and Schokkaet (1994: 237 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 90) กล่าวไว้ในทฤษฎีและงานวิจัยเชิงสหวิทยาการเกี่ยวกับความยุติธรรม (Inter-Disciplinary Theory and Research on Justice) ของเขาที่ว่า “ความยุติธรรม” เป็นองค์ประกอบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับส่วนรวมผสมผสานกันในการตระหนักถึง “สิทธิ” และ “หน้าที่” ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมอันพึงมีต่อกันระหว่าง “รัฐกับพลเมือง” “พลเมืองกับเพื่อนร่วมสังคม” และ “บุคคลกับครอบครัวของตน” โดยองค์ประกอบแต่ละส่วนมีโครงสร้างหน้าที่ดังนี้ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 90-95)

2.4.3.1 เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายในคดีอาญา

Black Law Dictionary ได้อธิบายว่า “เหยื่ออาชญากรรม” (Crime Victims) ว่าหมายถึง ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดอาญาหรือละเมิด

เหยื่ออาชญากรรมจำแนกได้ 2 ประเภท คือ

1) ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยตรง (Direct Victim) คือผู้ที่ถูกล่วงละเมิดและได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำผิดกฎหมายนั้น

2) ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยอ้อม (Indirec Vitim) คือบุคคลที่สามที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำผิดกฎหมาย แม้ว่าการกระทำนั้นมิได้จะเกิดกับเขาโดยตรง ซึ่งเหยื่ออาชญากรรมโดยอ้อมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ ครอบครัว ญาติพี่น้อง ผู้ใกล้ชิดของเหยื่ออาชญากรรม ตลอดจนแวดวงผู้เกี่ยวข้องกับชีวิตและการทำงานของเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งได้รับความเสียหายอันเป็นผลกระทบทางด้านจิตใจและทรัพย์สิน

โดยเหยื่ออาชญากรรมโดยอ้อมจะเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะผู้สนับสนุน ผู้ให้กำลังใจแก่เหยื่ออาชญากรรมเมื่อเผชิญหน้ากับผู้กระทำผิดในการประชุมไกล่เกลี่ยตามกระบวนวิธีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ส่วนเหยื่ออาชญากรรมโดยตรงเป็นโครงสร้างสังคมส่วนที่ทำหน้าที่เยียวยาชดใช้จากผู้กระทำผิดทางหนึ่ง และเหยื่ออาชญากรรมยังทำหน้าที่สำคัญอีกทางหนึ่ง คือ เป็นผู้ทำการ “ให้อภัย” แก่ความพลาดพลั้งหลงผิดของผู้กระทำผิดที่แสดงความรู้สำนึกและรับผิดชอบต่อการกระทำผิดของตนแล้ว ตามที่ ชัยวัฒน์ สถาอานนท์ (2549: 42) เรียกการกระทำนี้ว่า “อภัยวิธี” โดยอธิบายว่าการให้อภัยเป็นการเปิดพื้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีใหม่ ไม่ใช่ในฐานะศัตรูแต่ในฐานะผู้ให้อภัยและผู้ได้รับการอภัย ซึ่งเป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม (Social-Culturl Space) มีลักษณะปลายเปิด (Open-Ended) และมองไปสู่อนาคต (Future-Oriented)

หลักการสำคัญสำหรับ เหยื่ออาชญากรรม ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากข้อมูลเวทีการเสวนาเรื่องชุมชนกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มลรัฐโคโรลาโด สหรัฐอเมริกา (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 91) ระบุหลักการสำคัญสำหรับเหยื่ออาชญากรรมไว้ดังนี้ คือ

1) ต้องกำหนดให้ความประสงค์และความต้องการของเหยื่ออาชญากรรมเป็นศูนย์กลางสำคัญของกระบวนการกำหนดความเสียหายและให้เหยื่ออาชญากรรมสามารถเลือกการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อเยียวยาความเสียหายได้

2) เหยื่ออาชญากรรมได้รับโอกาสที่จะเลือกเข้ามามาส่วนร่วมหรือพิจารณาเลื่อนการเข้าไปเกี่ยวข้องได้ตลอดเวลา

3) เหยื่ออาชญากรรมแต่ละคนได้รับบริการและทราบข้อมูลแห่งความต้องการของเขาหรือหล่อนที่เกี่ยวข้องกับคดีที่เกิดขึ้น

2.4.3.2 อาชญากรหรือผู้กระทำผิด

Sutherland and Cressey (1996: 15 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 91) นักมานุษยวิทยา ชาวอังกฤษ ได้นิยามความหมายอาชญากรรมว่า “เป็นการละเมิดธรรมเนียมปฏิบัติ (ของสังคมชนเผ่า) ที่ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านไปในทางลงโทษ” ขณะที่ Jeffery (1996: 6-7 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 91) นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกันให้นิยามอาชญากรรมในทัศนะของนัก

สังคมวิทยาและนักอาชญาวิทยาว่า “อาชญากรรมเป็นการกระทำที่ล่วงละเมิดกฎเกณฑ์” ระเบียบและบรรทัดฐานของสังคม โดยนักสังคมวิทยาจะให้ความสนใจกับกระบวนการควบคุมสังคมและกำหนดให้กฎหมายเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมสังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมมีพฤติกรรมอยู่ในบรรทัดฐานเดียวกัน

หลักการสำคัญสำหรับ “ผู้กระทำผิด” ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จากข้อมูลเวทีการเสวนาเรื่องชุมชนกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มลรัฐโคโรลาโด สหรัฐอเมริกา (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 91) ระบุหลักการสำคัญสำหรับผู้กระทำผิดไว้ดังนี้

1) ผู้กระทำผิดมีความรับผิดชอบต่อเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนสำหรับการกระทำของเขา

2) ชุมชนและเครือข่ายทำงานกับผู้กระทำผิดเพื่อสร้างโอกาสในการ

(1) ยอมรับการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของผู้กระทำผิด

(2) แสดงให้เห็นวิธีการที่เขาจะได้รับสถานภาพคืนสู่ชุมชน รวมทั้งแนะนำและส่งเสริมสนับสนุนความพยายามของเขาในการนี้

(3) มีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งสร้างความเห็นอกเห็นใจเหยื่ออาชญากรรม

(4) สร้างสรรพสิ่งบนฐานทรัพยากรและกำหนดความต้องการของเขาเพื่อเพิ่มความสามารถในการสร้างสรรค์ให้แก่สมาชิกชุมชน

2.4.3.3 ชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

McCold (1997 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 93) อธิบายว่า ชุมชน หมายถึง ความรู้สึก การรับรู้ถึงความเชื่อมโยงผูกพันระหว่างมนุษย์แต่ละคนที่มีต่อกันและทีมีต่อกลุ่มสังคมใดๆ การสร้างชุมชนจึงมีความหมายในเชิงของการสร้างพันธะระหว่างมนุษย์ด้วยกันขึ้นมา เรียกว่าเป็น “ชุมชนตามหน้าที่” (Funcional Community) แต่ที่ใดก็ตามที่ไร้ซึ่งความรู้สึกผูกพันในท่ามกลางกลุ่มสังคมที่นั้นถือว่าไม่มีชุมชนแม้จะอยู่อาศัยในพื้นที่ รัฐหรือชาติเดียวกัน

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต้องการ “ชุมชนตามหน้าที่” และบทบาท ของ “ชุมชน” ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือการเสริมพลังกันเป็นเครือข่าย สร้างพันธะผูกพันชุมชนให้มีความแข็งแรง ต่อต้านกระแสลัทธินิยมปัจเจก สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงชีวิตของตนและความปลอดภัยของเพื่อนบ้านให้เกิดขึ้น ความรู้สึกปลอดภัยของ “เรา” จะกลายเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ยากและเกิดอุปสรรคขึ้นเมื่อเพื่อนบ้านเรากลายเป็นคนแปลกหน้า เมื่อพันธะผูกพันทางสังคมอ่อนแอลงด้วยความกลัวและความโดดเดี่ยว อำนาจของชุมชนก็ลดลงและอาชญากรรมกลับมามีอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้น และผู้แทนชุมชนส่วนหนึ่งจะเป็นผู้ที่ก้าวออกมาทำหน้าที่เป็น “คนกลาง” ในการไกล่เกลี่ยเชิงสมานฉันท์หรือเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด

หลักการสำคัญสำหรับ “ชุมชน” ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จากข้อมูลเวทีการเสวนาเรื่องชุมชนกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มลรัฐโคโรลาโด สหรัฐอเมริกา (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 95) ระบุหลักการสำคัญสำหรับชุมชนไว้ดังนี้ คือ

1) ชุมชน/เพื่อนบ้านควรแบ่งปันความรับผิดชอบต่อสมาชิกและแต่ละคนมีบทบาทในการรับผิดชอบต่อบรรทัดฐานและค่านิยมของชุมชนด้วย

2) ชุมชนรวมเอาความรับผิดชอบของระบบงานยุติธรรมที่สนับสนุนกับกระบวนการนี้ไว้

3) ชุมชนแบ่งปันความรับผิดชอบในการตระหนักถึงและช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม โดยการทำให้แน่ใจว่าความต้องการของเหยื่ออาชญากรรมได้รับการใส่ใจและสมานฉันท์กลับสู่สังคม

4) ชุมชนแบ่งปันความรับผิดชอบในการเป็นศูนย์กลางช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมในการทำให้กระบวนการนี้เสร็จสมบูรณ์และคืนสภาพเหยื่ออาชญากรรมสู่สายตาของชุมชน

2.4.4 ผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประสานงาน

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมจาก “บทบทของผู้ให้บริการ” (Service Role) ไปเป็น “บทบาทผู้ประสานงาน” (Facilitator Role) ในเรื่องนี้ Restorative Justice Consortium (2005) สหราชอาณาจักร ได้ให้นิยามคำว่า ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) หรือผู้ประสานงาน (Facilitator) ไว้ว่าเป็นบุคคลที่สามที่เป็นกลาง (Impartial) มีบทบาทในการอำนวยการให้ฝ่ายผู้กระทำผิดและฝ่ายผู้เสียหายดำเนินการเจรจาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดในการตอบสนองความต้องการของทั้งสองฝ่ายเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งใดๆ

พรรณยง พุฒิพาษ และคณะ (2547: 7-8) ได้สรุปความหมายสำคัญในเรื่องของการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางว่ามีจุดสำคัญที่ทำให้ประสิทธิภาพในการเพิ่มพลังความสามารถในการจัดการข้อพิพาท ซึ่งมีความแตกต่างจากวิธีการอื่นที่อาศัยบุคคลที่สามเข้ามาช่วยในการจัดการความขัดแย้งดังนี้

1) การไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเป็นวิธีการเจรจาที่จำเป็นต้องรวมเอาบุคคลที่สามซึ่งมีความรู้ในกระบวนการเจรจาอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถช่วยให้คนที่เกี่ยวข้องอยู่ในความขัดแย้งได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและเปิดเผย นอกจากนี้การไกล่เกลี่ยโดยคนกลางยังได้แนะนำกระบวนการใหม่ๆในการที่จะมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้เจรจาที่ขัดแย้งกันอยู่อีกด้วย

2) การไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเป็นกระบวนการเข้าไปแทรกกลางระหว่างผู้ขัดแย้งโดยเป็นที่คาดล่วงหน้าว่าเมื่อคนกลางที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยเข้ามาสู่เวทีของการเจรจานั้น คู่กรณีจะรู้จักกันมีความสัมพันธ์ที่ดีหรือไม่ดีต่อกันเรียบร้อยแล้ว โดยไม่ต้องอาศัยคนกลาง

3) การยอมรับในตัวคนกลางที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย โดยผู้เจรจาทั้งสองเป็นองค์ประกอบสำคัญของการไกล่เกลี่ย การยอมรับไม่ได้หมายความว่าคู่กรณีจำเป็นที่จะต้องต้อนรับคนกลางและเต็มใจที่จะทำอย่างที่เขาได้บอก แต่หมายถึงว่า คู่เจรจาได้ยอมรับการมาปรากฏตัวของคนกลางและยอมรับฟังและยินดีที่จะพิจารณาอย่างจริงจังในคำแนะนำของคนกลาง

4) ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต้องเป็นกลางและไม่เข้ากับฝ่ายใด คือ ทั้งทัศนคติ พฤติกรรม ความสัมพันธ์และอำนาจในการกำกับของคนกลางซึ่งไม่ได้เข้าข้างหรือเห็นด้วยกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือบางส่วนของคู่พิพาท เพราะความเป็นกลางและความที่ไม่เข้ากับฝ่ายใดเป็นปัจจัยที่สำคัญในการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง อย่างไรก็ดีผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นกลางก็ไม่ได้หมายความว่าเขาจะไม่มีความคิดเห็นส่วนตัวของเขาในเรื่องดังกล่าวนั้น การรักษาความเป็นกลางเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นและการจัดการอย่างยุติธรรมกับบุคคลและกลุ่มบุคคล ซึ่งความไม่เข้าข้างฝ่ายใดหรือความยุติธรรมหรือความเป็นกลางนั้นขึ้นอยู่กับมุมมองของคู่กรณีว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากผู้ไกล่เกลี่ยมากน้อยเพียงใดถ้าความช่วยเหลือนั้นมีลักษณะที่เป็นกลางและยุติธรรม

5) ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการตัดสินใจ ลักษณะเฉพาะนี้ทำให้บทบาทของคนกลางต่างจากผู้พิพากษาหรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการ ซึ่งในบทบาทของผู้พิพากษาและอนุญาโตตุลาการนั้นเป็นคนที่ถูกกำหนดโดยกฎหมายหรือโดยความยินยอมพร้อมใจของคู่กรณีที่จะทำหน้าที่ตัดสินใจโดยอาศัยกฎกติกา สัญญาหรือโดยวิธีปกติที่เป็นที่ยอมรับของสังคม ในหลายกรณีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางโดยตำแหน่งเขามีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องดังกล่าว แต่เมื่อเขามารับบทบาทเป็นคนกลางเขาต้องวางบทบาทหรืออำนาจหน้าที่เดิมไว้ชั่วคราวเพื่อทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) ให้ความช่วยเหลือคู่กรณีที่ทำการโต้เถียงกันอยู่ บทบาทสำคัญอีกอย่างของคนกลางก็คือ มีหน้าที่ให้ความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับกระบวนการกับคู่กรณีที่พิพาทกันอยู่เพื่อให้เขาสามารถที่จะบรรลุข้อตกลงเป็นที่พึงพอใจร่วมกัน คนกลางอาจแสดงหลายหน้าที่หรือหลายบทบาทเพื่อที่จะช่วยคู่กรณีในการแก้ปัญหาข้อพิพาท ความช่วยเหลืออาจจะมุ่งประเด็นไปที่ความพึงพอใจร่วมกันด้านจิตใจ ด้านเนื้อหาและความต้องการ ด้วยทางเทคนิควิธีการจัดการแต่ไม่ใช่ช่วยตัดสินใจในเนื้อหาสาระของประเด็น ความขัดแย้งใดๆ

2.4.5 ขั้นตอนการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ย

อังคณา บุญสิทธิ์ (2549: 212) ได้สรุปดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และบทบาทของผู้ไกล่เกลี่ย ไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) มีบทบาทในการให้คำปรึกษารายบุคคล (Individual Counselor) โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะแยกพบเหยื่อหรือผู้เสียหาย และผู้กระทำผิดต่างวาระกันก่อนแล้วใช้กระบวนการและเทคนิคการให้คำปรึกษารายบุคคล (Individual Counseling) เพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเอง (Self Understanding) ยอมรับตนเอง (Self Acceptance) คิดได้และตัดสินใจด้วยตนเอง (Self Determinism) ว่าจะต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่ เพื่อให้ “การเข้าสู่” กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นไปด้วยความสมัครใจ ประเด็นนี้เน้นย้ำให้เห็นว่า ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดเท่านั้นที่จะมีอำนาจในการตัดสินใจว่าจะใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่ นอกจากนี้ผู้ไกล่เกลี่ยยังต้องเสริมพลัง (Empower) ผู้ที่จะเข้าประชุมให้พร้อมและกล้าที่จะพูด รู้จักฟังอย่างให้เกียรติ (To Respect Each Other) ทั้งนี้ใช้เทคนิคการให้คำปรึกษากระตุ้นถามให้ผู้เสียหายหรือผู้กระทำผิดคิดได้ด้วยตนเองว่าถ้าต้องการเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ต้องการให้ใครเข้าร่วมบ้าง จะจัดประชุมรูปแบบใด สถานที่ใด และเวลาใดจึงจะรู้สึกปลอดภัย

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) มีบทบาทในการอำนวยความสะดวกในการประชุม (Facilitator) เริ่มต้นการประชุมด้วยการที่ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ทำหน้าที่เป็นผู้ฟังและเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้ทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำผิดตระหนักรู้ในความไม่ยุติธรรม (Recognizing the Injustice) ด้วยวิธีการให้แต่ละคนบรรยายความรู้สึกประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ผลกระทบที่ตามมาทั้งกายและใจ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การงาน ฯลฯ ในขณะที่คนหนึ่งกำลังพูดให้คนอื่นฟัง ผู้ไกล่เกลี่ยมีบทบาทให้แต่ละคนได้รับรู้ ทำความเข้าใจกับความรู้สึก ประสบการณ์และผลกระทบของคนอื่น ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยจะมีเทคนิคการพูดเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้เข้าใจถึงสิ่งที่ตนเองยอมรับและไม่ยอมรับด้วย ในขั้นตอนนี้ถ้าทำได้สำเร็จจะนำไปสู่ความละอายที่กระทำผิด ความสำนึกผิด เกิดเจตนารมณ์ของการแก้ไขและเยียวยาผลร้ายที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) มีบทบาทในการอำนวยความสะดวก (Facilitator) ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการประจักษ์ถึงความไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นในอดีตและการคำนึงถึงการฟื้นฟูความเสมอภาคและสัมพันธภาพและการให้โอกาสกันและกันร่วมกันกำหนดกิจกรรม การกระทำ ความรับผิดชอบในการแก้ไขเยียวยาผลร้ายที่เกิดขึ้น และทำความตกลงกัน

ขั้นตอนที่ 4 ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ยังคงมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกและประสานงาน (Facilitator) ขั้นตอนนี้จะมีการเขียนข้อตกลงและมีการติดตามตรวจสอบว่าได้ทำตามข้อตกลงหรือไม่

จะเห็นได้ว่าการดำเนินตามกระบวนการและขั้นตอนดังกล่าว ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ควรผ่านการฝึกอบรม (Training) เทคนิคและทักษะในการให้คำปรึกษา (Counseling Teachnique and Skills) มาก่อน

นอกจากนั้น กระทรวงยุติธรรมของประเทศนิวซีแลนด์ได้สรุปบทบาทของการเป็นผู้ประสานงานไว้ดังนี้ (Ministry of Justice, New Zealand, 2002 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 124)

1) ประเมินความเหมาะสมในการจัดประชุมตามวิธีการเชิงสมานฉันท์
2) เตรียมการประชุม เช่น การนัดหมาย และการเชิญทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
3) ดำเนินการและควบคุมการประชุมเชิงสมานฉันท์
4) แจ้งกระบวนการประชุมและผลการประชุม
5) เอาใจใส่ผู้เสียหายแม้หลังการประชุมเสร็จสิ้นแล้ว
6) ทำรายงานเพื่อประเมินกระบวนการประชุมเชิงสมานฉันท์
7) ติดตามให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลง
8) สรุปผลการประชุมให้สองฝ่ายรับทราบ

ถึงอย่างไรก็ตามการเผชิญหน้ากันในกลุ่มภายใต้การประสานงานและการกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมจะมีขอบเขตความเหมาะสมตามกฎหมายประกอบการพิจารณา ขณะเดียวกันทั้งเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดต่างก็มี “ทางเลือก” ที่จะกลับไปใช้การดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะนำวิธีการเชิงสมานฉันท์มาใช้ในขั้นตอนใดของกระบวนการยุติธรรมก็ตาม

2.4.6 กระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice Process)

กระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์ หรือ Restorative Justice Process หมายถึง กระบวนการใดๆก็ตามที่เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิดและ/หรือปัจเจกบุคคล/สมาชิกชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมแสดงความกระตือรือร้นที่จะรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม โดยอาจได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลที่สามที่มีความเป็นกลาง โดยกระบวนการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมถึงการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) การประชุมปรึกษาหารือ (Conferencing) และการพิพากษาแบบล้อมวง (Sentincing Circles) ด้วย Economic and Social Council, United Nations (2000 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 162-163)

Rom Claassen (2000 อ้างถึงใน นัฏชนก หลักดี, 2552: 11-12) ได้เสนอทางเลือกสำหรับการทำงานของกระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์ไว้ 4 วิธีในการจัดการความขัดแย้ง (Four Options for Handling Conflict) โดยรวมถึงกระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการความขัดแย้งอย่างน่าสนใจดังนี้

ทางเลือกที่ 1 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวเป็นผู้มีอำนาจและใช้อำนาจนั้น ตัวอย่างในกรณีนี้ได้แก่ การแก้ปัญหาความขัดแย้งบางกรณีระหว่างตำรวจกับอาชญากร โดยตำรวจแสดงอำนาจเพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของอาชญากร

ทางเลือกที่ 2 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลที่สาม หรือฝ่ายที่สาม (X) ที่วางตัวเป็นกลางเป็นผู้มีอำนาจและใช้อำนาจในการตัดสินชี้ขาดความถูกผิดของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ตัวอย่างในกรณีนี้ได้แก่ การตัดสินคดีของศาลยุติธรรมหรืออนุญาโตตุลาการ

ทางเลือกที่ 3 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลที่สาม หรือฝ่ายที่สาม (X) ประสานการจัดการให้เกิดเวทีที่บุคคลทั้งสองฝ่ายซึ่งขัดแย้งกันได้มีโอกาสพบปะกันเพื่อเจรจาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกันเอง โดยทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มีอำนาจและใช้อำนาจในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกัน ตัวอย่างในกรณีนี้ได้แก่ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ทางเลือกที่ 4 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มีอำนาจและใช้อำนาจในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกันและกัน โดยไม่มีบุคคลที่สามมาเกี่ยวข้องด้วย ตัวอย่างในกรณีนี้ได้แก่ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเล็กๆน้อยๆ ระหว่างสามีภรรยาหรือเพื่อนฝูง

Claasen (2547 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 164) ได้อธิบายว่าทางเลือกแบบที่ 3 และแบบที่ 4 เป็นทางเลือกสำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเรียกทางเลือกที่ 3 นี้ว่า กระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice Process) Claasen อธิบายต่อไปว่า กระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์นี้ สามารถใช้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ในทุกที่และทุกขั้นตอนที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น ทั้งในโรงเรียน สถานที่ทำงาน ในขั้นตอนก่อนที่คดีความจะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีรวมถึงขั้นตอนภายหลังการพิจารณาคดีด้วย ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาก็มีการใช้วิธีการดังกล่าวอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในคดีเด็กและเยาวชนกระทำผิด ซึ่งมีพนักงานคุมประพฤติ นักสังคมสงเคราะห์หรือครูทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน (Facilitator) ทั้งนี้ก็แล้วแต่กรณี

2.4.7 รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

Roche (2003 อ้างถึงใน เศรษฐา เศรษฐเมธีกุล, 2551: 53-54) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่าสามารถจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1) รูปแบบการไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรม-ผู้กระทำผิด (Victim-Offender Mediation: VOM) รูปแบบนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายในทวีปยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน สหราช-อาณาจักร ทวีปอเมริกาเหนือ ซึ่งวิธีการไกล่เกลี่ยเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด ประกอบด้วย การเผชิญหน้า ระหว่างเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิด ซึ่งเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมและอาสาสมัครอาจทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานและมีข้อสังเกตสำคัญที่ว่าทั้งเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดต้องพูดคุยทำความเข้าใจกันในโลกของความเป็นจริงและบนฐานของความสมเหตุ สมผลของสองฝ่าย โดยพยายามขจัดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต การไกล่เกลี่ยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้มีการเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมโดยการจัดเวทีที่ปลอดภัยและควบคุมได้ ให้พวกเขาได้พบปะพูดคุยกับผู้กระทำผิดบนพื้นฐานของความสมัครใจ เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้เรียนรู้ผลกระทบของอาชญากรรมที่มีต่อเหยื่ออาชญากรรมและเข้ามาแสดงความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของเขาที่กระทำไป จัดหาโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดได้ร่วมกันพัฒนาและยอมรับแผนการเยียวยาชดใช้ความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรมนั้น

2) รูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conferences: FGCs) การประชุมกลุ่มครอบครัวได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางและนำมาใช้เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกสำหรับคดีเด็กและเยาวชน แต่บางครั้งก็ใช้ภายหลังศาลมีคำสั่งศาลแล้ว การประชุมกลุ่มครอบครัวนี้จะประกอบด้วย เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด สมาชิกผู้สำคัญของครอบครัวทั้งสองฝ่ายซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายมีโอกาสพูดคุยแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม โดยเป้าหมายคือการเปิดโอกาสสำหรับเหยื่ออาชญากรรมได้มีส่วนร่วมโดยตรงในการอภิปรายเกี่ยวกับการกระทำผิดที่เกิดขึ้นและสามารถตัดสินใจเลือกวิธีการลงโทษเชิงสมานฉันท์ที่เหมาะสมแก่ผู้กระทำผิดรวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้นด้วย การประชุมกลุ่มครอบครัวอาจใช้ในโรงเรียน โบสถ์ หรือกลุ่มสมาชิกอื่นๆ โดยกระบวนการนี้มีการย้ำถึงความเอาจริงเอาจังของชุมชนต่ออาชญากรรมและความเต็มใจของชุมชนที่จะยอมรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้ง การประชุมกลุ่มครอบครัว หรือ Conference Programmers (Roche, 2003: 66 อ้างถึงใน นัฏชนก หลักดี, 2552: 13) เริ่มขึ้นในประเทศนิวซีแลนด์และได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในอเมริกาและคานาดา ตัวอย่างเช่น ที่เมนิโซต้า เพนซิเวเนีย และมอนทานา รัฐอื่นๆก็ให้ความสนใจมากขึ้น ในประเทศนิวซีแลนด์และออสเตรเลีย การประชุมเป็นนโยบายรัฐที่มีกฎหมายรองรับ เช่น โครงการแว็กก้า แว็กก้า (Wagga Wagga Project)

3) รูปแบบการพิจารณาแบบล้อมวง (Sentencing Circles) การล้อมวงสามารถดำเนินการได้ในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาแล้ว ผู้มีส่วนร่วมประกอบด้วย เหยื่ออาชญากรรมและครอบครัวหรือเพื่อน ผู้กระทำผิดและผู้สนับสนุน

อย่าง เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม สมาชิกชุมชน เป็นต้น โดยการประชุมผู้เข้าร่วมจะสามารถพูดจาอย่างเปิดเผยด้วยความเคารพต่อผลกระทบที่มีต่อชุมชน พร้อมทั้งแสวงหาวิธีเยียวยาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีการส่งสิ่งของที่เป็นสัญลักษณ์อย่างขนนกไปรอบๆวงให้ผู้ที่ถือมีโอกาสพูดโดยไม่มีการขัด กระบวนการนี้อาจมีการล้อมวงเพียงวงเดียวหรือหลายวงซึ่งแต่ละคนมีโอกาสนำเสนอเรื่องราวของตนแตกต่างกันไป เป้าหมายคือการสนับสนุนให้เกิดการเยียวยาทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบ เปิดโอกาสให้ครอบครัวและผู้กระทำผิดได้ชดใช้และทุกฝ่ายมีสิทธิแบ่งปันความรับผิดชอบในการค้นหาข้อสรุปที่กระทำได้จริง ซึ่งจะช่วยให้เกิดการแบ่งปันคุณค่าความรู้สึกในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 148)

4) รูปแบบคณะกรรมการบูรณาการชุมชน (Community Reparative Boards) Roche (2003: 68 อ้างถึงใน ภิญโญ แสงภู่, 2550: 40) เรียกรูปแบบนี้ว่า Sentencing Panel รูปแบบนี้เป็นต้นแบบใหม่ที่ชุมชนแสดงความรับผิดชอบต่อเด็กเยาวชนกระทำผิดอย่างกว้างขวาง รู้จักกันในนามของคณะกรรมการเยาวชน (Youth Panels) คณะกรรมการเพื่อนบ้าน (Neighborhood Boards) หรือคณะกรรมการยุติธรรมทางเลือกชุมชน (Community Diversion Boards) คณะกรรมการนี้ใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเบี่ยงเบนคดีหรือการคุมประพฤติ คณะกรรมการประกอบด้วยผู้คนในชุมชน ผู้กระทำผิด เหยื่ออาชญากรรม ผู้แทนจากกระบวนการยุติธรรม และบางครั้งก็มีสมาชิกครอบครัวของผู้กระทำผิดรวมอยู่ด้วย ใช้กับผู้กระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง และดำเนินการเช่นเดียวกับรูปแบบอื่นๆ คือ มีการพูดคุยกันด้วยความเคารพก่อนที่คณะจะพิจารณาโทษ คณะกรรมการเหล่านี้มีความสำคัญต่อสมาชิกชุมชนในการอำนวยความยุติธรรมในขั้นตอนที่อยู่ระหว่างชุมชนกับระบบงานยุติธรรมทางอาญา เป้าหมายของรูปแบบนี้เพื่อให้พลเมืองเป็นเจ้าของระบบงานยุติธรรมโดยมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการอำนวยความยุติธรรม เปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมและสมาชิกชุมชนได้เผชิญหน้ากับผู้กระทำผิดเพื่อศึกษาเข้าใจพฤติกรรมการกระทำผิด ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบในการเยียวยาความเสียหายที่เขาได้กระทำต่อเหยื่ออาชญากรรมและชุมชน ถือได้ว่าเป็นการจัดการปัญหาอาชญากรรมเองของชุมชนและลดค่าความเสียหายจากการที่ใช้กระบวนการยุติธรรมเต็มรูปแบบ

อย่างไรก็ตาม Roche (2003: 68 อ้างถึงใน รัฐกร คลังสมบัติ, 2552: 87) พบว่า บางแห่งมีการใช้โปรแกรมที่มีรูปแบบผสมผสาน (Multi-Form Programs) คือ มีการใช้รูปแบบทุกรูปแบบดังกล่าวข้างต้นในโปรแกรมเดียว ทั้งแบบ Mediation (ทั้งทางตรงและทางอ้อม), แบบ Conference หรือ Circle โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์และตัวแปรอื่น ๆ ที่เข้ามาแทรกซ้อนในขณะนั้น

2.4.8 ประเภทคดีที่สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2545: 15-16) ระบุว่าอันที่จริงแล้วไม่ได้มีกฎเกณฑ์กติกาว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ใช้ได้กับความผิดเล็กน้อยเท่านั้น ดังเช่น ในประเทศราวันดาBishop Rismond TuTu ให้สัมภาษณ์ว่าได้นำเอาเรื่อง Restorative Justice ไปใช้เพื่อสร้างสมานฉันท์ในระหว่างเผ่าพันธุ์ในราวันดา ในแคนาดาได้มีการใช้ในกรณีการประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐในเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ใช้ในคดีฆาตกรรมเพื่อให้เหยื่อที่มีชีวิตหลงเหลืออยู่หรือผู้เป็นญาติได้มีโอกาสพบกับผู้กระทำความผิด เพื่อสร้างความรู้สึกที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามในสังคมโลกส่วนใหญ่นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับความผิดประเภทที่เด่นชัด ได้แก่

1) ความผิดที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำ (Juvenile Delinquents) เช่น ประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำผิด ส่วนรูปแบบที่ใช้จะมีลักษณะเช่นเดียวกันคือใช้รูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conferences: FGC s)

2) ความผิดจากความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence) ซึ่งเป็นปัญหาสังคมกึ่งอาชญากรรมที่ต้องใช้ช่องทางพิเศษของกระบวนการยุติธรรม หรือใช้กระบวนการยุติธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ เพื่อให้ความสำคัญกับ เหยื่อหรือผู้เสียหาย ความรู้สึกนึกคิดของผู้เสียหายและแสวงหาวิธีการที่จะให้ผู้กระทำผิดเยียวยาชดใช้และปรับปรุงนิสัยความประพฤติอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

3) ความผิดอาญาต่อส่วนตัวหรือความผิดอาญาที่ยอมความกันได้ และเป็นความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้เป็นความผิดอันยอมความกันได้ ซึ่งโดยปกติจะมีลักษณะที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิส่วนบุคคลมิได้กระทบกระเทือนสาธารณชน กฎหมายจึงยินยอมให้ถอนคำร้องทุกข์หรือยอมความกันได้และเมื่อยอมความกันแล้วผู้เสียหายจะนำคดีมาฟ้องร้องอีกไม่ได้

4) ข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา การกระทำผิดบางอย่างผู้กระทำมีความผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญา เนื่องจากการกระทำนั้นเข้าองค์ประกอบความผิดทางอาญา ในขณะเดียวกันยังทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายด้วย ลักษณะของการกระทำที่เป็นความผิดทางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญานั้น ผู้กระทำผิดต้องรับผิดตามกฎหมายอาญาและยังต้องชดใช้ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้เสียหายอีกด้วย เพราะฉะนั้นข้อพิพาทในลักษณะนี้จะระงับลงได้ก็ต่อเมื่อคู่พิพาทตกลงประนีประนอมกันทั้งคดีอาญาและคดีแพ่งด้วย

5) ความผิดเล็กๆ น้อยๆ อื่นๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการจำคุกระยะสั้น คดีอาญาประเภทนี้เป็นความผิดประเภทที่แม้จะมีโทษเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นคดีความผิด

อันยอมความกันได้ เพราะถือว่าเป็นความผิดต่อแผ่นดิน ทำให้ต้องมีการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีไปตามลำดับขั้นตอน แต่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ตำรวจ อัยการ และศาลอาจใช้ดุลพินิจเพื่อเบี่ยงเบนคดีประเภทนี้ออกนอกกระบวนการตามอำนาจที่กฎหมายกำหนดไว้ได้เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้โทษจำคุกระยะสั้นอันก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ผู้กระทำผิดและสังคมมากกว่า รวมทั้งลดความแออัดในเรือนจำได้ทางหนึ่ง ความผิดคดีอาญาเล็กๆ น้อยๆ ประเภทนี้ได้แก่ ความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี

2.4.9 ขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมที่สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นมาตรการที่สามารถใช้ได้ในทุกขั้นตอนทั้งก่อนพิจารณาคดี ระหว่างการพิจารณา และภายหลังจากการพิพากษาคดี ดังนี้ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 154-156)

1) ขั้นตอนก่อนคดีความเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม มีการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์โดยชุมชนสำหรับคดีความอาญาบางประเภทที่ไม่ร้ายแรง ก่อนมีการร้องทุกข์กล่าวโทษต่อเจ้าพนักงานสอบสวน เช่น ประเทศฝรั่งเศสจะใช้รูปแบบที่เรียกว่าคณะกรรมการบูรณาการชุมชน (Community Reparative Boards) เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในโรงเรียนและในที่ทำงาน ในโรงเรียนจะใช้กับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ การขีดเขียนทำลายทรัพย์สินและภาพลักษณ์ของโรงเรียน การลักขโมยของ เสพยา มีอาวุธ เป็นต้น และในที่ทำงานจะเกี่ยวกับเรื่องความขัดแย้งระหว่างลูกจ้างนายจ้างที่ไม่ร้ายแรง การล่วงละเมิดทางเพศด้วยวาจา เป็นต้น

2) ขั้นตอนเมื่อคดีความเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและก่อนพิพากษาคดี มีการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์ในชั้นพนักงานสอบสวน เช่น กรณีลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกายและเสพยา เป็นต้น ชั้นพนักงานอัยการจะใช้ในคดีกึ่งอาชญากรรม(Quasi Criminal) เช่นคดีความรุนแรงในครอบครัว คดีเด็กและเยาวชน ฯลฯ ทั้งนี้อาจใช้หลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจ การชะลอการฟ้องประกอบ และชั้นพิจารณาคดีของศาลสามารถใช้ได้ก่อนที่จะมีคำพิพากษาอย่างหนึ่งอย่างใด โดยในประเทศตะวันตกส่วนใหญ่ใช้ พนักงานคุมประพฤติ หรือ นักสังคมสงเคราะห์ ดำเนินกระบวนวิธีการสมานฉันท์ โดยใช้รูปแบบการพิจารณาแบบล้อมวง (Sentencing Circles) สำหรับกรณีผู้กระทำผิดเป็นชนพื้นเมืองในประเทศแคนาดาและประเทศสหรัฐอเมริกาบางมลรัฐ และใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยเหยื่อ ผู้กระทำผิด (Victim-Offenders Mediation: VOM) อย่างกว้างขวางสำหรับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งในยุโรปและอเมริกา

3) ขั้นตอนหลังการพิจารณาคดี ในยุโรป ทวีปอเมริกาเหนือ และทวีปออสเตรเลียมีการใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์ในชั้นราชทัณฑ์อย่างกว้างขวางเช่นกัน โดยใช้เมื่อมีการจำคุกผู้กระทำผิดไประยะหนึ่งแล้ว เมื่อผู้กระทำผิดได้รับการพักการลงโทษ และในช่วงก่อนที่ผู้กระทำผิดจะ

สิ้นสุดการรับโทษจำคุกกลับคืนสู่ชุมชน โดยใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิด (Victim-Offenders Mediation หรือ VOM) เช่นกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถใช้กับกระบวนการยุติธรรมในทุกขั้นตอนทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับประเภทของคดีและกรณีต่างๆ

2.5 ความสอดคล้องทางนโยบายรัฐบาลกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.5.1 คำแถลงนโยบายรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี (วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544)

15. นโยบายบริหารราชการแผ่นดิน

15.5 ด้านการพัฒนากระบวนการยุติธรรมและการปฏิรูปกฎหมาย

(1) เร่งรัดการจัดโครงสร้างกระทรวงยุติธรรมให้มีบทบาทและหน้าที่ครอบคลุมกระบวนการยุติธรรมอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้มาตรการระงับข้อพิพาทนอกเหนือจาก การระงับข้อพิพาทโดยศาล เพื่อให้เป็นเครื่องมือของประชาชน ผู้บริโภค ผู้ด้อยโอกาส และผู้เสียเปรียบ ให้มีโอกาสเข้าถึงและได้ใช้ประโยชน์ในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของตนเองมากขึ้น

(3) ปรับปรุงระบบและวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดให้มีความหลากหลาย มีประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

(4) ส่งเสริมให้ชุมชน ประชาชน และเครือข่ายองค์กรประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในกระบวนการยุติธรรม และการกำหนดนโยบายการบริหารงานยุติธรรม

2.5.2 คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีแถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (วันศุกร์ที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549)

3. นโยบายสังคม

3.8 ปฏิรูประบบกระบวนการยุติธรรมโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงระบบการสืบสวนสอบสวน การกลั่นกรองคดีและพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดคดี การควบคุมและฟื้นฟูผู้กระทำผิด คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ มีการสร้างทางเลือกในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งให้ชุมชนมีบทบาทในการประนีประนอม ข้อพิพาท และป้องกัน เฝ้าระวังอาชญากรรม เพื่อลดปริมาณคดี ความสูญเสียจากอาชญากรรม และความขัดแย้งของสังคม

2.5.3 คำแถลงนโยบายรัฐบาล นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี (วันจันทร์ที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551)

8. นโยบายการบริหารจัดการที่ดี

8.2 กฎหมายและการยุติธรรม

8.2.3 ส่งเสริมและพัฒนาระบบงานยุติธรรมทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันอาชญากรรมและสร้างความเป็นธรรมในสังคม การพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม การใช้เครื่องมือและหลักวิชาการนิติวิทยาศาสตร์ การส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอำนวยความยุติธรรม เช่น การพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชนและยุติธรรมจังหวัด การพัฒนาและจัดให้มีกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (ซึ่งเป็นกระบวนการชะลอการลงโทษ เช่น ใช้วิธีการทำงานบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม เป็นต้น) ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก รวมทั้งการพัฒนาระบบและวิธีปฏิบัติเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้เหมาะสมต่อกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนการพัฒนาระบบฐานข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศกระบวนการยุติธรรม

2.5.4 คำแถลงนโยบายรัฐบาล นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี (วันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2551)

8. นโยบายการบริหารจัดการที่ดี

8.2 กฎหมายและการยุติธรรม

8.2.5 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น โดยการนำหลักการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนในลักษณะ “หุ้นส่วน” ภายใต้หลักการยุติธรรมชุมชนมาใช้ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความยุติธรรม ตั้งแต่ชั้นป้องกันอาชญากรรม การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จนถึงการดูแลผู้กระทำความผิดที่พ้นโทษและกลับสู่ชุมชน โดยให้มีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นองค์กรกลางในการดำเนินการพัฒนากลไกระบบงานยุติธรรม ยุติธรรมทางเลือก และสร้างแนวทางในการดำเนินงานร่วมกับภาคประชาชน ศูนย์ยุติธรรมชุมชน หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปอย่างบูรณาการ สามารถอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.5.5 คำแถลงนโยบายรัฐบาล นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี (วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2551)

8. นโยบายการบริหารจัดการที่ดี

8.2 กฎหมายและการยุติธรรม

8.2.2 พัฒนากระบวนการยุติธรรมให้มีระบบการอำนวยความยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรมต่อทุกกลุ่ม โดยส่งเสริมให้มีการนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และหลักการระงับข้อพิพาททางเลือกมาใช้ในการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท ให้มีการจัดตั้งองค์กรประนอมข้อพิพาท มีกระบวนการชะลอการฟ้องสำหรับคดีประมาท คดีลหุโทษ และคดีที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปีเป็นอย่างน้อย มีระบบหรือกระบวนการให้สามารถพิจารณาคดีได้รวดเร็วและเป็นธรรมมากขึ้น

8.2.4 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น ภายใต้การใช้อาสาสมัคร เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ชั้นป้องกันอาชญากรรม การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การตรวจสอบ การใช้อำนาจและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ส่งเสริมให้ผู้กระทำความผิดที่พ้นโทษสามารถกลับสู่ชุมชนมาใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างปกติสุข ตลอดจนจัดให้มีบริการด้านทนายและการปรึกษาทางกฎหมายแก่ประชาชนผู้มีรายได้น้อย

2.5.6 คำแถลงนโยบายรัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี (วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2554)

8. นโยบายการบริหารจัดการที่ดี

8.2 กฎหมายและการยุติธรรม

8.2.2 ปรับปรุงระบบการช่วยเหลือประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมด้วยมาตรการเชิงรุก ให้เข้าถึงความเป็นธรรมได้ง่าย รวดเร็ว ทั้งการช่วยเหลือด้านกฎหมาย ส่งเสริมกองทุนยุติธรรมเพื่อการคุ้มครองช่วยเหลือคนจนและคนด้อยโอกาส การคุ้มครองดูแลรักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชน การเยียวยาผู้บริสุทธิ์ และผู้ได้รับผลกระทบที่เกี่ยวข้อง การกระจายโอกาสการ เข้าถึงความยุติธรรมไปสู่ระดับจังหวัด การเสริมสร้างความเข้มแข็งและยุติธรรมระดับชุมชนและหมู่บ้าน การพัฒนาทางเลือกของกระบวนการยุติธรรม

2.5.7 ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 63 เรื่อง นโยบายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมของรัฐ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2557)

"...คณะรักษาความสงบแห่งชาติมีนโยบายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมของรัฐว่า ประชาชนต้องได้รับความเป็นธรรมภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายอย่างทั่วถึงโดยเสมอภาคและเท่าเทียมกันในกระบวนการยุติธรรม องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็นศาล คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ องค์กรอิสระอื่นๆ อัยการ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมสอบสวนคดีพิเศษ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ รวมทั้งหน่วยงานอื่นของรัฐที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ขอให้ยึดมั่นในการปฏิบัติงานด้วยความเที่ยงธรรม และมีบรรทัดฐานที่ชัดเจนในการดำเนินคดีตามประเภทคดีที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ ซึ่งสาธารณชนสามารถตรวจสอบได้ ตลอดจนหลีกเลี่ยงการดำเนินการใดๆที่อาจมีผลทำให้เกิดความเข้าใจผิดแก่สาธารณชนในการบังคับใช้กฎหมาย อันจะนำไปสู่ความขัดแย้งและความแตกแยกในสังคม ทั้งนี้ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรมและไม่มีการเลือกปฏิบัติ..."

2.6 ความสอดคล้องแผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.6.1 แผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2547-2549)

2.6.1.1 ยุทธศาสตร์ที่ 6 การส่งเสริมการระงับข้อพิพาทและลดปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วย 2 แผนงาน ดังนี้

1) แผนงานส่งเสริมและพัฒนาการระงับข้อพิพาทและลดปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม และ

2) แผนงานส่งเสริมและพัฒนากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.6.2 แผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2551)

2.6.2.1 ยุทธศาสตร์ที่ 6 การส่งเสริมการระงับข้อพิพาทและลดปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วย 2 แผนงาน ดังนี้

1) แผนงานส่งเสริมและพัฒนาการระงับข้อพิพาทและลดปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

2) แผนงานส่งเสริมและพัฒนากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.6.2.2 ยุทธศาสตร์ที่ 9 การส่งเสริม สนับสนุน และสร้างกลไกเพื่อขยายโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วย 3 แผนงาน ดังนี้

1) แผนงานพัฒนาบุคลากรในองค์กรภาคเอกชนและประชาชนเพื่อสนับสนุนการอำนวยความยุติธรรม

2) แผนงานสร้างและพัฒนากลไกและเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ท้องถิ่นและเอกชนในการมีส่วนร่วมในการป้องกัน ปราบปรามอาชญากรรม การอำนวยความยุติธรรม และการตรวจสอบให้เกิดความโปร่งใส

3) แผนงานส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกจิตสำนึกรักความยุติธรรม

2.6.3 แผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2552-2555)

2.6.3.1 ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมการป้องกันอาชญากรรมและลดการเกิดข้อพิพาท ซึ่งมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1) พัฒนาและเสริมสร้างจิตสำนึกรักความยุติธรรม ความสมานฉันท์และความปลอดภัย

2) พัฒนาการดำเนินงานป้องกันในเชิงรุก

3) สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

2.6.3.2 ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมการประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1) สร้างการยอมรับผลดีของการสร้างความสมานฉันท์ การประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

2) สนับสนุนและผลักดันให้มีการดำเนินงานจากระดับนโยบาย โดยมีกฎหมายรองรับ

3) เร่งรัดดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ต่อเนื่องและจริงจัง

2.6.3.3 ยุทธศาสตร์ที่ 3 เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและบทบาทของภาคีการพัฒนาต่างๆ ซึ่งมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1) กำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนจากรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ

2) ส่งเสริมการจัดตั้งและขยายพลังเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

3) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในงานกระบวนการยุติธรรม

4) เปิดโอกาสให้ภาคเอกชน องค์กรภาคเอกชนและสื่อมวลชนมีบทบาทมากขึ้น

2.7 ความสอดคล้องของแผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.7.1 แผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2548-2551

2.7.1.1 ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุติธรรมถ้วนหน้า ประชามีส่วนร่วม ที่ประกอบด้วยกลยุทธ์สำคัญๆ คือ

1) การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอำนวยการยุติธรรม และ
2) การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

2.7.2 แผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2551-2555

2.7.2.1 ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาระบบงานยุติธรรมทางเลือกและพัฒนาความร่วมมือในงานยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วยกลยุทธ์

1) ส่งเสริมการประนอมข้อพิพาทและกระบวนการยุติธรรมทางเลือก
2) พัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน
3) บูรณาการความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในงานกระทรวงยุติธรรม

2.7.3 แผนยุทธศาสตร์กระทรวงยุติธรรมประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555-2558

2.7.3.1 ยุทธศาสตร์ที่ 2 เร่งรัดพัฒนาระบบงานยุติธรรมทางเลือก ซึ่งประกอบด้วยกลยุทธ์

1) ส่งเสริมการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้
2) พัฒนาระบบยุติธรรมทางเลือก และเสริมสร้างความสมานฉันท์ทางสังคม

2.7.4 (ร่าง) แผนยุทธศาสตร์การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2556-2558

2.7.4.1 ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนากลไก และสร้างเสริมความเชื่อมโยงในระบบและกระบวนการยุติธรรม ประกอบด้วยกลยุทธ์

1) เสริมสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมของประเทศอาเซียน

2) ขยายบทบาทการใช้ระบบยุติธรรมทางเลือก โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในคดีอาชญากรรมรูปแบบใหม่

3) ทบทวน และจัดทำฐานข้อมูลกระบวนการยุติธรรม ให้ตอบสนองต่อคดีใหม่ๆที่จะเกิดขึ้นหลังจากเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

4) ผลักดันให้กระทรวงยุติธรรมมีบทบาทเป็นผู้นำของภูมิภาคในด้านที่เชี่ยวชาญ

5) จัดหา เครื่องมือและอุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันอาชญากรรมในรูปแบบใหม่ๆ

6) เชื่อมต่อ ประสานการทำงานร่วมกัน ให้เกิดความกลมกลืนในการอำนวยความยุติธรรมกับทุกภาคส่วน

7) ส่งเสริมให้มีศูนย์ประสานงานด้านกระบวนการยุติธรรมในทุกประเทศอาเซียน (ทูตยุติธรรม)

2.7.4.2 ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาระบบบริการด้านกระบวนการยุติธรรม เพื่อสร้างความเสมอภาค และเป็นธรรมให้แก่ประชาชน ซึ่งประกอบด้วยกลยุทธ์

1) ส่งเสริมให้มีล่ามด้านกฎหมายในภาษาที่สำคัญของชาติอาเซียนในกระทรวงยุติธรรม

2) ปรับปรุงและพัฒนาระบบสารสนเทศในกระทรวงฯให้เข้าถึงง่าย

3) เพิ่มช่องทางการติดต่อสื่อสารกับประชาชนในการให้บริการ และรับเรื่องร้องเรียน

4) ส่งเสริมให้มีศูนย์บริการรูปแบบ One Stop Service ในทุกภูมิภาคของประเทศ

5) เพิ่มช่องทางในการจ่ายค่าเยียวยาแก่ผู้เสียหาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน

6) พัฒนาแนวทางปฏิบัติกลาง (Guideline) ในการให้บริการแก่ประชาชนของกระทรวงยุติธรรม

2.8 ความเป็นมาของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด

ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย และปกรณ์ สิงห์สุริยา (2551: 26-27) ได้กล่าวถึงแนวคิดการจัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดไว้ว่า ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย พ.ศ. 2546-พ.ศ. 2550 ได้กำหนดให้มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้มีขีดสมรรถนะและความยืดหยุ่นคล่องตัวสูงโดยการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของการบริหารราชการในทุกระดับให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีความเป็นเอกภาพ ตลอดจนสามารถบูรณาการเชื่อมโยงการทำงานในมิติและภาคส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน รวมทั้งจัดให้มีการโอนถ่ายภารกิจงานในเชิงปฏิบัติการออกไปยังหน่วยงานในระดับภูมิภาคและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

กระทรวงยุติธรรมมีส่วนราชการในสังกัดที่ปฏิบัติงานอยู่ในภูมิภาคหลายหน่วยงาน ซึ่งในอดีตต่างหน่วยต่างปฏิบัติงานตามภารกิจของตน โดยขาดการประสานงานและบูรณาการซึ่งกันและกันเช่นเดียวกับส่วนราชการ/หน่วยงานต่างๆ อันเป็นธรรมชาติของระบบราชการไทยที่ผ่านมา ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติงานของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงยุติธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเอกภาพ เกิดประสิทธิภาพ และมีความคุ้มค่าในการปฏิบัติภารกิจภาครัฐมากที่สุด กระทรวงยุติธรรมจึงได้มีนโยบายจัดตั้ง “สำนักงานยุติธรรมจังหวัด” ขึ้นเป็นหน่วยงานภายในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม โดยมีอำนาจหน้าที่เป็นผู้แทนกระทรวงยุติธรรมในการบริหารงานยุติธรรมประจำจังหวัด บนหลักการพื้นฐาน ดังนี้

1) เป็นศูนย์รวมในการบริหารจัดการงานในกระบวนการยุติธรรมระดับจังหวัดของกระทรวงยุติธรรมที่เป็นเอกภาพ โดยนำแนวทางการบริหารงานแบบบูรณาการมาใช้อย่างเหมาะสมด้วยการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานของทุกส่วนราชการให้มีการทำงานในลักษณะสอดคล้องเชื่อมโยงเป็นกลุ่มเดียวกัน และนำภารกิจของทุกส่วนราชการมาบริหารจัดการร่วมกันภายใต้คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัด

2) มีการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานที่มีผลผูกพันทุกส่วนราชการที่จะต้องสนับสนุนบุคลากรและทรัพยากรในส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างเต็มศักยภาพ

3) เป็นหน่วยงานที่บทบาทหลักในการแปลงยุทธศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรมไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่จังหวัดให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และปัญหาความต้องการของประชาชน รวมทั้งเป็นหน่วยบริการประชาชนที่เชื่อมโยงการบริการประชาชนของส่วนราชการและเป็นศูนย์บริการร่วมของกระทรวงยุติธรรมในระดับจังหวัด

4) ดำเนินงานโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนรวมในการดำเนินการ โดยคำนึงถึงหลักการดำเนินงานที่มีประชาชนเป็นหุ้นส่วน

5) การจัดโครงสร้างและระบบงานเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการจำกัดอัตรากำลังบุคลากรภาครัฐ โดยใช้วิธีการเกลี่ยอัตรากำลังจากส่วนราชการต่างๆ ในจังหวัดหมุนเวียนมาปฏิบัติงานตามความเหมาะสม ซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากรอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้บุคลากรมีความรู้ในภารกิจของส่วนราชการอื่นนอกเหนือจากภารกิจของส่วนราชการของตนเองและสามารถปฏิบัติงานแทนกันได้

6) ราชการบริหารส่วนกลางมีระบบและกลไกสนับสนุนการบริหารงานสำนักงานยุติธรรมจังหวัดระบบการจูงใจด้วยการให้รางวัลแก่ผู้ปฏิบัติงาน และระบบการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

2.8.1 โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด

ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานยุติธรรมจังหวัด เป็นการจัดรูปแบบในลักษณะของทีมงานซึ่งมาจากข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการ/หน่วยงานต่างๆ สังกัดกระทรวงยุติธรรมในจังหวัดส่งมาร่วมหมุนเวียนช่วยปฏิบัติงาน โดยเจ้าหน้าที่ทุกคนต้องเรียนรู้และปฏิบัติงานตามภารกิจหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดได้ทุกภารกิจหน้าที่ ซึ่งจะช่วยพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถที่หลากหลายของข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ในสังกัดกระทรวงยุติธรรมอันจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งโครงสร้างการบริหารของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมี 3 กลุ่มดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, 2552: 4-7)

1) กลุ่มงานบริหารทั่วไป มีหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการต่างๆ ได้แก่ งานสารบรรณ พัสดุ การเจ้าหน้าที่ การเงินและบัญชี การประชาสัมพันธ์ และงานข้อมูลสถิติต่างๆ สำหรับผู้ปฏิบัติงาน ในระยะแรกให้ใช้ร่วมกันกับหน่วยงานธุรการของส่วนราชการสังกัดกระทรวงยุติธรรมที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดไปตั้งอยู่ หรือหมุนเวียนเจ้าหน้าที่หน่วยงานสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมในสังกัดกระทรวงยุติธรรมในพื้นที่มาปฏิบัติงานตามความเหมาะสม ในกรณีที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดตั้งหน่วยงานแยกเป็นเอกเทศจากส่วนราชการสังกัดกระทรวงยุติธรรม ให้มีการประสานงานกับหน่วยงานอื่นในสังกัดกระทรวงยุติธรรมในพื้นที่ ในการใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งด้านกำลังคนและพัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ อย่างไรก็ดีในอนาคตจะพัฒนาให้เป็นหน่วยงานสนับสนุนกลางของจังหวัด (Corporate Core) ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับงานบริหารทั่วไปของส่วนราชการสังกัดกระทรวงยุติธรรมในพื้นที่จังหวัดทั้งหมด

2) กลุ่มงานนโยบายและยุทธศาสตร์ มีหน้าที่รับผิดชอบจัดทำยุทธศาสตร์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด โดยนำเอายุทธศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรมและกรมในสังกัดมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ร่วมของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด และแปลงสู่การปฏิบัติ กำหนดจัดวางทิศทางกลยุทธ์

การดำเนินงานของหน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรมในจังหวัดให้สามารถทำงานร่วมกันเชิงบูรณาการเพื่อผลักดันแผนงานการทำงานไปสู่ความสำเร็จตามที่พึงประสงค์ นอกจากนี้ดำเนินการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดในเบื้องต้นว่า ได้ดำเนินการบรรลุผลตามนโยบายและยุทธศาสตร์เพียงใด

สำหรับผู้ปฏิบัติงาน โดยคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัด คัดเลือกจากเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงยุติธรรมในพื้นที่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานนโยบายและยุทธศาสตร์หรืองานด้านวิชาการวางแผนของแต่ละส่วนราชการร่วมเป็นทีมปฏิบัติงานของกลุ่มงานนี้ โดยไม่จำเป็นต้องมานั่งปฏิบัติงานประจำที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด

3) กลุ่มงานบริการประชาชน มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานบริการประชาชนทางด้านกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน และมีอำนาจการตัดสินใจเพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวกและรวดเร็วในการบริการ โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการลดขั้นตอน เพิ่มประสิทธิภาพและประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งมีเนื้องานหลัก ได้แก่ งานคลินิกยุติธรรม งานศูนย์บริการร่วมกระทรวงยุติธรรม และงานเครือข่ายยุติธรรมชุมชน อย่างไรก็ดี ได้จัดกลุ่มงานบริการประชาชนของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดออกเป็น 2 ศูนย์ ดังนี้

1) ศูนย์บริการร่วมกระทรวงยุติธรรม (Justice Service Link) เป็นวิธีการบริการประชาชน โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการติดต่อขอรับบริการด้านต่างๆของกระทรวงยุติธรรมได้ ณ สถานที่แห่งเดียวกัน ไม่ว่างานบริการนั้นๆจะเกี่ยวข้องกับหลายส่วนราชการก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการประหยัดเวลา ค่าใช้จ่ายและสร้างความพึงพอใจให้ประชาชนศูนย์บริการร่วมกระทรวงยุติธรรม

2) ศูนย์ประสานงานยุติธรรมชุมชน เป็นกลไกเชื่อมการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนด้วยการเสริมสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชนขึ้นในพื้นที่ และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตามแนวทางยุติธรรมถ้วนหน้า ประชามีส่วนร่วม (Justice For All, All For Justice) ซึ่งถือว่าเป็นพลังสำคัญที่ส่งเสริมให้กระบวนการยุติธรรมมีความเข้มแข็งอันเป็นการรวมตัวแบบ “เครือข่าย” (Network) ของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานยุติธรรมแบบเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐ สำหรับส่วนราชการ/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเข้าไปช่วยส่งเสริมศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่แล้วให้เข้มแข็งมากขึ้นและสามารถรวมตัวกันในลักษณะเป็นเครือข่าย โดยให้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมและระเบียบกฎหมายที่ควรรู้ ในส่วนของเครือข่ายจะให้ความร่วมมือหรือเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ ดังนี้ 1) การเฝ้าระวังและการป้องกันอาชญากรรมในชุมชน 2) การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพต่างๆ เช่น การเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายและการคุ้มครอง

สิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง 3) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เช่น ความขัดแย้งในชุมชนที่ไม่รุนแรงและสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ยุติได้โดยไม่เป็นคดีความต่อกัน 4) การรับเรื่องราวร้องทุกข์ต่างๆ ที่ประชาชนมีปัญหาความขัดแย้งหรือได้รับความไม่เป็นธรรม เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ 5) การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เช่น การสอดส่องดูแลผู้กระทำผิดในชุมชนให้ทำงานบริการสังคมหรือการดูแลให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขคำสั่งศาล 6) บทบาทอื่นๆ เช่น การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้กระทำผิดภายหลังปล่อยตัว เป็นต้น

ลักษณะองค์กรของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย และปกรณ์ สิงห์สุริยา (2551: 35-36) ได้ศึกษาการจัดโครงสร้างและอัตรากำลังของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดพบว่าเป็นการจัดองค์กรแบบแมททริกซ์ (Matrix Organization)โดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กรยังสังกัดหน่วยงานเดิมแต่ได้รับมอบหมายงานเพิ่มขึ้นอีกหน้าที่หนึ่งนอกเหนือจากงานประจำของต้นสังกัดและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสามารถหมุนเวียนสับเปลี่ยนกันทำหน้าที่ในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา ซึ่งจะทำให้เจ้าหน้าที่นั้นได้พัฒนาและมีความรู้หลากหลายมากขึ้นนอกเหนือจากงานที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำโดยการปฏิบัติงานในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นการมอบหมายการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในลักษณะแบบ Task Force (Cross-Functional Team) เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงและประสานงานข้ามกลุ่มงานต่างๆ ได้ตามกระบวนงานที่ออกแบบไว้รวมทั้งบุคลากรจะได้รับการพัฒนาให้เป็น Knowledge Worker เพื่อให้เกิดความรอบรู้เกี่ยวกับภารกิจงานในด้านต่างๆ ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเพื่อประโยชน์ในการหมุนเวียนเจ้าหน้าที่เป็นระยะๆ นอกจากนี้ขนาดขององค์กรมีความยืดหยุ่นสูงสามารถเปลี่ยนแปลงปรับตัวเองตามสถานการณ์แวดล้อม และตามภารกิจงานที่เพิ่มมากขึ้นหรือลดน้อยลงและเป็นการจัดองค์กรที่ไม่ต้องกำหนดอัตรากำลังตั้งใหม่ หรือต้องมีวัสดุอุปกรณ์ครุภัณฑ์เพิ่มใหม่มากมายแต่อย่างใดตลอดจนผู้ปฏิบัติงานสามารถนั่งปฏิบัติงาน ณ ที่ทำงานเดิมของตนเองได้ ยกเว้นงานบริการประชาชนจะต้องมีสถานที่แน่นอนที่ประชาชนสามารถติดต่อได้อย่างสะดวก

2.9 สถานการณ์ข้อพิพาทป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง

2.9.1 ข้อพิพาทป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง

ป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง ถือเป็นป่าสงวนแห่งเดียวของ จ.มหาสารคาม มีเนื้อที่ 7,024 ไร่ มีการลักลอบเข้าไปตัดไม้ยูคาลิปตัสในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุงไปขาย นอกจากนี้ ยังมีผู้มีอิทธิพลเข้าไปบุกรุกจับจอง รวมถึงการออกเอกสารสิทธิทับที่สาธารณประโยชน์ คือมีชาวบ้านในพื้นที่บ้านโนนสูง หมู่ 10 ตำบลหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย จำนวน 53 ราย เข้าไป

บุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง รวมพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุก กว่า 382 ไร่ ซึ่งสาเหตุหลักมาจากชาวบ้านไม่เกรงกลัวเจ้าหน้าที่ป่าไม้ (ข่าวสด, 2553) จังหวัดมหาสารคามจึงได้ขอให้หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อราษฎรกลุ่มดังกล่าว และให้ทำการฟื้นฟูสภาพป่าให้คืนความสมบูรณ์ด้วยการปลูกป่าหลากหลายชนิดภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชน

คณะอนุกรรมการการป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจังหวัดมหาสารคามจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าดินแดง-วังกุง โดยคณะกรรมการที่แต่งตั้งได้ทำการตรวจสอบและเจรจากับผู้บุกรุกด้วยสันติวิธีกับราษฎรจำนวน 53 ราย ที่ครอบครองทำกินบนพื้นที่สวนป่าของทางราชการ เนื้อที่ 382 ไร่ ผลการเจรจาไกล่เกลี่ยราษฎรทั้ง 53 ครอบครัวยินยอมออกจากพื้นที่หลังเก็บเกี่ยวผลผลิตในเดือน เมษายน 2555 ที่ผ่านมา ราษฎรที่ยินยอมออกจากพื้นที่สวนป่าทั้ง 53 ครอบครัวได้ขอให้ทางราชการทำการปลูกต้นไม้ฟื้นฟูความสมบูรณ์ในบริเวณที่พวกตนออกจากพื้นที่ในรูปแบบของประชาอาสา คือ ประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการปลูกและดูแลรักษา จังหวัดมหาสารคามพิจารณาเห็นว่าเพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำบริเวณที่ถูกบุกรุกทำลายและสร้างความสมดุลของระบบนิเวศจึงจัดกิจกรรมขึ้น ในโครงการประกอบด้วย การจัดพิธีรับมอบคืนผืนป่าจากราษฎรผู้บุกรุก 53 ราย เนื้อที่ 382 ไร่ จัดพิธีมอบเกียรติบัตรแก่ราษฎรผู้คืนผืนป่าทั้ง 53 ราย พร้อมกับร่วมกับราษฎรทั้ง 53 ครอบครัว ประชาชนในพื้นที่บ้านโนนสูง, ราษฎรหมู่บ้านใกล้เคียงจะร่วมกันปลูกต้นไม้จำนวน 80,000 ต้น ในพื้นที่รับคืนในรูปแบบของประชาอาสา ร่วมกับส่วนราชการและทุกภาคส่วนในพื้นที่

หลังจากนั้นจังหวัดจะจัดตั้งกรรมการป่าชุมชนขึ้นมาดูแลรักษาป่าและบริหารจัดการ โดยให้ราษฎรในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและรับผิดชอบร่วมกันเพื่อสนองพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และเป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา (ผู้จัดการออนไลน์, 2555)

2.9.2 ข้อพิพาทเรื่องกู้ยืมเงินของชาวบ้าน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

จังหวัดมหาสารคามมีศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทระดับอำเภอจำนวน 2 แห่ง คือ ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอเมือง และศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย ซึ่งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยเป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแรกที่ได้ตั้งขึ้นในจังหวัดมหาสารคาม มีกรณีพิพาทในชุมชนที่สามารถไกล่เกลี่ยสำเร็จหลายกรณี หนึ่งในกรณีพิพาทที่สำเร็จคือ เรื่องการกู้ยืมเงินของชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน เนื่องจากผู้ร้องได้รับความเดือดร้อนจากการที่ลูกหนี้ทั้ง 8 ราย ของภรรยาผู้ร้องที่เสียชีวิตไปแล้วเพิกเฉยต่อการชำระหนี้ ผู้ร้องจึงมีความประสงค์ที่จะไกล่เกลี่ยเพื่อให้ลูกหนี้รับผิดชอบในการชำระหนี้โดยไม่ต้องการเข้าสู่กระบวนการฟ้องร้อง

ดำเนินคดี ซึ่งผู้ถูกร้องหนึ่งในจำนวน 8 รายที่อ้างไว้ข้างต้นเป็นชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน ในขณะเดียวกันผู้ถูกร้องหรือลูกหนี้รายดังกล่าวมีความยินดีที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยหลังจากแจ้งถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยประธานกรรมการบริหารศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเป็นผู้รับเรื่องราวร้องทุกข์จากผู้ร้องและประสานขอความช่วยเหลือจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามในการอำนวยความสะดวกในการส่งผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยที่มีความรู้ทั้งทางด้านกฎหมายและการเขียนสัญญาประนีประนอมข้อพิพาท เนื่องจากกรณีพิพาทดังกล่าวต้องใช้ความละเอียดรอบคอบในการใช้ภาษากฎหมาย

ประธานกรรมการบริหารศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยได้ทำงานร่วมกับคณะกรรมศูนย์ฯ หาแนวทางในการไกล่เกลี่ย โดยมีประธานกรรมการบริหารศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ผลการไกล่เกลี่ยคือ ผู้ถูกร้องหรือลูหนี้ต้องชำระเงินเดือนละ จำนวน 1,500 บาท เป็นเวลา 24 เดือน เพื่อให้ครบเพียงเงินต้น เมื่อทุกฝ่ายรับทราบตามข้อตกลงดังกล่าว เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย จึงนำเอกสารสัญญาประนีประนอมข้อพิพาทให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้ลงนามร่วมกับผู้ไกล่เกลี่ยและพยานผู้เข้าร่วมไกล่เกลี่ย มีการจับมือสร้างความสัมพันธ์อันดีและร่วมถ่ายรูปกับเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเพื่อสร้างความสมานฉันท์ของทุกฝ่าย

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย และปกรณ์ สิงห์สุริยา (2551) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานยุติธรรมจังหวัด จากการศึกษาเชิงลึกพบว่า ในทางปฏิบัตินโยบายที่เป็นรูปธรรมของผู้บริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเกี่ยวกับภารกิจหลักยังไม่ชัดเจนการนำไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายจึงวัดผลไม่ได้ และ “โครงสร้างสำนักงานยุติธรรมจังหวัด” ทำให้งานสำนักงานยุติธรรมจังหวัดยังไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร ส่วนปัญหาที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเผชิญคือ การขาดหน่วยงานเจ้าภาพหลักทำให้ไม่อาจดำเนินการบูรณาการทั้งในด้านการวางแผนและด้านการบริหารงานด้านอื่นได้เหล่านี้แสดงว่าสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นองค์กรที่ขาดเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการจัดองค์กร (Organize) ตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สามารถกำหนดเป้าหมาย กำกับการดำเนินงานสู่เป้าหมาย และประเมินผลงานเพื่อนำมาปรับปรุงเป้าหมายหรือการดำเนินงานได้ สำหรับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมองค์กรได้มีการเสนอแนะให้มียุทธศาสตร์ “สร้างระบบและกลไกการบริหารงาน” นำไปสู่ข้อเสนอแนะการวิจัย 2 ประการได้แก่ 1) ใช้รูปแบบการจัดองค์กรเดิมโดยปรับเปลี่ยนให้มีลักษณะถูกต้องตามหลักการแมททริกซ์เพื่อสร้างความสามารถ

ในการจัดองค์กรอย่างแท้จริง หรือ 2) เปลี่ยนรูปแบบเป็นองค์กรประสานงาน โดยมีบุคลากรประจำและสถานที่ของตนเองและดำเนินงานด้านการรับ/ส่งต่อ/ติดตามเรื่องที่ประชาชนขอความช่วยเหลือ รวมถึงการให้คำปรึกษาด้านกฎหมายและประสานงานระหว่างภาครัฐและประชาชนหรือเป็นตัวกลางระหว่างกลุ่มประชาชนเพื่อป้องกันหรือแก้ไขความขัดแย้งเบื้องต้น

กลัดเพชร บัญชาพัฒนศักดา (2548: 49) ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน: กรณีศึกษา สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา รูปแบบ วิธีการ และขั้นตอนของการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมการประชุม และเพื่อแสวงหาแนวทางในการปรับปรุงงานการประชุมฯให้มีประสิทธิภาพต่อไป โดยศึกษาจากผู้ที่เคยเข้าร่วมประชุมฯ ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในด้านความสะดวกที่ได้รับ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน คุณภาพการปฏิบัติงาน และด้านข้อมูลที่ได้รับจากการปฏิบัติในระดับมาก ส่วนด้านระยะเวลาในการดำเนินงานมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง

ฉัฐนันท์ รู้จำ (2548: 49-50) ศึกษาเรื่องการพัฒนาบทบาทการปฏิบัติงานของผู้ประสานการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท การปฏิบัติงาน ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาบทบาทการปฏิบัติงานของผู้ประสานการประชุมฯ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประสานได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ในการปฏิบัติงานในระดับมากที่สุด โดยมีบทบาทก่อนการประชุมสูงกว่าระหว่างและหลังการประชุม โดยก่อนการประชุมผู้ประสานได้ใช้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการกระทำผิดของเด็ก/เยาวชน/ ทักษะการประสานงานและมีทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงาน ปัญหาและอุปสรรค คือ การติดต่อผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการ ในระหว่างการประชุมนั้นผู้ประสานได้ใช้ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีความขัดแย้งและความเป็นกลาง ทักษะการไกล่เกลี่ยประนีประนอม และทัศนคติในการทำงานเรื่องความอดทน ปัญหาและอุปสรรค คือ การเป็นผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมในกรณีที่เกิดปัญหาความขัดแย้ง ส่วนบทบาทหลังการประชุม ผู้ประสานได้ใช้ความรู้ด้านสังคมวิทยาและอาชญาวิทยา ทักษะการติดตามประเมินผล และต้องมีทัศนคติที่ดีต่องาน ปัญหาและอุปสรรคคือ การติดต่อประสานงานในการติดตามประเมินผลการปฏิบัติตามข้อตกลงในการประชุม การสร้างความเข้าใจกับเด็ก/เยาวชนและผู้เสียหายอย่างชัดเจน การทำหน้าที่เป็นคนกลางเป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ดี การติดตามและประเมินผลภายหลังการประชุมอย่างสม่ำเสมอ ในส่วนของการพัฒนาบทบาทต้องมีการประเมินตนเองอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนการเข้ารับการฝึกอบรมด้านวิชาการที่ทันสมัย การปรับแนวคิดและกระบวนทัศน์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอด้วย

จิตรา วีรบุรีนนท์ และคณะ (2547: 50) วิจัยเรื่อง การประเมินผลโครงการการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยใช้กระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาบังคับใช้ในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่างๆของการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวว่าเป็นวิธีการแก้ไขและพัฒนาเด็ก/เยาวชนที่กระทำผิดทั้งทางร่างกาย จิตใจและสังคม ศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกิจกรรมในโครงการ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข รวมทั้งการแก้ไขปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรคู่มือการพัฒนาบุคลากร รูปแบบวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวฯ ตลอดจนศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานตามโครงการนี้ ผลการศึกษาในส่วนของการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ผู้ประสานการประชุมฯ พบว่าหลังจากผ่านการฝึกอบรมไปแล้ว สามารถดำเนินงานประสบผลสำเร็จร้อยละ 73.7 โดยสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ในระดับมาก ส่วนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก โดยมีอุปสรรคในการดำเนินงานร้อยละ 52.3 ซึ่งได้แก่ ปัญหาเรื่องปรัชญาแนวคิดที่แตกต่างกัน ปัญหาระบบรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวฯ ปัญหาข้อกฎหมายและระเบียบต่างๆ ปัญหาบุคลากรมีจำกัด ปัญหาเอกสารคู่มือการปฏิบัติงาน ปัญหาการฝึกอบรมบุคลากร ปัญหาความไม่เข้าใจของบุคลากรในเรื่องการประชุมกลุ่มครอบครัวฯ ปัญหาด้านความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และประสบการณ์ของบุคลากร ปัญหาความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่างๆและผู้เกี่ยวข้อง ปัญหาการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ปัญหาในการบำบัดแก้ไข ฟื้นฟูเด็ก/เยาวชน ปัญหาเงื่อนไขข้อตกลงในการประนีประนอม ชดใช้ทดแทนความเสียหาย

สุกัญญา เสรีนนท์ชัย (2550) ศึกษาเรื่องการสื่อสารในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ศึกษากรณีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน เพื่อแก้ไขและฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการประชุม การสื่อสารที่ใช้ในการประชุม ปัจจัยด้านการสื่อสารที่มีผลต่อการสมานฉันท์และความสอดคล้องกับนโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี ผลการศึกษาพบว่า การประชุมจะประกอบด้วย ขั้นตอนเตรียมการประชุม ระหว่างประชุม และติดตามความประพฤติเด็ก/เยาวชนหลังการประชุม การสื่อสารที่ใช้ในการประชุมครอบคลุม จำนวนองค์ประกอบ และบทบาทของผู้เข้าร่วมการประชุม สถานที่และระยะเวลาการประชุม รวมถึงการเลือกใช้คำสรรพนาม ประโยคคำถาม น้ำเสียง การฟัง และการเขียน สำหรับปัจจัยด้านการสื่อสารที่มีผลต่อการสมานฉันท์ได้แก่ การเข้าถึงข้อเท็จจริง ความคิด ความรู้สึก และความต้องการอย่างแท้จริงของผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย จำนวน องค์ประกอบของผู้เข้าร่วมประชุม รูปแบบการสื่อสารและการจัดที่นั่ง บทบาทของผู้ประสานงาน พนักงานอัยการ และนักจิตวิทยา การพูด การฟัง และการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่เหมาะสม ตลอดจนบรรยากาศการประชุมที่ไม่เป็นทางการ ทั้งนี้การประชุมกลุ่มครอบครัวฯจะเป็นนโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของสังคมไทยได้ ต่อเมื่อ

สอดคล้องกับลักษณะ 4 ประการ คือ เป็นการประชุมอย่างสร้างสรรค์ เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ สร้างเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง และขยายผลเพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งทุกระดับ

จิตฤดี วีระเวสส์ (2549: 168) ศึกษาเรื่องความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม: การศึกษาตัวแบบที่เหมาะสมเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมไทย 2) ศึกษาถึงความจำเป็นในการนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในคดีความรุนแรงในครอบครัวในศาลยุติธรรมไทย 3) ศึกษาถึงตัวแบบที่เหมาะสมของการพิจารณาพิพากษาคดีความรุนแรงในครอบครัวในศาลยุติธรรมไทยว่าควรเป็นไปในลักษณะไหน อย่างไร และควรใช้กับความผิดประเภทใดบ้าง 4) เพื่อศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและแก้ไขมิให้จำเลยผู้กระทำผิดในคดีความรุนแรงในครอบครัวกลับมากระทำผิดซ้ำอีก ผลการศึกษาพบว่า มีเหตุผลในการนำความยุติธรรมมาใช้กับคดีความรุนแรงในครอบครัว และควรเป็นความผิดอันยอมความกันได้ ลักษณะการใช้ความรุนแรงต้องเป็นกรณีที่สามีหรือฝ่ายภรรยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเจตนากระทำต่ออีกฝ่ายหนึ่งจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพ หรือการใช้กำลังอำนาจที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายบังคับจนอีกฝ่ายหนึ่งต้องจำยอม ควรอนุญาตให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาคดี เพื่อให้คำแนะนำและช่วยเหลือผู้พิพากษาในการไกล่เกลี่ยและลงโทษจำเลยตามความเหมาะสม มาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันมิให้จำเลยกลับมาใช้ความรุนแรงในครอบครัวซ้ำอีก ได้แก่ การรอการลงโทษ การรอการกำหนดโทษ การทำทัณฑ์บน และการคุมความประพฤติ รวมทั้งให้จ่ายค่าชดเชยเพื่อช่วยเหลือผู้เสียหายด้วย และสุดท้ายศาลที่เหมาะสมในการพิจารณาพิพากษาคดีความรุนแรงในครอบครัวควรเป็นศาลเยาวชนและครอบครัว

เมธาพร กาญจนเตชะ (2553) สรุปถึงกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ว่า ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นระบบยุติธรรมแห่งอนาคต เนื่องจากกระแสสังคมโลกพัฒนาไปสู่อีกยุคอีกสมัยหนึ่งที่อำนาจไม่ได้อยู่ที่รัฐอีกต่อไป แต่อำนาจจะกลับมาอยู่ที่ประชาชนและเครือข่ายประชาสังคมแทน เพราะอิทธิพลของเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้รัฐเล็กลงไปและไร้อำนาจการควบคุมความคิดและแบบแผนพฤติกรรมความสัมพันธ์ของคนในรัฐเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงที่ทางของอำนาจในลักษณะนี้ ทำให้ประชาสังคมที่โยงใยสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายต่างๆ มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการมีเครือข่ายเชิงยุติธรรมที่เกาะเกี่ยวกันไว้ด้วยกิจกรรมชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ย่อมทำให้เกิดพลังที่เข้มแข็งในการควบคุมสังคมไปสู่ทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมได้ทันเวลากับการที่รัฐต้องสูญเสียพลังอำนาจในการควบคุมสังคมลงไปในที่สุด ระบบความยุติธรรมที่แท้จริงย่อมนำผู้คนให้บรรลุถึงความสันติสุขสมานฉันท์ และการที่จะไปสู่ระบบความยุติธรรมที่ดีในความคาดหวัง ใน

อนาคตนั้นจำเป็นต้องอาศัยยุทธวิธีที่สื่อความหมายและสร้างความศรัทธาแก่ประชาชนในลักษณะเดียวกัน รวมทั้งมีเอกลักษณ์ความเป็นไทยผสมผสานอยู่ด้วย ซึ่ง ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นหนึ่งในยุททธศาสตร์เชิงสันติวิธีแห่งระบบยุติธรรมในอนาคตของไทยที่ผูกโยง รัฐ ชุมชน คู่กรณี และกลไกการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์รวมเข้าไว้ด้วยกันได้อย่างแนบเนียน

อุทัย ปริญญาสิทธินันท์ (2556: 207-221) ศึกษาเรื่องยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของชุมชนควนโส มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการจัดการความขัดแย้งของชุมชนควนโส ตำบลควนโส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา พบว่ายุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นส่วนหนึ่งในแนวคิดพื้นฐานยุติธรรมชุมชน (Community Justice) เป็นการจัดการความขัดแย้งของคนในชุมชน ให้ความสำคัญในการสร้างเครือข่ายเพื่อจัดการความขัดแย้งในชุมชน พร้อมทั้งลดระดับความรุนแรงที่อาจจะเกิดขึ้นได้โดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนมาจัดการในระบบยุติธรรมซึ่งมีฐานทรัพยากรต่างๆ รวมทั้งทุนทางสังคมเป็นปัจจัยร่วม ผลการศึกษาครั้งนี้แดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถจัดการความขัดแย้งได้ด้วยตนเอง ลดคดีความที่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก สร้างความเข้าใจระหว่างคู่กรณี ทั้งยังสามารถอยู่ร่วมกันได้และร่วมกันพัฒนาชุมชนต่อไป

สุทธิพล ทวีชัยการ (2555: 19) ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) เป็นแนวคิดที่สามารถนำมายุติความขัดแย้ง ระงับข้อพิพาท ใช้วิธีการไกล่เกลี่ย ประนีประนอม พร้อมทั้งสามารถทำให้คู่พิพาทเกิดความพอพึงพอใจ พร้อมให้อภัยและยอมรับผิด ซึ่งมีกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน ร่วมป้องกันเยียวยา เพื่อนำไปสู่การส่งเสริม การเข้าถึงความเป็นธรรม เพื่อให้เกิดความเป็นปกติสุขในชุมชน โดยมีรูปแบบ ลักษณะส่วนใหญ่เป็นการเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างคู่กรณี หรือผู้มีผลประโยชน์ อาทิ 1) Victim-Offender Mediation (VOM) เป็นการประชุมระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย 2) Family Group Conferences (FGCs) เป็นการประชุมระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหาย และครอบครัวของคู่กรณี 3) Sentencing Circles เป็นการประชุมของคู่กรณีกับสมาชิกในชุมชน เช่น บุคคลที่เคยดารงตาแหน่งผู้พิพากษา อัยการ หรือตารวจ เป็นต้น 4) Community Reparative Boards เป็นการประชุมคณะกรรมการชุมชนเพื่อเยียวยาความเสียหาย

กรมควบคุมความประพฤติ (2551: 2-3) ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการเปลี่ยนแนวคิดและวิธีคิดจากเดิมที่เห็นว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำที่ต่อต้านหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ รัฐต้องเข้ามาดำเนินการ ในขณะที่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำที่ต่อต้านหรือเป็นปฏิปักษ์ระหว่างบุคคล ผู้กระทำผิดและเหยื่อหรือผู้เสียหาย จึงอาจสรุปโดยรวมได้ว่ากระบวนการยุติธรรม

เชิงสมานฉันท์มุ่งแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยให้ผู้กระทำผิดรับผิดในการกระทำของตนเอง โดยให้การช่วยเหลือ บรรเทาเหยื่อหรือผู้เสียหาย ซึ่งมีเป้าหมายสุดท้ายคือให้ผู้กระทำผิดยอมรับผิดของตนเอง และคู่กรณีเกิดความพึงพอใจ เกิดความรู้สึกว่าปัญหาความขัดแย้งได้ยุติลงแล้วรวมทั้งสามารถใช้หลักการบูรณาการระหว่างชุมชนและคู่กรณีในการปรับพฤติกรรมให้เป็นผู้เคารพกฎหมาย โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะได้มาจากข้อตกลงและการพูดคุยร่วมกัน

เพลินตา ตันรังสรรค์ (2553: 61-62) ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการกระทำความผิดอาญาของเด็กหรือเยาวชน ได้กล่าวโดยสรุปว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก่อประโยชน์ให้กับสังคมหลายประการ อาทิ การแก้ไขเยียวยาความเสียหาย การสนับสนุนให้ผู้กระทำผิดกลับคืนสู่สังคม ส่งเสริมให้เกิดการมีกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา แต่ถึงอย่างไรก็ตามกระบวนการสมานฉันท์อาจส่งผลต่อการเกิดรายได้ต่อรัฐ เพราะรัฐอาจสูญเสียรายได้และสามารถส่งผลกระทบต่อรัฐ จำนวนรายได้ที่ต้องเยียวยาผู้เสียหายอาจจะลดลง ส่งผลต่อสิทธิต่อผู้เสียหาย ทั้งยังไม่สามารถใช้ได้กับทุกกรณี เพราะยังคงมีข้อจำกัดในการใช้ ในขณะเดียวกันความเป็นจริงที่เกิดในสังคมไทยยังคงมีกระบวนการแก้แค้นทดแทน มีวิธีคิดว่าผู้กระทำผิดต้องได้รับการลงโทษ ดังนั้นกระบวนการยอมความ การไกล่เกลี่ยอาจทำให้มองได้ว่ากฎหมายไม่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งส่งผลต่อการเกิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแท้จริง

ภูริชญา กันทะเนตร (2552: 1-3) ศึกษาเรื่องกระบวนยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ได้กล่าวว่า กระบวนยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มุ่งเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่สูญเสียไป ให้ความสำคัญกับความรู้สึกของผู้ได้รับความเสียหายและผู้กระทำผิด สามารถทำให้ผู้กระทำผิดสามารถแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำผิดได้ โดยการชดใช้ เยียวยาความเสียหายนั้นๆ ซึ่งต้องมีคนกลาง (Mediator) ที่ได้รับการฝึกฝน มีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักรู้ และมีทักษะที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อดำเนินการตามขั้นตอนและหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ต่อไป โดยข้อสรุปของเป้าหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นคือ การให้อภัยกัน (Forgiveness) ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นทุกกรณี แต่ก็เป็นจุดเริ่มต้นที่เพื่อนมนุษย์จะมีความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน ทั้งยังต้องผ่านกระบวนการสำนึกของอีกฝ่ายที่เปรียบเสมือนเป็นคำมั่นสัญญาที่จะไม่ผิดอีกต่อไปในอนาคต

พรณรงค์ ศรีตระกูล (2555: 32) ศึกษาเรื่องการนำแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บริหารจัดการคดีอาญาในศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น ได้สรุปไว้ว่า ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวคิดใหม่ในสังคมไทย มองมิติเชิงซ้อนของปัญหาอาชญากรรมที่ไม่เพียงแต่มุ่งลงโทษผู้กระทำผิดที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของรัฐตามกระบวนการยุติธรรม ที่มุ่งเน้นการแก้แค้นทดแทน (Retribution) สร้างความข่มขู่ยับยั้ง (Deterrent) ตัดโอกาสไม่ให้ทำอีก (Incapacitation)

ในขณะที่แนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มุ่งเน้นถึงความเสียหายที่เกิดขึ้น จะทำอย่างไรจึงสามารถกลับสู่สภาวะเดิม สามารถเยียวยา แก้ไข โดยใช้วิธีการอย่างไร ทั้งนี้เป้าหมายของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คือ ทำให้ผู้เสียหายยอมรับผลการกระทำของตนเอง มีโอกาสในการทำผิดน้อยลง ผู้เสียหายมีความรู้สึกโกรธแค้นเบาบางลง ซึ่งสามารถนำความสุขสงบมาสู่สังคมได้ ซึ่งรูปแบบในการดำเนินการในแต่ละประเทศอาจแตกต่างกันออกไป

สุวิช ปนุตติกร (2555: 32-35) ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการดำเนินคดีอาญาของศาลเยาวชนและครอบครัว ได้สรุปไว้ว่า ในคดีบางประเภทที่มีโทษเล็กน้อย อาจเกิดจากความประมาท ซึ่งมีระยะเวลาการลงโทษจำคุกในระยะเวลาอันสั้น กลับกลายเป็นผลเสียที่สามารถให้ผู้กระทำผิดได้สามารถเรียนรู้วิธีการทำผิดและมีทักษะในการประกอบอาชญากรรมเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงควรมีมาตรการกันคดีออกจากระบบโดยรวดเร็ว และหาวิธีการจัดการกับผู้กระทำผิดด้วยรูปแบบอื่น นั่นก็คือ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ที่มีความแตกต่างกับกระบวนการยุติธรรมในรูปแบบเก่า (Retributive Justice) ที่มุ่งเน้นการแก้แค้นทดแทน ซึ่งไม่ได้แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดอย่างได้ผล ทั้งยังมุ่งลงโทษ ในขณะที่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มุ่งแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในสังคม โดยมองว่าการกระทำผิดไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของรัฐเท่านั้น แต่สังคมต้องร่วมรับผิดชอบ ดังนั้นวิธีการที่จะนำไปสู่กระบวนการฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำผิด จึงต้องคำนึงถึง เหยื่อ จำเลย ชุมชน เพื่อทำการไกล่เกลี่ย เยียวยาผู้เสียหาย ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความพึงพอใจให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ รวมไปถึงการเกิดประโยชน์ให้ทั้งสามฝ่ายคือผู้กระทำผิดได้สำนึกผิด มีโอกาสชดใช้ความเสียหายกับผู้เสียหาย ผู้เสียหายได้รับความสำคัญ ไม่ถูกเมินเฉย และได้รับชดใช้ความเสียหาย ชุมชนได้มีโอกาสแก้ไขผู้กระทำความผิด ป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำซ้ำซาก ซึ่งจะนำมาสู่ความสงบในสังคม

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2551: 3-5) ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ใช้จัดการกับความขัดแย้งอาชญากรรม (บางประเภท) คำนึงถึงการเยียวยา ชดใช้ผู้เสียหาย เรียกร้องความสำนึกผิด ความรับผิดของผู้กระทำผิด ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วของชุมชน มุ่งให้เกิดผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ มีหลักการคือมองปัญหาอาชญากรรมด้วยมุมมองใหม่ โดยมองว่า 1) อาชญากรรมหรือความขัดแย้งเป็นการกระทำที่ละเมิดสัมพันธภาพส่วนบุคคลและละเมิดกฎหมายตามมา ดังนั้นหลักการแก้ไขปัญหาจึงต้องเปลี่ยนมุมมองว่าการกระทำผิดสามารถทำลายสัมพันธภาพระหว่างบุคคลได้อย่างไร 2) ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย ต้องกำหนดให้ชัดเจนว่ามีผู้ใดบ้าง (เหยื่ออาชญากรรม-ตัวเอง-พ่อแม่-โรงเรียน-ชุมชน ฯลฯ) 3) ใครจะต้องเป็นผู้ชดใช้ โดยให้ผู้กระทำผิดระบุการชดใช้และวิธีการเยียวยา

ยศวันต์ บริบูรณ์ธนา และพรประภา แกล้วกล้า (2553: 103) ศึกษาเรื่องประสิทธิผลของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีต่อผู้เสียหายและผู้กระทำผิด มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ดำเนินการโดยกรมคุมประพฤติ ผลกระทบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีต่อผู้เสียหายและผู้กระทำผิดในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ความพึงพอใจ ความรู้สึกว่าได้รับความเป็นธรรม ทัศนคติที่มีต่อกันระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิด การตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสียหาย การแสดงความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด การชดใช้ของผู้กระทำผิดต่อผู้เสียหายและชุมชน และการกระทำผิดซ้ำ และเพื่อประเมินประสิทธิผลของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Design) โดยทำการเปรียบเทียบผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหายและผู้กระทำผิด ระหว่างผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (กลุ่มทดลอง) กับผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วม (กลุ่มเปรียบเทียบ) ซึ่งเป็นคดีที่ดำเนินการโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบปกติ โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นคดีที่ศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี และอยู่ในระหว่างขั้นตอนการสืบเสาะและพินิจเก็บข้อมูล มีการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม โดยเก็บข้อมูลจากสำนักงานคุมประพฤติจำนวน 25 แห่งจากภาคต่างๆ ทั่วประเทศ โดยการวิจัยครั้งนี้พบว่า การดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ถูกต้องตามกระบวนการ ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดย่อมได้รับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายสูงสุดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งก็คือการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของผู้เสียหายและผู้กระทำผิด ให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้โดยสงบสุข ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถบ่งชี้ถึงข้อมูลยืนยันว่าผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2550: 61) ได้กล่าวถึงกลไกวิธีการที่สามารถยุติความขัดแย้งลงได้ เนื่องจากมีการใช้วัฒนธรรมจารีตประเพณี ใช้ความอาวุโสของผู้นำเข้ามาจัดการ โดยวิธีเหล่านี้ถูกค้นพบจากการทำโครงการพลังเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแก้ปัญหายาเสพติดของกรมคุมประพฤติเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา และยังได้กล่าวถึงการกระจายอำนาจจากภาครัฐไปสู่ท้องถิ่นและชุมชน โดยต้องการให้ประชาชนทุกระดับเข้าถึงความยุติธรรม (Acess to Justice) การถ่ายโอนภารกิจไปยังหน่วยภูมิภาค การบูรณาการงานภาคประชาชนของกระทรวง เป็นต้น โดยเริ่มต้นจากการให้ความรู้ในด้านต่างๆ ให้กับเจ้าหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ในด้านวิธีการเข้าทำงานในชุมชน เสริมพลังให้ชุมชน สร้างเครือข่ายในชุมชน คิดอย่างเป็นระบบ ทำงานเป็นทีมและเป็นเครือข่าย สิ่งเหล่านี้เป็นเหมือนพื้นฐานในการที่จะเข้าทำงานและกลมกลืนกับประชาชน เพื่อสร้างความไว้ใจและเกิดความร่วมมือ นอกจากนี้ยังเสริมสร้างศักยภาพของเจ้าหน้าที่ด้วยการติดอาวุธทางความคิดด้วยหลักสูตรด้านการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่จะทำให้เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมีทั้งความรู้และเครื่องมือที่จะกระตุ้นและ

เสริมพลังให้กับประชาชนที่เป็นเครือข่าย ทำให้ประชาชนที่เป็นเครือข่ายสามารถไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทได้ ให้สามารถใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์กรณีมีเรื่องคดีความเล็กน้อย ให้สามารถจัดระบบการป้องกันปัญหาอาชญากรรมต่างๆในชุมชนได้

กระทรวงยุติธรรม (2550: 63) ได้กล่าวถึงความสำเร็จขั้นต้นของการสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญของ “ชุมชนเข้มแข็ง” เพื่อสร้างสังคมที่มีแต่สันติสุขและสมานฉันท์ทั่วทั้งประเทศไทยโดยการรวบรวมความคิดเห็นจากผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยไว้ว่า การที่กระทรวงยุติธรรมเชิญผู้นำท้องถิ่นไปอบรมถือว่าคุ้มค่าเพราะทำให้ได้เทคนิคต่างๆ ที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททำให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นและการไกล่เกลี่ยก็ทำได้ง่ายขึ้น การเข้าอบรมวิธีการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในโครงการยุติธรรมชุมชนทำให้รู้เทคนิคหลายอย่างที่นำมาใช้ได้จริงๆ โดยเฉพาะการนำจุดแข็งของความเป็นเครือญาติ และวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นมาเป็นประโยชน์เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายประนีประนอม รวมทั้งการที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดได้พาเครือข่ายไปศึกษาดูงานร่วมกับตัวแทนชุมชนในจังหวัดอื่นๆเพื่อมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ทำให้มีแนวคิดในการนำมาแก้ไขปัญหาในชุมชน

กระทรวงยุติธรรม (2550: 64-65) ได้กล่าวถึงการขยายเครือข่ายเพื่อเข้าไปสร้าง “ระบบไกล่เกลี่ย” ในโรงเรียน จนประสบความสำเร็จสามารถลดปัญหาทะเลาะวิวาทในโรงเรียนได้ โดยมีนักเรียนกลุ่มหนึ่งมีโอกาสได้เข้าอบรมในโครงการ “เยาวชนพลยุติธรรม” ของกระทรวงยุติธรรม รวมถึงการได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและขจัดความขัดแย้งด้วยวิธีสมานฉันท์จากคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ทำให้เด็กในโรงเรียนมีความเป็นมืออาชีพในการไกล่เกลี่ย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความสำเร็จในกระบวนการไกล่เกลี่ย ว่า คือการให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายพูดคุยกันโดยไม่มีอาจารย์เข้ามาเกี่ยวข้อง และปัจจัยที่สำคัญในการลดความรุนแรงในหมู่เด็กและเยาวชน คือ การสร้างบรรยากาศดีๆในโรงเรียนและการปลูกฝังกระบวนการคิดเชิงบวก หรือ Positive Thinking

ชลัท ประเทืองรัตนา (2555) ได้อธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้การจัดการความขัดแย้งด้วยการเจรจาไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จ และไม่ประสบความสำเร็จ ว่าประกอบไปด้วยหลายๆ ปัจจัย ไม่ได้มีเพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเท่านั้น มีการนำเสนอถึงปัจจัยที่หลากหลายของความสำเร็จที่สำคัญบางประการ ประกอบด้วย 1) คนกลางที่มีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ ทักษะในการฟัง ทักษะในการค้นหา ทักษะในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ การชี้ให้เห็นความสำคัญในการไกล่เกลี่ย ทักษะการดำเนินการเป็นขั้นตอน และต้องมีความรู้ ทักษะในการสื่อสารอย่างเป็นระบบ ความรู้เหล่านี้อาจได้จากการฝึกอบรมหรือจากประสบการณ์ และบางครั้งอาจเป็นพรสวรรค์หรือความสามารถพิเศษตามธรรมชาติ การเอื้ออำนวยช่วยเหลือคู่กรณีในการแสวงหาผลลัพธ์ที่สนองความต้องการของแต่ละ

ฝ่ายได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการมีคุณธรรมจริยธรรม มีบารมีอันจะทำให้คนในชุมชนยอมรับ 2) คู่กรณี การที่คู่กรณีพร้อมที่จะให้มีการจัดการความขัดแย้งด้วยการเจรจาหรือการไกล่เกลี่ยคนกลาง เมื่อคู่กรณีตระหนักว่าสถานการณ์สุกงอม (Ripeness) นอกจากนี้ จำนวนของคู่กรณีที่ไม่มาก มีความมุ่งมั่นและตั้งใจในการแก้ปัญหามาก ประเด็นความขัดแย้งมีความสำคัญน้อยต่อคู่กรณี และคู่กรณีมีความตั้งใจที่จะใช้อำนาจอย่างเสมอภาคและอย่างยุติธรรม นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งได้ 3) นอกจากนี้ความเคารพเชื่อฟังของคู่กรณี จากงานวิจัยกรณีการจัดการความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือโดยระบบคนกลางทำให้ทราบว่า กลุ่มชาติพันธุ์มีความเคารพเชื่อฟังผู้นำสูง ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถ้าเกิดข้อพิพาทแล้วผู้นำตัดสินใจอย่างไรก็มักจะกระทำตามอย่างเคร่งครัด เพราะถ้าไม่ปฏิบัติตามก็อาจจะถูกมาตรการทางสังคมกดดันทำให้ใช้ชีวิตในชุมชนอย่างยากลำบาก เช่น ชาวกะเหรี่ยงมีความเคารพเชื่อฟังผู้นำทั้งที่เป็นทางการและทางประเพณีสูงมาก ซึ่งเป็นธรรมชาติของชาวกะเหรี่ยงที่มีอุปนิสัยเช่นนั้น ชาวม้งมีความเคารพในผู้นำตระกูลของตนมักจะปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้อาวุโสประจำตระกูลของตน ชาวลาหู่ก็เช่นกันเมื่อผู้นำตามประเพณี และผู้นำของหมู่บ้านให้คำแนะนำหรือตัดสินแก้ไขปัญหาให้ เรื่องที่ขัดแย้งก็มักจะยุติลงในหมู่บ้าน 4) บริบทสภาพแวดล้อม บริบทสภาพแวดล้อม หมายรวมถึง สถานที่ในการไกล่เกลี่ยซึ่งมีส่วนในการทำให้การเจรจาไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จ สถานที่เจรจาต้องมีความเป็นกลางไม่ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้เปรียบ หรือเสียเปรียบ ต้องไม่มีการกดดันใด ๆ ระหว่างการเจรจา เช่น ไม่มีการการชุมนุมประท้วงอยู่นอกห้องเจรจา แม้แต่โต๊ะเจรจาก็จำเป็นที่จะต้องให้มีลักษณะของความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ที่นิยมใช้คือโต๊ะกลม (Round Table) เพื่อมองเห็นหน้ากันทุกๆ คน สำหรับห้องประชุมควรมีขนาดพอเหมาะ และมีพื้นระดับเดียวกันที่ไม่ใช่ห้องประชุมแบบเวทีฟังบรรยาย

วันชัย วัฒนศัพท์ (2550) เห็นว่าสถานที่ในการเจรจา ไม่ควรทำให้ให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบ และควรทำให้รู้สึกสบายใจในการพูดคุย อาจเป็นสถานที่เป็นกลางในการพูดคุย จะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการขึ้นอยู่กับความเหมาะสม ถ้ามีความเป็นทางการเช่น ในห้องประชุมหรือไม่เป็นทางการเช่น ในภัตตาคาร

ธวัชชัย สุวรรณพาณิช อธิบายถึง การระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยว่า มีหลักการที่สำคัญคือ เป็นการเจรจาที่มีบุคคลที่สามช่วยเหลือในการเจรจา ซึ่งต้องเป็นความสมัครของคู่พิพาทและการดำเนินการเป็นความลับ ซึ่งความสำเร็จจะอยู่ที่ประสบการณ์ของผู้ไกล่เกลี่ย โดยคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยมีดังนี้ ต้องมีความอดทน วิเคราะห์ความต้องการของคู่พิพาทได้ดี แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ตลอดเวลา วางตัวเป็นกลาง ไม่กำหนดความต้องการของคู่พิพาทเอง รวมถึงผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีจรรยาบรรณของผู้ไกล่เกลี่ย เช่น วางตัวเป็นกลาง ไม่เรียกทรัพย์จากคู่พิพาท สุภาพ ประพฤติตนในศีล ไม่บีบบังคับให้คู่พิพาทต้องยอมรับข้อเสนอใดๆ มีจริยธรรมและเคารพกฎหมาย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบใช้กรณีศึกษา (Case Study) ซึ่งมีวิธีการศึกษา 2 วิธี คือ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องและการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structures Interview) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์และสรุปตามประเด็นคำถามในการศึกษา โดยจะนำเสนอหัวข้อตามลำดับดังนี้

3.1 แนวคิดในการศึกษา

3.2 วิธีการศึกษา

3.3 นิยามปฏิบัติการ

3.4 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 แนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้แนวคิดเพื่อเป็นกรอบการศึกษาถึงเงื่อนไขความสำเร็จของกระบวนการไกล่เกลี่ย ไว้ 5 เงื่อนไข ดังนี้

1) ด้านการสมัครใจของคู่กรณี หมายถึง การยินยอมและสมัครใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งสอดคล้องกับ อังคณา บุญสิทธิ์ (2549: 212) ขั้นตอนการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นไปด้วยความสมัครใจ ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดเท่านั้นที่จะมีอำนาจในการตัดสินใจว่าจะใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่

2) ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย ที่มีคุณสมบัติความเป็นกลาง และตรงตามลักษณะผู้ไกล่เกลี่ยที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับ ชลัท ประเทืองรัตนา (2555) และ ภูริชญา กันทะเนตร (2552) คนกลางที่

มีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ ทักษะในการฟัง ทักษะในการค้นหา ทักษะในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ การชี้ให้เห็นความสำคัญในการไกล่เกลี่ย ทักษะการดำเนินการเป็นขั้นตอน และต้องมีความรู้ ทักษะในการสื่อสารอย่างเป็นระบบ ความรู้เหล่านี้อาจได้จากการฝึกอบรมหรือจากประสบการณ์ และบางครั้งอาจเป็นพรสวรรค์หรือความสามารถพิเศษตามธรรมชาติ การเอื้ออำนวยช่วยเหลือคู่กรณีในการแสวงหาผลลัพธ์ที่สนองความต้องการของแต่ละฝ่ายได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการมีคุณธรรมจริยธรรม มีบารมีอันจะทำให้คนในชุมชนยอมรับ

3) ด้านบริบท หรือประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อของชุมชนบางอย่าง เช่น การเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความเชื่อในบาปบุญคุณโทษ ซึ่งสอดคล้องกับ ชลัท ประเทืองรัตนา (2555) และ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2550) เรื่องที่ขัดแย้งมักจะยุติลงในหมู่บ้านได้เพราะคนในชุมชนมีความเคารพเชื่อฟังผู้นำทั้งที่เป็นทางการและทางประเพณีสูง และกลไกวิธีการที่สามารถยุติความขัดแย้งลงได้เนื่องจากมีการใช้วัฒนธรรมจารีตประเพณี ใช้ความอาวุโสของผู้นำเข้ามาจัดการ

4) ด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ที่มีส่วนช่วยในการอำนวยความสะดวกให้กระบวนการไกล่เกลี่ยขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี ซึ่งสอดคล้องกับ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2550) และ กระทรวงยุติธรรม (2550) การถ่ายโอนภารกิจไปยังหน่วยภูมิภาค การบูรณาการงานภาคประชาชนของกระทรวง ทำให้มีการเสริมสร้างศักยภาพของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดด้วยหลักสูตรด้านการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่จะทำให้เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมีทั้งความรู้และเครื่องมือที่จะกระตุ้นและเสริมพลังให้กับประชาชนที่เป็นเครือข่าย ทำให้ประชาชนที่เป็นเครือข่ายสามารถไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทได้ และการที่กระทรวงยุติธรรมเชิญผู้นำท้องถิ่นไปอบรมทำให้ได้เทคนิคต่างๆที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททำให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นและการไกล่เกลี่ยก็ทำได้ง่ายขึ้น

5) ด้านสถานที่ไกล่เกลี่ย สถานที่ใช้ในการจัดเวทีไกล่เกลี่ย เช่น วัด โรงเรียน บ้าน หรือศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ ซึ่งสอดคล้องกับ วันชัย วัฒนศัพท์ (2550) และ กระทรวงยุติธรรม (2550) สถานที่ในการเจรจา ไม่ควรทำให้ให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบ และควรทำให้รู้สึกสบายใจในการพูดคุย อาจเป็นสถานที่เป็นกลางในการพูดคุย จะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการขึ้นอยู่กับความเหมาะสม รวมถึงปัจจัยที่สำคัญในการลดความรุนแรงในหมู่เด็กและเยาวชน คือ การสร้างบรรยากาศดีๆในโรงเรียน

3.2 วิธีการศึกษา

3.2.1 ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือเอกสารทางวิชาการ บทความ วารสาร สิ่งพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งค้นคว้าผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยศึกษาจากห้องสมุดของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาอื่นๆ

3.2.2 ศึกษาการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคลากรและคู่กรณีที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมในการกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท โดยมีการจดบันทึกและการบันทึกเทปร่วมด้วย

3.3 นิยามเชิงปฏิบัติการ

3.3.1 สำนักงานยุติธรรมจังหวัด หมายถึง สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

3.3.2 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) หมายถึง วิธีปฏิบัติต่อความขัดแย้งด้วยการคำนึงถึงผู้เสียหายและผู้ที่ได้รับผลกระทบเป็นศูนย์กลาง โดยมีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและเครือข่ายเป็นช่องทางในการเข้าถึงความยุติธรรมของทุกฝ่ายให้สะดวกรวดเร็ว และร่วมกันจัดการเยียวยาความเสียหายทั้งทางร่างกาย ทรัพย์สินและความสัมพันธ์ของคู่พิพาท

3.3.3 การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท หมายถึง (Conciliation) หมายถึง การแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยมีบุคคลที่สามมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องในการให้คำปรึกษาแนะนำรวมถึงเป็นผู้จัดกระบวนการไกล่เกลี่ยไปพร้อมกัน

3.3.4 ผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) หมายถึง เครือข่ายของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในจังหวัดมหาสารคาม

3.3.5 คู่กรณี หมายถึง ผู้ร้อง ผู้ถูกร้องและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากข้อพิพาทที่เกิดขึ้นและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่ดำเนินกระบวนการโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในจังหวัดมหาสารคาม

3.3.6 สถิติการไกล่เกลี่ย หมายถึง จำนวนเรื่องราวร้องทุกข์และจำนวนการไกล่เกลี่ยคดีหรือข้อพิพาทที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จและไม่สำเร็จ

3.3.7 สถานที่ไกล่เกลี่ย หมายถึง สถานที่ใช้ในการจัดเวทีไกล่เกลี่ย เช่น วัด โรงเรียน บ้านหรือศูนย์ไกล่เกลี่ยฯ

3.4 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

3.4.1 ผู้เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการไกล่เกลี่ยของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้แก่ 1) ประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 2) คณะกรรมการสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 3) นักวิชาการยุติธรรม 4) พนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ 5) ผู้ช่วยปฏิบัติงานสนับสนุนภารกิจส่งเสริมการระงับข้อพิพาท 6) ที่ปรึกษากฎหมาย 7) นิติกร 8) เครือข่ายผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

3.4.2 คู่กรณีที่เคยเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามหรือศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในจังหวัดมหาสารคาม 4 กรณี ได้แก่ ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากข้อพิพาทที่เกิดขึ้นและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม คือแบบสัมภาษณ์ ซึ่งข้อคำถามจะมีความสอดคล้องกับคำถามในการศึกษาและสนับสนุนต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการสรุปผลการศึกษาตามตรงวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ โดยแบบสัมภาษณ์ยึดหลักจากทฤษฎีและการทบทวนวรรณกรรมจากบทที่ 2 มาเป็นกรอบเบื้องต้นในการตั้งคำถาม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ชุดแนวคำถามการสัมภาษณ์ บุคลากรสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

ชุดแนวคำถามการสัมภาษณ์ ผู้ร้อง ผู้ถูกร้องและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากข้อพิพาทที่เกิดขึ้นและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.6.1 ติดต่อขอความร่วมมือจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เพื่อขออนุญาตทำการศึกษาและเก็บข้อมูล ตลอดจนชี้แจงแนวทางในการศึกษาครั้งนี้

3.6.2 ติดต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา เพื่อนัดสัมภาษณ์

3.6.3 สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่ศึกษา พร้อมทั้งเก็บข้อมูลต่างๆจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เพื่อความครอบคลุมในทุกประเด็น

3.6.4 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) มาวิเคราะห์และสรุปตามประเด็นคำถามและคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ซึ่งจะเป็นการนำข้อมูลที่เป็นหลักการ แนวคิดและทฤษฎีที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาเทียบเคียงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาจากเอกสารต่างๆของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์และสรุปตามประเด็นคำถามในการศึกษา โดยผลการศึกษาจะนำเสนอแบบพรรณนา

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ในการวิจัยเรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เป็น 7 ตอน ได้แก่

4.1 สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

4.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4.3 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

4.4 กรณีศึกษา

4.5 เงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

4.6 ปัญหาและอุปสรรค

4.7 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

4.1 สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2548 สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้แทนกระทรวงยุติธรรมในการบริหารงานยุติธรรมประจำจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งการดำเนินงานเปรียบเสมือนบุรุษไปรษณีย์ในการประสานส่งต่อเรื่องราวร้องทุกข์และอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความยุติธรรมแก่ประชาชนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม พร้อมทั้งเป็นหน่วยงานที่เชื่อมส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงยุติธรรม ได้แก่ สำนักงานบังคับคดี เรือนจำจังหวัด สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และสำนักงานคุมประพฤติ โดยหัวหน้าส่วนทั้ง 4 หน่วยงานนี้ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดร่วมกัน ซึ่งปัจจุบัน (2557) ประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม คือผู้อำนวยการสำนักงานบังคับคดีจังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานมีความสอดคล้องเป็นกลุ่มเดียวกันสามารถรับรู้ข้อมูลภารกิจเบื้องต้นของแต่ละหน่วยงานและมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรระหว่างหน่วยงานมากขึ้น

การดำเนินงานของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะถูกขับเคลื่อนโดยมี 3 กลุ่มงานที่สำคัญคือ กลุ่มงานบริหารทั่วไป กลุ่มงานนโยบายและยุทธศาสตร์ กลุ่มงานบริการประชาชน ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติงานประจำสำนักงานจำนวน 7 คน ซึ่งมีการแบ่งงานแบบยืดหยุ่น ทุกกลุ่มงานสามารถปฏิบัติงานแทนกันได้เนื่องจากมีการเรียนรู้งานซึ่งกันและกัน โดยกลุ่มงานบริการทั่วไปดูแลในเรื่องการติดต่อประสานงาน การประชาสัมพันธ์สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับงานเอกสาร งานพัสดุ การจัดซื้อ จัดจ้าง เป็นต้น กลุ่มงานนโยบายและยุทธศาสตร์มีนักวิชาการยุติธรรมรับผิดชอบด้านโครงการและกิจกรรมที่เป็นของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรมที่มีการกำหนดร่วมกันระหว่างสำนักงานยุติธรรมจังหวัด รวมถึงรับผิดชอบในส่วนของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนที่ถูกโอนมาจากสำนักงานคุมประพฤติเดิม สำหรับกลุ่มงานบริการประชาชนจะมีนิติกรและที่ปรึกษากฎหมายให้บริการประชาชนในด้านกฎหมายและรับเรื่องราวร้องทุกข์ นอกจากนี้ยังมีตัวแทนจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่ถูกดึงมาประจำสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านสิทธิประโยชน์ต่างๆแก่ประชาชนพร้อมทั้งสร้างเครือข่ายในการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมีโครงสร้างบุคลากรแบบบูรณาการ ดังภาพที่ 4.1 โครงสร้างผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

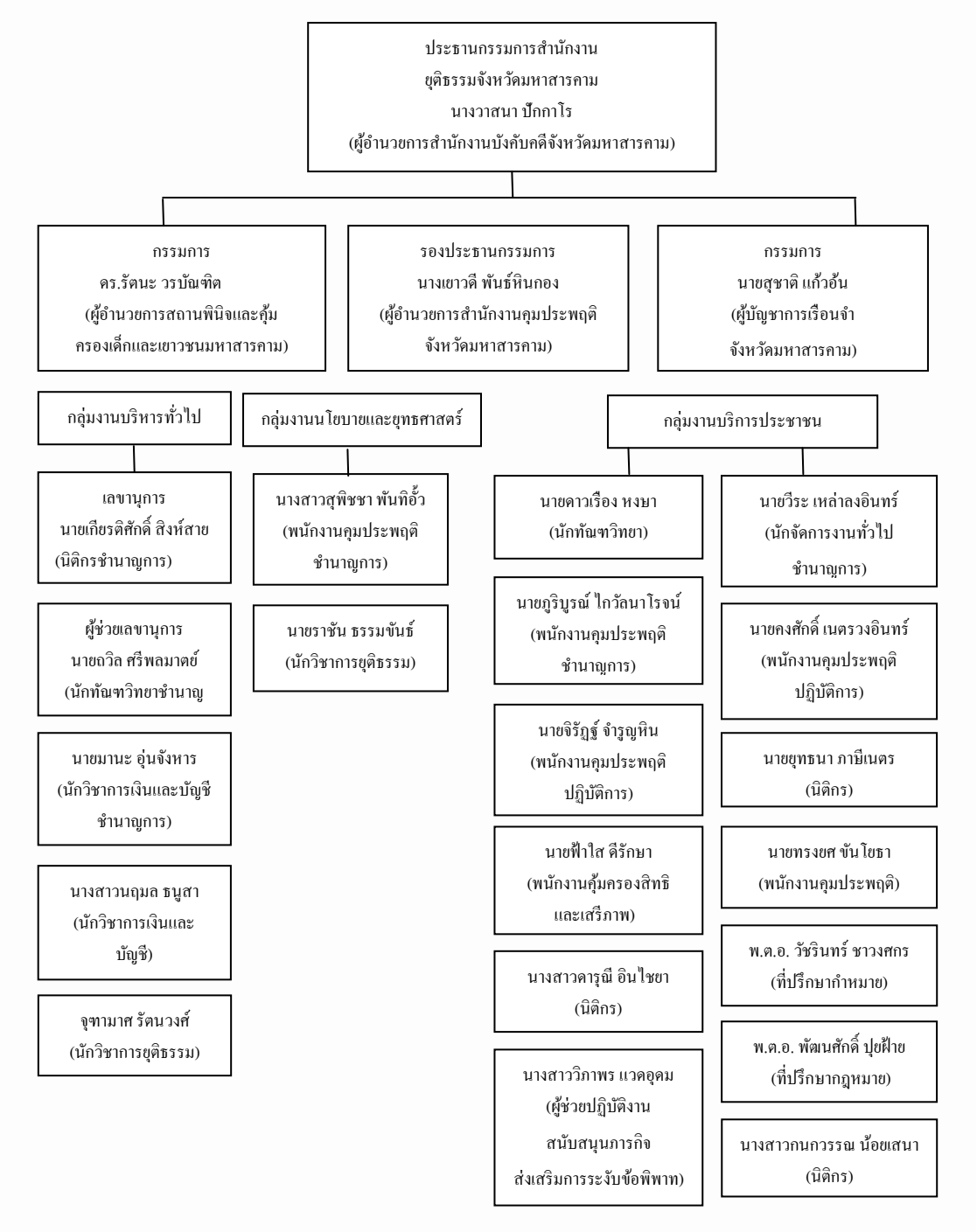

ภาพที่ 4.1 โครงสร้างผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม
แหล่งที่มา: สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม, 2556.

4.1.1 ผลการดำเนินงานสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

4.1.1.1 ผลการดำเนินงานด้านการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือความขัดแย้ง

1) ผลการดำเนินงานประจำเดือน ตุลาคม พ.ศ.2556 ถึง เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2557

(1) มีข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชนจำนวน 10 เรื่อง

- รับเรื่องราวเพื่อไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ไกล่เกลี่ยสำเร็จ 1 เรื่อง

- รับเรื่องราวเพื่อไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ไกล่เกลี่ยสำเร็จ 9 เรื่อง

2) ผลการดำเนินงานประจำเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2557

(1) มีข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชนจำนวน 2 เรื่อง

- รับเรื่องราวเพื่อไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ไกล่เกลี่ยสำเร็จ 2 เรื่อง

(2) มีข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับหน่วยงานรัฐ 2 เรื่อง

- รับเรื่องราวเพื่อไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ไกล่เกลี่ยสำเร็จ 2 เรื่อง

3) ผลการดำเนินงานประจำเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2557

(1) มีข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชนจำนวน 1 เรื่อง

- รับเรื่องราวเพื่อไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ไกล่เกลี่ยสำเร็จ 1 เรื่อง

4.1.1.2 ประโยชน์จากการจัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

การจัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพื่ออำนวยความสะดวกและอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนก่อให้เกิดประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมหลายประการ ทั้งประโยชน์ต่อชุมชนและส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้มีประสิทธิภาพ จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดถึงผลการดำเนินงานของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทำให้ทราบถึงประโยชน์ดังนี้

1) ปัจจุบันมีประชาชนเข้ามารับบริการที่สำนักงานยุติรรมจังหวัดเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการรับรู้และเข้าถึงความยุติธรรมที่เพิ่มขึ้นด้วย กระบวนการยุติธรรมทางเลือกนั้นถือว่าเป็นทางเลือกให้ประชาชนได้เข้าถึงความยุติธรรมที่หลากหลายแนวทาง

2) ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการบริการของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมากขึ้นกว่าในอดีต เนื่องจากเดิมทุกหน่วยงานที่สังกัดกระทรวงยุติธรรมจะทำงานแยกส่วนไม่ได้เรียนรู้งานซึ่งกันและกัน และไม่ได้เป็นช่องทางในการรับเรื่องราวร้องเรียนเช่นปัจจุบันนี้ แต่เมื่อมีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามขึ้นทำให้แต่ละหน่วยงานรับรู้เรื่องราวของหน่วยงานอื่นแล้วสามารถเป็นช่องทางให้ประชาชนมาขอรับบริการเพิ่มได้

3) การมีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นช่วยให้เครือข่ายและผู้ไกล่เกลี่ยมีความมั่นใจได้ว่ามีผู้ดูแลและเป็นที่ปรึกษาให้ชุมชนและช่วยประสานส่งต่อการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามถือเป็นพี่เลี้ยงเพื่อเสริมแรงในด้านกฎหมายเมื่อมีการไกล่เกลี่ยในชุมชน

4.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส และอาชีพ จำนวนรวม 18 คน ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้ เพศ ตัวแทนผู้สัมภาษณ์เพศชาย 10 คน (ร้อยละ 55.6) เพศหญิง 8 คน (ร้อยละ44.4) กลุ่มอายุแบ่งออก 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอายุต่ำกว่า 30 ปี 3 คน (ร้อยละ 16.7) กลุ่มอายุ 30-40 ปี 3 คน (ร้อยละ 16.7) กลุ่มอายุ 40-60 ปี 6 คน (ร้อยละ 33.3) และกลุ่มอายุ 60 ปี ขึ้นไป 5 คน (ร้อยละ 27.8) กลุ่มการศึกษาแบ่งออก 3 กลุ่ม ได้แก่ ระดับปริญญาตรี 16 คน (ร้อยละ 88.9) ระดับปริญญาโท 1 คน (ร้อยละ5.6) และระดับปริญญาเอก 1 คน (ร้อยละ5.6) กลุ่มสถานภาพสมรส ได้แก่ สถานภาพโสด 2 คน (ร้อยละ 11.1) สถานภาพสมรส 17 คน (ร้อยละ 94.4) อาชีพ ได้แก่ รับราชการ 12 คน (ร้อยละ 66.7) ข้าราชการเกษียณ 5 (ร้อยละ 27.8) ค้าขาย 1 คน (ร้อยละ 5.6)

ตารางที่ 4.1 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (n=18)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	10	55.6
หญิง	8	44.4
อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	3	16.7

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (n=18)	ร้อยละ
30-40 ปี	3	16.7
40-60 ปี	6	33.3
60 ปีขึ้นไป	5	27.8
ระดับการศึกษา		
ปริญญาตรี	16	88.9
ปริญญาโท	1	5.6
ปริญญาเอก	1	5.6
สถานภาพสมรส		
โสด	2	11.1
สมรส	17	94.4
อาชีพ		
รับราชการ	12	66.7
ข้าราชการเกษียณ	5	27.8
ค้าขาย	1	5.6

4.3 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ครั้งนี้ พบว่าสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามใช้รูปแบบกระบวนการไกล่เกลี่ย โดยมีผู้ประสานงานหรือคนกลางทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการ 3 ส่วน ได้แก่ เครือข่ายภาคประชาชนที่สามารถทำหน้าที่เป็นทั้งผู้รับเรื่องราวร้องทุกข์และทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมซึ่งหมายรวมถึงเจ้าหน้าที่ในส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงยุติธรรม และชาวบ้านในชุมชน การปฏิบัติงานและการประสานงานร่วมกันอย่างบูรณาการตามนโยบายของกระทรวงยุติธรรมนั้นทำให้ช่องทางในการเข้ารับบริการด้านความยุติธรรมมีหลายช่องทาง ได้แก่ ช่องทางจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม และช่องทางจากเครือข่าย สามารถอธิบายได้ดังนี้

4.3.1 การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากช่องทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

ในอดีตเคยมีการจัดกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและมีกรณีข้อพิพาทหลายกรณีแม้แต่ข้อพิพาทในส่วนราชการด้วยกันเองก็ตาม ซึ่งอดีตประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้ดึงกรณีพิพาทเหล่านั้นมาไกล่เกลี่ยที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามโดยเชิญผู้รู้หรือผู้ที่มีความสามารถมาร่วมกระบวนการ แต่หลังจากนั้นประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมีการทบทวนและมองว่าควรจะส่งเสริมภารกิจการไกล่เกลี่ยนี้กลับไปที่ชุมชนให้ชาวบ้านในชุมชนมีบทบาทในการจัดการข้อพิพาทกันเองเพราะถ้าหากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดดึงกรณีข้อพิพาทมายังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามก็จะมีค่าใช้จ่ายที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพิ่มขึ้น เป็นการสิ้นเปลืองทั้งสองฝ่าย ควรให้มีการจัดการไกล่เกลี่ยในชุมชนโดยให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเป็นเพียงพี่เลี้ยงลงพื้นที่ไปร่วมสังเกตกระบวนการและช่วยสรุปประเด็นต่างๆให้ (นามสมมติ 1, 2557)

แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันในกรณีที่ประชาชนเข้ามารับบริการและต้องการให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจัดกระบวนการไกล่เกลี่ยให้นั้นก็ยังคงมีอยู่ ซึ่งประชาชนจะทราบว่ามีหน่วยงานช่วยเหลือทางกฎหมายเช่นนี้จากการลงพื้นที่ของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและการลงพื้นที่กับโครงการจังหวัดเคลื่อนที่ โดยโครงการจังหวัดเคลื่อนที่เป็นโครงการของจังหวัดมหาสารคามที่จะให้หน่วยงานราชการทั้งหมดรวมตัวกันเพื่อประชาสัมพันธ์ตนเองให้ประชาชนได้ทราบ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทำการประชาสัมพันธ์ตนเองโดยการนำแผ่นพับและซีดีที่มีรายละเอียดการขอรับบริการและข้อมูลเบื้องต้นของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมาแจกประชาชน และยังเปิดช่องทางในการเข้าถึงเจ้าหน้าที่ที่สะดวกยิ่งขึ้นอย่างการปรึกษาร้องเรียนทางโทรศัพท์ รวมถึงส่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายนิติกรและที่ปรึกษากฎหมายเพื่อให้คำปรึกษาเบื้องต้นแก่ประชาชนที่มีความเดือดร้อนหรือข้อสงสัยทางคดีหรือกฎหมาย ทำให้ประชาชนที่ทราบข้อมูลของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะเข้ามารับบริการทั้งการเข้ามาติดต่อโดยตรงที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามกล่าวว่า

> “ส่วนมากเวลาที่ประชาชนเข้ามาติดต่อขอรับบริการที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด นิติกรจะถามว่ารู้จักสำนักงานได้อย่างไร ส่วนใหญ่ประชาชนจะตอบว่า บุคคลแนะนำมาบ้าง รู้จากสื่อวิทยุ และวีซีดีที่ผู้ใหญ่บ้านประกาศตอนเช้าบ้าง บางทีประชาชน

ก็เข้ามาปรึกษาเฉยๆแต่ก็มีคนที่อยากให้เจ้าหน้าที่ช่วยไกล่เกลี่ยกับคู่กรณีให้เพราะไม่อยากจะสู้คดี" (นามสมมติ 9, 2557)

4.3.1.1 การรับเรื่องราวร้องทุกข์และสอบข้อเท็จจริง ในเบื้องต้นทั้งสองช่องทาง คือ การเข้ามารับบริการโดยตรงที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและการปรึกษาร้องเรียนทางโทรศัพท์ เมื่อมีกรณีที่ประชาชนเกิดข้อพิพาทหรือคดีความที่ต้องการคำปรึกษาและหาทางออกสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะเน้นไปที่บุคลากรสำคัญอย่างนิติกรและที่ปรึกษากฎหมายให้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการพูดคุยต่อไป นิติกรทำหน้าที่รับเรื่องไว้อาจมีการพูดคุยกันในรายละเอียดย่อยแต่จะขอหมายเลขติดต่อของผู้ร้องไว้เพื่อกลับมาปรึกษาภายในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามถึงแนวทางช่วยเหลือประชาชนรายนั้นว่าสามารถจะใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการยุติความขัดแย้งและไม่ให้คดีขึ้นสู่ศาลได้หรือไม่ (นามสมมติ 10, 2557) เมื่อสรุปแนวทางที่จะจัดการความขัดแย้งได้แล้วจึงจะติดต่อไปยังผู้ร้องอีกครั้งเพื่อสอบถามความสะดวกในการเข้ามาพูดคุยกับทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามถึงรายละเอียดและข้อเท็จจริงอื่นๆ รวมถึงการพูดคุยเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เป็นทางเลือกในการจัดการข้อพิพาทครั้งนี้ให้ผู้ร้องได้ทราบแล้วตัดสินใจว่าต้องการข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่ หากผู้ร้องยินดีที่จะเข้าร่วมกระบวนการนิติกรจะเป็นผู้ติดต่อไปยังผู้ถูกร้องโดยพูดคุยทางโทรศัพท์ก่อนเพื่อให้ผู้ถูกร้องได้เข้าใจถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่หากไม่สามารถติดต่อผู้ถูกร้องทางโทรศัพท์ได้ฝ่ายธุรการและนิติกรจะร่วมกันทำหนังสือเชิญผู้ถูกร้องหรือคู่กรณีให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยซึ่งมีการนัดวัน เวลา และระบุหมายเลขติดต่อของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไว้หากมีข้อสงสัยหรือต้องการสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม ในกรณีที่มีการตอบตกลงจากผู้ถูกร้องนิติกรจะดำเนินการทำหนังสือเชิญผู้เข้าร่วมกระบวนการตามคำสั่งจากประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามว่าต้องเชิญบุคคลใดเข้าร่วมกระบวนการบ้างและควรเชิญในรูปแบบใด จากนั้นจะเตรียมความพร้อมด้านสถานที่โดยยืมพื้นที่ห้องประชุมของสำนักงานคุมประพฤติเพื่อให้มีความเป็นส่วนตัวในการพูดคุย

4.3.1.2 ขั้นตอนการไกล่เกลี่ย

1) ก่อนการไกล่เกลี่ย ก่อนที่จะเข้าสู่เวทีการไกล่เกลี่ย นิติกรจะเตรียมความพร้อมของสถานที่โดยใช้พื้นที่ห้องประชุมของสำนักงานคุมประพฤติเป็นเวทีไกล่เกลี่ย ขั้นตอนนี้คู่กรณีและนิติกรมีการเตรียมความพร้อมจากการพูดคุยนอกรอบถึงรายละเอียดที่เป็นสาระสำคัญในการไกล่เกลี่ยกันมาพอสมควรแล้ว ซึ่งรูปแบบการไกล่เกลี่ยที่จัดโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามส่วนใหญ่จะไม่มีรูปแบบที่เป็นทางการหรือรูปแบบตายตัว เพราะคดี

ความหรือข้อขัดแย้งไม่ได้มีความซับซ้อนหรือร้ายแรงมาก ดังนั้นอาจจะไม่มีพิธีการในการกล่าวเปิดการไกล่เกลี่ย ที่เป็นทางการแต่จะเริ่มการพูดคุยด้วยความเป็นกันเองรับฟังปัญหาและร่วมหาทางออกที่ดีให้ โดยนิติกรจะเชิญคู่กรณีเข้ามาสนทนาไกล่เกลี่ยทีละฝ่าย ฝ่ายผู้ร้องจะถูกเชิญเข้าพบเพื่อพูดคุยถึงความเดือดร้อนและความต้องการของตนก่อน จากนั้นจึงเชิญผู้ถูกร้องเข้าไปพูดคุยเพื่อให้ได้อธิบายและตระหนักถึงความเดือดร้อนของผู้ร้องและให้มีส่วนร่วมในการหาทางออกร่วมกันจนกว่าจะได้ข้อสรุปที่ทั้งสองฝ่ายจะยอมรับกันได้ (นามสมมติ 9, 2557)

2) ระหว่างการไกล่เกลี่ย นิติกรจะให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเสนอทางเลือกให้กันและกันมากกว่าหนึ่งทางเลือก และนิติกรจะเป็นตัวเชื่อมสร้างความตกลงร่วมกันของแต่ละฝ่าย ซึ่งการสร้างทางเลือกที่มากกว่าหนึ่งทางเลือกนั้นจะทำให้ความขัดแย้งมีทางออกมากขึ้น นอกจากนี้นิติกรยังมีการยกเอาคำสอนจากศาสนามาประกอบการไกล่เกลี่ยด้วย และมีการกล่าวชื่นชมและพูดคุยถึงเรื่องอื่นๆกับคู่กรณี ดังที่นิติกรกล่าวว่า

> “วิธีการที่จะพูดให้คู่กรณีคล้อยตามก็ใช้หลายอย่างมาประกอบกัน เช่น บอกคู่กรณีว่าการทำความดีการให้อภัย การทำบุญให้ทานและมีเมตตาต่อกันจะทำให้ชีวิตรุ่งเรือง แล้วก็ชวนคุยนอกเรื่องไปบ้าง คู่กรณีก็ผ่อนคลายขึ้น” (นามสมมติ 9, 2557)

3) การสรุปผลการไกล่เกลี่ย ในกรณีที่การไกล่เกลี่ยสามารถตกลงกันได้หรือไกล่เกลี่ยสำเร็จ นิติกรจะเชิญคู่กรณีทั้งสองเข้าพบพร้อมกันเพื่อแจ้งให้คู่กรณีทั้งรับทราบร่วมกันว่าการไกล่เกลี่ยครั้งนี้ข้อตกลงคืออะไรบ้าง และให้ลงนามในสัญญาประนีประนอมข้อพิพาทว่าได้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยในเรื่องดังกล่าวโดยมีข้อตกลงตามที่ระบุไว้ในสัญญาเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงในการนำไปปฏิบัติตาม โดยมีพยานลงนามร่วมคือนิติกรสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม (นามสมมติ 9, 2557)

4.3.1.3 การประสานส่งต่อกรณีพิพาท กรณีพิพาท คดีความหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีความรุนแรงและละเอียดอ่อนต่างกัน บางกรณีสามารถที่จะไกล่เกลี่ยโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้ บางกรณีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเห็นว่าควรประสานไปไกล่เกลี่ยที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทระดับอำเภอ และบางกรณีอาจต้องประสานไปยังหน่วยงานที่มีความน่าเชื่อถือมากกว่าและมีการจัดการไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะ การประสานเพื่อส่งต่อกรณีพิพาทจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) การประสานส่งต่อกรณีพิพาทไปยังศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทระดับอำเภอ ในขั้นตอนของการสอบข้อเท็จจริงนั้นนอกจากเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด

มหาสารคามจะสอบถามถึงรายละเอียดของข้อพิพาทนั้นแล้วยังต้องสอบถามถึงภูมิลำเนา ชุมชน หมู่บ้าน หรืออำเภอที่ผู้ร้องอาศัยอยู่ และนำกลับมาปรึกษากับทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามอีกครั้งว่าสามารถจะประสานไปยังศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทได้หรือไม่ เพราะการที่ผู้ร้องเป็นชาวบ้านในชุมชนที่มีศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอยู่นั้นทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะแนะนำให้ผู้ร้องเข้าไปดำเนินการต่อที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท (นามสมมติ 9, 2557) โดยเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานกับทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในพื้นที่นั้นๆให้หากผู้ร้องตกลงที่จะดำเนินการต่อ จากนั้นคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจะเป็นผู้ดำเนินการจัดเวทีไกล่เกลี่ยให้ บางกรณีที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทต้องการเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทดังกล่าวเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยก็จะมีการประสานไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเพื่อให้อำนวยความสะดวกในการส่งผู้รู้และผู้เกี่ยวข้องลงมาเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยด้วย และคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทระดับอำเภอจะร่วมกันทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการจัดเวทีไกล่เกลี่ยและรายงานผลการไกล่เกลี่ยมายังสำนักงานยุติธรรมจังหวัด (นามสมมติ 5, 2557)

2) การประสานส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกรณีที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามพิจารณาแล้วว่าข้อพิพาทที่ได้รับมามีความซับซ้อนและมีข้อกฎหมายมาเกี่ยวข้องเกินกว่าสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะจัดเวทีไกล่เกลี่ยให้ได้ ทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะประสานงานติดต่อกับสำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคามเพื่อให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยในชั้นอัยการ และจะช่วยเหลือในการประสานกับทางสำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคามให้ เนื่องจากสำนักงานอัยการในจังหวัดมหาสารคามจะมีกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยนิติกรที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นระบบอยู่แล้ว เมื่อประสานส่งต่อไปยังสำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคาม นิติกรของสำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคามจะเป็นผู้ดำเนินกระบวนการต่างๆต่อไปจนเสร็จสิ้น โดยที่นิติกรของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะคอยติดตามผลการไกล่เกลี่ยจากสำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคามว่าสามารถตกลงกันได้หรือไม่ ซึ่งส่วนใหญ่การประสานงานระหว่างหน่วยงานจะใช้การติดต่อพูดคุยปรึกษาทางโทรศัพท์เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการประสานงาน แต่อย่างไรก็ตามนิติกรสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจำเป็นที่จะต้องทำเอกสารการส่งต่อข้อพิพาทไปยังสำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคามเพื่อให้เป็นไปตามระเบียบทางราชการ ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดกล่าวว่า

> “เวลาที่จะประสานส่งต่อคดีความไปทีอัยการจังหวัด จะใช้ความสนิทสนมคุ้นเคยระหว่างนิติกรสองฝ่ายพูดคุยผ่านทางโทรศัพท์ให้อีกฝ่ายได้รับรู้เรื่องราวเบื้องต้นว่าจะสามารถช่วยเหลือได้หรือไม่ ถ้าทางอัยการจังหวัดรับเรื่องไว้เราก็จะทำหนังสือส่งต่อกรณีพิพาทไปทางนิติกรของสำนักงานอัยการอีกครั้งให้ถูกต้อง” (นามสมมติ 10, 2557)

4.3.2 การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากช่องทางสำนักงานเครือข่าย

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยที่เริ่มต้นจากเครือข่ายนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพื่อเน้นชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติ โดยมีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นเพียงพี่เลี้ยงในการชี้แนะชี้ช่องทางให้ชุมชนได้มีการจัดการปัญหาในชุมชนโดยผู้ที่อาศัยในชุมชนและเป็นผู้ที่ชาวบ้านนับถือซึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยทั้งหมดจะถือเป็นเครือข่ายของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามด้วย เครือข่ายเหล่านี้มาจากหลากหลายอาชีพและเป็นผู้ที่มาด้วยจิตอาสา บทบาทหน้าที่เครือข่ายนอกจากจะเป็นผู้รับเรื่องราวร้องทุกข์จากชาวบ้านในชุมชนแล้วยังทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ดังนั้นการทำหน้าที่ของเครือข่ายจะต้องมีการติดต่อประสานกับเจ้าหน้าที่ในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เช่น การเข้าร่วมการอบรมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย วิธีและหลักการในการไกล่เกลี่ยเป็นประจำทุกเดือน รวมถึงการประชุมปรึกษาหารือระหว่างเครือข่ายเพื่อทบทวนบทเรียนที่ดำเนินกิจกรรมและการดำเนินโครงการร่วมกันมาถึงปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขเพื่อนำไปเป็นบทสรุปในการจัดกิจกรรมและโครงการครั้งต่อไป (นามสมมติ 5, 2557) ซึ่งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในจังหวัดมหาสารคามมีทั้งหมด 2 ศูนย์ ได้แก่ศูนย์ไกลเกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย และศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทตำบลเกิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแต่ละศูนย์จะมีประธานกรรมการและคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้านในพื้นที่ว่ามีความเหมาะสมที่จะมาทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการหรือเป็นผู้ไกล่เกลี่ย และได้รับการแต่ตั้งอย่างเป็นทางการจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพื่อให้มีหน่วยงานมารองรับในการปฏิบัติหน้าที่และทำให้มีความน่าเชื่อถือในตัวผู้ไกล่เกลี่ยมากขึ้น

4.3.2.1 การรับเรื่องราวร้องทุกข์และสอบข้อเท็จจริง ชาวบ้านจะทราบว่ามีศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอยู่ในชุมชนจากการประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้านและจากปากต่อปากของคนในชุมชนที่เคยเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยหรือผู้ที่ทราบถึงการไกล่เกลี่ยที่สำเร็จในชุมชน เมื่อชาวบ้านเกิดปัญหาข้อพิพาทและต้องการขอความช่วยเหลือในเรื่องคดีความหรือต้องการไกล่เกลี่ยกับคู่กรณี ชาวบ้านจะเข้าไปติดต่อกับเครือข่ายหรือผู้ที่เป็นคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อ

พิพาท คณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจะรับเรื่องและพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาจากชาวบ้าน เพื่อให้ทางคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทสามารถทราบสถานการณ์และมีข้อมูลเบื้องต้นในการที่จะเข้าไปพบหรือพูดคุยกับอีกฝ่ายได้ตรงกัน (นามสมมติ 14, 2557)

การสอบข้อเท็จจริงจากคู่กรณีอีกฝ่ายนั้นคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจะติดต่อพูดคุยโดยการเข้าไปพบในลักษณะเยี่ยมเยียน แล้วสอบถามถึงรายละเอียดข้อพิพาทอีกด้านจากผู้ถูกร้องเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับทั้งสองฝ่าย และจะถามความสมัครใจในการจะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

4.3.2.2 ขั้นตอนการไกล่เกลี่ย เมื่อศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทได้รับเรื่องจากชาวบ้านและพิจารณาว่าตกลงร่วมกับคู่กรณีทั้งสองฝ่ายว่าจะจัดเวทีการไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ปัญหาข้อพิพาทครั้งนี้ การดำเนินการขั้นตอนต่อไปมีดังนี้

1) ปรึกษาหารูปแบบการไกล่เกลี่ย โดยประธานกรรมบริหารและคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจะร่วมกันหาแนวทางหรือรูปแบบในการไกล่เกลี่ยร่วมกันอีกครั้ง รวมถึงการกำหนดวันเวลา สถานที่ และผู้ที่มาเข้าร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ย เมื่อสรุปแนวทางได้แล้วคณะกรรมการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจะพิจารณาเลือกผู้ที่เหมาะสมมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีดังกล่าวหากผู้ร้องและผู้ถูกร้องไม่ได้เสนอมา โดยคณะกรรมศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจะเลือกผู้ไกล่เกลี่ยที่เห็นว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมไกล่เกลี่ยกรณีดังกล่าว ตามที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยกล่าวว่า

> “การทำงานของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทก็จะทำร่วมกันกับคณะกรรมการศูนย์ที่มีอยู่ 7-8 คน พอมีเรื่องเข้ามาจากชาวบ้าน เราก็จะนำมาปรึกษาหารือหาแนวทางที่จะไกล่เกลี่ยร่วมกัน เพราะจะต้องมีคณะกรรมการของศูนย์ไกล่เกลี่ยเข้าไปร่วมเป็นพยานในกระบวนการด้วยอย่างน้อย 1 คน” (นามสมมติ 14, 2557)

2) เตรียมความพร้อมของเวทีไกล่เกลี่ย ก่อนการไกล่เกลี่ยจะเริ่มขึ้นคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทต้องร่วมมือกันเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการไกล่เกลี่ย เช่น โต๊ะ เก้าอี้ กระดาษเพื่อใช้ในการบันทึก เครื่องพิมพ์ น้ำดื่ม เป็นต้น และจัดเวทีไกล่เกลี่ยให้ใกล้เคียงกับหลักในการไกล่เกลี่ยมากที่สุด คือ พยายามจัดให้เก้าอี้หันเข้าหากันให้เป็นวงกลม (นามสมมติ 14, 2557)

3) การกล่าวเปิดการไกล่เกลี่ย ขั้นตอนนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด ส่วนผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยท่านอื่นๆจะเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์เท่านั้น

ผู้ไกล่เกลี่ยจะกล่าวย้ำอีกครั้งถึงข้อปฏิบัติในการไกล่เกลี่ย แนะนำตัวและบทบาทหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ย ยืนยันความเป็นกลางของตัวผู้ไกล่เกลี่ยเองเพื่อให้คู่กรณีคลายความกังวล แนะนำผู้เข้าร่วมกระบวนการ และอธิบายถึงวิธีการขั้นตอนของการไกล่เกลี่ย รวมถึงการสร้างความน่าเชื่อถือจากความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยที่ผ่านมา ซึ่งบางครั้งการกล่าวเปิดการไกล่เกลี่ยไม่ใช้รูปแบบที่ตายตัว เนื่องจากกรณีพิพาทแต่ละครั้งมีความแตกต่างกัน ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับการประเมินสถานการณ์และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของผู้ไกล่เกลี่ยด้วย

4) ระหว่างการไกล่เกลี่ย เมื่อกล่าวเปิดการประชุมเสร็จสิ้น ผู้ไกล่เกลี่ยจะเริ่มให้ผู้ร้องหรือผู้เสียหายได้เริ่มการบรรยายถึงเหตุการณ์ ความเดือดร้อนและยกข้อเสนอที่ตนต้องการได้รับก่อน หลังจากนั้นจึงจะให้ผู้ถูกร้องได้อธิบายถึงเหตุการณ์ดังกล่าวและถามถึงความยินยอมที่จะรับข้อเสนอข้องผู้ถูกร้องได้หรือไม่ หากไม่ได้ก็จะให้ผู้ถูกร้องกล่าวถึงข้อจำกัดที่ตนสามารถจะยินยอมให้ได้ การพูดคุยจะทำเช่นนี้สลับกันไป ในขณะเดียวกันผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นตัวกลางในการย้ำถึงข้อเสนอของทั้งสองฝ่ายจนกว่าจะเป็นที่พอใจและใช้ความรู้และทักษะที่มีมาควบคุมบรรยากาศสถานการณ์ให้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อยด้วยการใช้หลักธรรมะเข้ามาสอนหรือประกอบการไกล่เกลี่ย ดังที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยกล่าวว่า

> “เนื่องจากผมเป็นคณะกรรมการของวัดในชุมชนด้วย และเข้าวัดฟังเทศน์เป็นประจำ ผมเลยเอาหลักธรรมคำสอนดีๆมาใช้ในการไกล่เกลี่ยด้วย” (นามสมมติ 14, 2557)

แต่ในกรณีที่อาจเกิดปัญหาไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ผู้ไกล่เกลี่ยจะประเมินสถานการณ์และกล่าวระงับการไกล่เกลี่ยไว้ชั่วคราวเพื่อให้สถานการณ์ดีขึ้นโดยการเข้าไปพูดคุยกับฝ่ายที่มีปัญหาเพื่อให้เกิดการพูดคุยกันอีกครั้งหนึ่ง หากการไกล่เกลี่ยไม่สามารถยุติลงได้ อาจจะเนื่องด้วยคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่พอใจในข้อตกลงหรือไม่พอใจในการไกล่เกลี่ยและเดินออกจากเวทีไกล่เกลี่ยไปก็ถือว่าการไกล่เกลี่ยครั้งนั้นไม่สำเร็จ และหากคู่กรณีมีความประสงค์จะไกล่เกลี่ยอีกครั้งก็สามารถทำได้ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับคู่กรณีทั้งสองฝ่ายยินยอมเข้าสู่กระบวนการอีกครั้ง (นามสมมติ 14, 2557)

5) การทำข้อตกลง หมายถึงการบันทึกสัญญาประนีประนอมข้อพิพาทเมื่อการไกล่เกลี่ยที่คู่กรณีสามารถตกลงกันได้ กล่าวคือ เป็นขั้นตอนการบันทึกร่วมกันทุกฝ่ายว่าคู่กรณีได้ตกลงและสัญญาว่าจะปฏิบัติตามข้อตกลงที่เห็นชอบร่วมกันโดยทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง ผู้ไกล่เกลี่ย พยานผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย ต้องลงนามร่วมกันเพื่อเป็นหลักฐาน

4.3.2.3 การประสานส่งต่อกรณีพิพาท

1) การประสานส่งต่อไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม จากการศึกษาพบว่าในกรณีที่เครือข่ายได้พิจารณากับทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแล้วว่าเรื่องราวข้อพิพาทหรือคดีที่เกิดขึ้นนั้นมีความละเอียดอ่อนเกินกว่าทางชุมชนจะจัดเวทีไกล่เกลี่ยให้ได้ จึงจะมีการติดต่อพูดคุยและประสานไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพื่อขอความช่วยเหลือหรือแนะนำการจัดการข้อพิพาทต่อไป ซึ่งส่วนมากกรณีพิพาทที่เครือข่ายจะส่งต่อไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นจะมีจำนวนไม่มาก เพราะการไกล่เกลี่ยในชุมชนสามารถไกล่เกลี่ยได้สำเร็จ (นามสมมติ 1, 2557)

2) การประสานส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาพบว่าเครือข่ายมีการประสานเพื่อจะส่งต่อกรณีพิพาทในชุมชนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยให้ เช่น การติดต่อไปยังศูนย์ไกล่เกลี่ยระดับอำเภอเพื่อต้องการให้ข้อพิพาทได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยของอำเภอซึ่งมีความน่าเชื่อถือ มีบุคลากรและมีสถานที่ที่พร้อมซึ่งจะทำให้คู่กรณีเกิดความเกรงใจและยินยอมที่จะเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยได้ง่ายกว่า รวมถึงทราบว่าการรับเรื่องราวร้องทุกข์และการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทก็เป็นภารกิจของทางอำเภอเช่นกัน (นามสมมติ 14, 2557)

4.4 กรณีศึกษา

4.4.1 กรณีศึกษาที่ 1

กรณีพิพาทระหว่างรัฐกับประชาชน เรื่องการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง บ้านวังขอนจิก ตำบลหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สามารถไกล่เกลี่ยได้สำเร็จ

นามสมมติ 16 ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองเหล็กพัฒนา หมู่ 14 ตำบลหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จิตอาสาสักขีพยานในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท กล่าวว่า ได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เนื่องจากนามสมมติ 16 เป็นผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ตำบลหนองเหล็ก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกิดข้อพิพาทขึ้นและยังเป็นหนึ่งในสักขีพยานในกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทครั้งนี้ ซึ่งชาวบ้านชุมชนบ้านหนองจิก หมู่ 10 และ บ้านโนนสูง จังหวัดมหาสารคามได้บุกรุกถางป่าเพื่อทำที่ทำกินแบ่งกันตามอำเภอใจมีทั้งการปลูกมันสำปะหลังและพืชอื่นๆ ทำให้ผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนสูง คือ นามสมมติ 23 (ในอดีตก่อนที่นามสมมติ 23 จะมาเป็นผู้ใหญ่บ้านได้มีการอบรมเรื่องการรักษาป่าและได้เสนอนโยบายรักษาป่าดินแดง-วังกุง และด้วยนโยบายนี้จึงทำให้ได้รับเลือกมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน) นามสมมติ 23 ได้ไปดำเนินการจ้างเอารถไถนาไปไถมันสำปะหลัง

ของชาวบ้านทิ้ง โดยที่ยังไม่ได้พูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ก่อนและยังดำเนินการทำหนังสือแจ้งไปยังสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามเพื่อให้ดำเนินการขอพื้นที่ที่ถูกบุกรุกคืน ในกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นบรรยากาศในเวทีการประชุมจะมีชาวบ้านที่บุกรุกผืนป่าจำนวน 53 คน นั่งรวมกันอยู่ฝั่งหนึ่งของเวที โดยนามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) มีการแนะนำตนเองโดยอ้างว่าตนก็เป็นลูกหลานคนมหาสารคามเช่นกัน นามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) เล่าในความเป็นจริงว่าจะทำอย่างไรให้ป่าไม้ไม่แห้งแล้ง และอธิบายว่าถ้าเราไม่มีต้นไม้มันก็แห้งแล้งพื้นที่โล่งๆ หากชาวบ้านหรือสัตว์เดินออกไปก็จะเกิดอันตรายจากฟ้าผ่าชาวบ้านต้องเดินทางลำบาก นามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) พูดยกตัวอย่างพื้นที่ผืนป่าที่ตนเองรักษาอยู่ว่ามีความอุดมสมบูรณ์ดี ไม่อดอยากของป่า เช่นเห็ด นามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) กล่าวกับชาวบ้านว่า “ทุกคนรักป่าแต่ไม่รักเท่าผม ผมตายแทนป่าได้” ถึงตอนนี้ชาวบ้านยังไม่ยอมรับยังมีข้อขัดแย้งมาว่านามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) ทำได้แต่พวกตนทำไม่ได้

จากนั้นนามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) เปิดคำถามกับชาวบ้านว่าพอใจจะคืนผืนป่าให้กับรัฐหรือไม่ ชาวบ้านบางคนกล่าวเสียดายมันสำปะหลังที่ปลูกไว้ ทางสำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามจึงอนุโลมให้โดยการขอสับที่ว่างในการลงต้นกล้ากับมันของชาวบ้านแซมกันไปจะเป็น 4-5 ปีหรือยืดหยุ่นได้จนกว่าจะเก็บเกี่ยวหมด เพราะในการปลูกมันสำปะหลังจะมีร่องกลางเหลือมากพอลงต้นกล้าได้ และขอให้ชาวบ้านช่วยรักษาต้นไม้ให้กับป่าไม้จังหวัดด้วย และรัฐแบ่งสันปันส่วนให้ชาวบ้านมีที่ทำกิน ส่วนรัฐก็ได้พื้นที่ผืนป่าคืน ถือว่าไม่บอบช้ำทั้งสองฝ่าย รัฐมีการขอคืนผืนป่าจาก 500 ไร่ ขอคืนทั้งหมด 400 ไร่ อีก 100 ไร่ ที่เหลือก็แบ่งให้ชาวบ้านได้ทำกิน แต่เป็นที่ ส.ป.ก.๔-๐๑ มีสิทธิแค่ทำกินเท่านั้น ขายไม่ได้ ผืนป่าที่คืนทุกแปลงจะนำไปปลูกป่าถาวรให้ลูกหลานต่อไป

แม้ว่าชาวบ้านที่มาร่วมการไกล่เกลี่ยนั้นยินยอมรับข้อตกลงดังกล่าวแต่บางส่วนก็คืนด้วยความจำใจ และมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ยอมมาร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย เนื่องจากโกรธเคืองและไม่ยอมรับที่ต้องคืนผืนป่า ซึ่งในวันที่รัฐมาขอคืนผืนป่าและนำเอากล้าไม้มาลงนั้นมีการขอความร่วมมือจากชาวบ้านมาร่วมกันปลูก แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าชุมชนบ้านหนองจิกมาร่วมด้วยหรือไม่ เพราะจากการสอบถามพูดคุยกันของผู้ใหญ่บ้านสองฝ่ายทำให้ทราบว่าชาวบ้านชุมชนหนองจิกดึงต้นกล้าทิ้ง การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับข้อตกลงเพราะได้รับแบ่งที่ทำกินอยู่แล้ว และที่ต้องเข้ามาเพราะเป็นกระบวนการทางเลือกที่สามารถจะต่อรองกับรัฐได้บ้าง หากไม่เข้าร่วมก็ถือว่ามีความผิดและโทษที่บุกรุกผืนป่าสงวนตามกฎหมาย จนปัจจุบันนี้ก็ไม่มีชาวบ้านมีบุกรุกอีกเพราะทางสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามได้กั้นแนวเขตเรียบร้อยแล้ว

นามสมมติ 15 (ตำแหน่ง เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม) กล่าวว่า ได้เข้าสู่กระบวนการ

ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเนื่องจากเป็นหนึ่งในคณะกรรมการเพื่อจัดการปัญหาการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง ซึ่งพื้นที่นี้เป็นที่ทราบกันว่าเป็นปัญหาสะสมซ้ำซากมาแต่เดิมอยู่แล้ว มีชาวบ้านสองฝ่ายที่อยากอนุรักษ์และอีกฝ่ายอ้างว่าเป็นพื้นที่ที่เคยอยู่อาศัยและทำกินมาก่อนไม่ต้องการคืนผืนป่าให้กับรัฐ เมื่อมีชาวบ้านในพื้นที่ส่วนหนึ่งร้องเรียนและร่วมลงนามเพื่อยื่นต่อจังหวัดมหาสารคามว่ามีการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ทางจังหวัดมหาสารคามจึงส่งเรื่องต่อมาให้ที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามเพื่อหาวิธีการแก้ไขตามอำนาจหน้าที่ ซึ่งผู้ที่เป็นผู้บริหารขณะนั้นมีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการแก้ไขปัญหาที่เป็นปัญหาของมวลชลจึงตัดสินใจที่จะเข้าไปสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนที่อาจเพิ่มขึ้น แรกเริ่มนั้นจังหวัดมหาสารคามเป็นหน่วยงานประสานสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามซึ่งเป็นตัวแทนกระทรวงมหาดไทยในพื้นที่จึงต้องมีการแก้ไขปัญหาในองค์รวม ทำให้มีการนำปัญหาการบุกรุกผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง เข้าสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาระดับจังหวัดเข้าสู่คณะกรรมการและอนุกรรมการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าระดับจังหวัด ซึ่งนโยบายในขณะนั้นให้แก้ปัญหาในภาพรวมในระดับจังหวัด สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามจึงนำปัญหาการบุกรุกผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง เข้าสู่ที่ประชุมเพื่อปรึกษาหาวิธีการแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างไร ระหว่าง 2 แนวทางคือ ใช้มาตรการทางกฎหมายหรือวิธีการแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการถกถียงกันในที่ประชุมอย่างมาก ในที่ประชุมนั้นคณะกรรมการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามจะมีตัวแทนภาคประชาชนอยู่ด้วย ซึ่งเป็นผู้ที่ทางจังหวัดแต่งตั้งมา 3-4 ท่าน เป็นตัวแทนเครือข่ายภาคประชาชน หรือพูดง่ายๆคือกลุ่มต่างๆที่จะมีส่วนเข้ามาร่วมตัดสินใจในการแก้ปัญหาการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง ด้วย ทำให้มีการเข้ามาพูดคุยกันถึงกระบวนการและมองปัญหาข้อพิพาทนี้ว่าการที่ชาวบ้านบุกรุกผืนป่าสงวน 400-500 ไร่ นี้ จะเข้าไปจับประชาชนเพื่อดำเนินคดีอาจจะมีปัญหามวลชลตามมา ทำให้ภาคประชาชนมองว่าถ้าเป็นเช่นนั้นน่าจะจัดการในลักษณะของการไกล่เกลี่ยโดยอาศัยทางมวลชนและลองไปศึกษาวิธีแก้ปัญหา โดยให้ทางภาคประชาชนไปปรึกษากันก่อนว่าจะสามารถทำได้หรือไม่ มีการนำทีมโดยคณะกรรมการไกล่เกลี่ยสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามไปไกล่เกลี่ย โดยลงไปในพื้นที่และมีการเชิญตัวแทนที่เป็นฝ่ายบุกรุกผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง มายืนยันพูดคุยและขอร้องเพื่อจะดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทดังกล่าว การไกล่เกลี่ยโดยนามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย)

นามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) (ตำแหน่งประธานเครือข่ายอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของจังหวัดมหาสารคาม และคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชนระดับอำเภอทั้ง 2

ศูนย์ คือ ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอเมือง กับศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย นอกจากนั้นยังเป็นประธานผู้สูงอายุตำบลเกิ้ง ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลเกิ้ง ประธานภัยพิบัติของจังหวัดมหาสารคาม เป็นประธานคณะกรรมการจัดการที่ดินแนวใหม่ของพื้นที่ตำบลเกิ้ง เป็นคณะกรรมการสภาฮับแพงเบิ่งแยงคนมหาสารคาม ของจังหวัดมหาสารคาม) กล่าวว่า เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเนื่องจาก เมื่อปี พ.ศ. 2547 มีการตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามขึ้น นามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) จึงได้เข้าไปทำงานร่วมกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม และในปีนั้นนามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย)ได้เป็นประธานอาสาสมัคร เนื่องด้วยทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทราบกิตติศัพท์ของนามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) จากการเป็นอาสาสมัครดูแลเรื่องดิน น้ำ ป่า ขยะ ซึ่งในขณะนั้นยังไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทแต่อย่างใด เพียงแค่เคยไปร่วมสัมมนาระดับชาติและมีการเสนอแนวทางที่หลากหลายไว้ในทุกเวทีและมีผลงานรางวัลมากมาย และก่อนหน้านั้นนามสมมติ 13 (ผู้ไกล่เกลี่ย) เคยเป็นผู้ใหญ่บ้านโขงกุดหวาย ในปี พ.ศ. 2451 เป็นที่นับถือของชาวบ้านและเคยไกล่เกลี่ยเรื่องราวหรือคดีความในหมู่บ้านทั้งหมดไม่ให้ขึ้นโรงขึ้นศาล กรณีเรื่องบุกรุกผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุงนั้นมีการจัดการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีต่างๆจากภาครัฐมานาน ส่วนใหญ่การเจรจาจากทางภาครัฐนั้นทำให้ประชาชนต่อต้าน เพราะเมื่อผู้ว่าราชการลงพื้นที่ไปก็ถูกต่อต้าน ด่าทอ ตะคอก และไล่ออกจากพื้นที่ แม้แต่นายอำเภอก็เช่นกัน จนกระทั่งได้เข้ามารับบทบาทผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีนี้ ในการประชุมวางแผนในการวางแผนเพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกับหน่วยงานต่างๆนั้นไม่เคยรู้จักทั้งสองฝ่ายที่เป็นข้อพิพาทกันและไม่ทราบเรื่องว่าที่ดินที่เป็นป่าสงวนนั้นอยู่บริเวณใด จึงได้ถามถึงสถานการณ์ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นกับนายอำเภอ ในการประชุมนายอำเภอยังไม่มั่นใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ยว่าจะสามารถเข้ามาทำหน้าที่นี้ได้อย่างไรเพราะเห็นว่าไม่เหมาะสม แต่เนื่องด้วยเป็นคำสั่งของผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งลงมาทุกฝ่ายจึงต้องดำเนินกระบวนการตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย มีการเสนอแนวทางการแก้ไขไว้ในที่ประชุม คือ 1) ต้องกำหนดวันเวลาและสถานที่ โดยหาสถานที่ที่เอื้อต่อการไกล่เกลี่ยและอยู่ในความสงบเรียบร้อยที่ดี เช่น ศาลาวัด สถานศึกษา ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลหรือที่ใดตามแต่ชุมชนสะดวกโดยให้กำนันผู้ใหญ่บ้านเลือก 2) เมื่อเลือกสถานที่แล้วกำนันผู้ใหญ่บ้านในนามคณะกรรมการร่วมจะต้องนัดหมายพี่น้องมาในเวทีนั้น เมื่อได้สถานที่แล้วมีการนัดหมายกับชาวบ้านกันมาได้จะให้เจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามจัดทำเป็นถ่ายภาพผืนป่าทั้งหมดที่บุกรุกแผ้วถาง บริเวณที่ไม่โดนบุกรุกว่าผืนป่าตรงนี้มีกี่ไร่ และพื้นที่ที่โดนบุกรุกไปเท่าไหร่ เมื่อปีไหน พ.ศ. อะไร จะต้องฉายวีดีทัศน์ส่วนนี้ขึ้นก่อนเพื่อให้พี่น้องได้เห็นร่วมกัน จากนั้นให้ทางเจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามเตรียมอาหารว่าง อาหารกลางวันเพื่อร่วมรับประทานกับพี่น้อง

ทั้งหมด เมื่อฉายวีดีทัศน์จบ จึงจะขึ้นไปทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ถ้าหากไกล่เกลี่ยไม่จบในครั้งแรกให้นำเรื่องที่ค้างคาและติดไว้กลับมาพูดคุยกันอีกในครั้งหน้า โดยทางคณะกรรมการทั้งหมดต้องศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องนั้นๆ และติดต่อนัดหมายเพื่อร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยกันอีกครั้ง

บรรยากาศในเวทีการประชุมจะมีชาวบ้านที่บุกรุกผืนป่าจำนวน 53 คน นั่งรวมกันอยู่ฝั่งหนึ่งของเวที และยังคงไม่เห็นพื้นที่ที่ถูกชาวบ้านบุกรุกว่าอยู่บริเวณใด เมื่อไปถึงศาลาวัดซึ่งเป็นสถานที่ที่ผู้ใหญ่บ้านได้นัดหมายไว้ก็เริ่มการไกล่เกลี่ย และเริ่มการสนทนาด้วยแนะนำตัวว่าตนคือผู้ใหญ่บ้านในอดีตอาศัยอยู่ในพื้นที่ติดลำแม่นำชี มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านการประกอบอาชีพการเกษตร สามารถประกอบอาชีพได้ตลอดฤดูกาล แต่เมื่อเดินทางมาตำบลหนองเหล็กแห่งนี้มองดูแล้วแห้งแล้ง น้ำในบ่อในสระก็ไม่เพียงพอ ซึ่งใช้การสังเกตจากการนั่งรถผ่านไปและอธิบายถึงปัญหาในอนาคตว่าถ้าชาวบ้านจะยังไปถือครองหรือใช้ประโยชน์อยู่อย่างนี้ ปัญหาตามก็คือลูกหลานจะต้องเข้าไปทำอีก และกล่าวว่าตนมาในฐานะที่เป็นพี่น้องมาด้วยความรักความผูกพันกับชาวบ้านไม่ได้เป็นศัตรู ให้ชาวบ้านได้หาแนวคิดแนวทางร่วมกันกับผมว่าผืนป่าแห่งนี้ ถ้าถึงเวลาต้องจะส่งมอบให้กับรัฐคืนแล้วชาวบ้านอยากได้อะไรหรืออยากให้รัฐเข้ามาดูแลชาวบ้านเรื่องใดบ้าง โดยตนจะเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับพี่น้องภาคประชาชน ซึ่งชาวบ้านได้ถามถึงการดูแลชาวบ้านหลังจากการส่งมอบผืนป่าจากรัฐว่าจะดูแลช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องใดที่จะทำให้ชาวบ้านมีอาชีพมีรายได้จุนเจือครอบครัวแบบยั่งยืน เมื่อชาวบ้านถามเสร็จสิ้นเมื่อชาวบ้านกล่าวจบมีการกล่าวชมว่าเป็นคำถามที่ดีพร้อมทั้งให้ชาวบ้านปรบมือให้ตนเอง ซึ่งการชมเชยเช่นนี้ตนเห็นว่าเป็นการสร้างบรรยากาศเป็นการสร้างความสมานฉันท์ แล้วจึงเชิญสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามตอบคำถามชาวบ้าน ตัวแทนของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กล่าวถึงการช่วยเหลือเยียวยาชาวบ้านหลังจากคืนผืนป่ากล่าวว่า หลังจากที่ท่านส่งมอบผืนป่าให้กับรัฐแล้วจะให้กำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้สำรวจรายชื่อเกษตรกรที่ไม่มีที่ทำกินว่ามีกี่รายจะจัดหาพื้นที่เป็นที่ดิน ส.ป.ก.๔-๐๑ให้กับชาวบ้านได้มาทำกินอย่างอิสระ และจะจัดโครงการทำแผนงานไว้แล้วในวงเงิน 500,000 บาท สำหรับพี่น้อง 52-53 ครัวเรือนเพื่อทำเป็นศูนย์เพาะชำกล้าไม้ให้ชาวบ้านเพาะชำกล้าไม้เศรษฐกิจขายหมุนเวียนให้เกิดรายได้กับครอบครัวของท่านตลอดไปแบบยั่งยืน

การสนทนาใช้วิธีการสลับระหว่างชาวบ้านกับตัวแทนสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามไปเรื่อยๆไม่เร่งรัด โดยถามถึงความพอใจของชาวบ้านเป็นหลัก เมื่อได้ถามความพึงพอใจในข้อเสนอของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามแล้วชาวบ้านส่วนใหญ่ยินยอมในข้อเสนอดังกล่าว เมื่อพูดคุยกันไประยะหนึ่งจึงได้กล่าวก่อนจบการสนทนาถึงข้อเสนอแนะหรือคำถามเพิ่มเติมทั้งสองฝ่ายว่ามีสิ่งใดอีกหรือไม่ ซึ่ง

ตัวแทนสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม เพิ่มเติมในส่วนของต้นไม้ที่จะต้องเอามาปลูกนั้นจะต้องไม่เป็นยูคาลิปตัส เพราะว่าไปอยู่แนวแดนรอยต่อระหว่างพื้นที่ของราษฎรต้นยูคาจะร่วงไปทำให้พืชพรรณของชาวบ้านไม่สามารถเติบโตได้ ให้ปลูกไม้ธรรมชาติแทน ชาวบ้านในที่ประชุมได้ตกลงตามการเสนอแนะของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม สุดท้ายได้ถามถึงความพร้อมของชาวบ้านในการคืนผืนป่ารวมถึงระยะเวลาที่ปลูกพืชของชาวบ้านว่าต้องใช้เวลาเท่าไหร่จึงจะได้เก็บเกี่ยว เพื่อคำนวณระยะเวลาในการคืนผืนป่าให้แก่รัฐ และได้ย้ำถึงข้อตกลงและระยะเวลาที่แน่นอนในการคืนผืนป่าอีกครั้งกับชาวบ้าน เมื่อทุกฝ่ายไม่มีข้อสงสัยและยอมรับข้อตกลงแล้วจึงกล่าวปิดท้ายถึงการได้เข้ามาทำหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยในครั้งนี้ โดยการขอบคุณชาวบ้านที่ให้เกียรติได้มาพูดมาคุยด้วยและได้ข้อตกลงโดยสันติวิธี แล้วจึงขอความกรุณาให้ชาวบ้านลงนามตามบันทึก (สัญญาประนีประนอมข้อพิพาท) ซึ่งบันทึกนี้จะให้เจ้าหน้าที่อ่านให้ชาวบ้านฟังถึง 2 ครั้ง และหากมีข้อความที่ไม่พึงพอใจชาวบ้านสามารถทักท้วง คัดค้านหรือโต้แย้งได้ แต่ชาวบ้านก็ไม่มีข้อขัดข้องอะไร ทุกคนมาลงนามร่วมกันและได้มีการนำบันทึกข้อตกลงนี้ส่งไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัด การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทนี้สามารถตกลงกันได้ในเวลา 2 ชั่วโมง

ในกรณีข้อพิพาทเรื่องการบุกรุกผืนป่าสงวนนี้ แม้ว่าทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะไม่ได้เข้าร่วมกระบวนแต่จำเป็นต้องมีการแจ้งเรื่องที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามถึงการไปทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีดังกล่าว ซึ่งเป็นเพียงการส่งรายงานอย่างคร่าวๆให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทราบว่าได้ไปดำเนินการมาเท่านั้น ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องทำรายงานขึ้นไปถึงกระทรวงยุติธรรมโดยผ่านสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งต้องนำทั้งภาพถ่าย ข้อความที่บันทึกส่งไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม แต่อย่างไรก็ตามสำนักงานยุติธรรมจังหวัดก็มีความสำคัญและเป็นผู้สนับสนุนให้เครือข่ายในทุกด้าน โดยเฉพาะการคำแนะนำซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์มาเสริมในเรื่องของข้อกฎหมายและเกิดความรู้และความเข้าใจเพิ่มขึ้นจนสามารถนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยอื่นๆได้

นามสมมติ 5 (นักวิชาการยุติธรรม) เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทกรณีปัญหาการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง กล่าวว่า แม้ว่าสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่ได้ร่วมลงไปสังเกตการณ์กับผู้ไกล่เกลี่ย แต่ผู้ไกล่เกลี่ยได้แจ้งปัญหาและการเข้าไปมีบทบาทในข้อพิพาทการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง ให้ทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทราบ เพราะการขอความช่วยเหลือนั้นทางจังหวัดติดต่อในระดับบุคคลไม่ได้จึงติดต่อผ่านทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามให้ส่งบุคลากรไปช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ซึ่งระบุว่าต้องเป็นนาม

สมมติ 13 เหตุผลที่ต้องเลือกนามสมมติ 13 มาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยนั้นเพราะว่าทางสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามเคยร่วมงานกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมาระยะหนึ่ง ทราบถึงบทบาทของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามว่ามีบทบาทอย่างไรและมีบุคคลที่สามารถจะดำเนินบทบาทนี้ได้หรือไม่ ซึ่งผู้บริหารสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามในขณะนั้นเป็นอาสาสมัครในกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพถือเป็นภาคีกันทำให้ทราบกิตติศัพท์ของนามสมมติ 13 และถือว่านามสมมติที่ 13เป็นเครือข่ายได้รับการส่งเสริมทางด้านวิชาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม และยังมีประสบการณ์ไกล่เกลี่ยมามาก รวมถึงการเป็นผู้ใหญ่บ้านและการคลุกคลีกับชาวบ้านมานานทำให้มีความเหมาะสมที่จะมาทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในกรณีปัญหาบุกรุกผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง นี้

จากการที่นามสมมติที่ 13 ตอบรับการเชิญเพื่อไปเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีพิพาทดังกล่าว ทางเจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามได้นำเรื่องเรียนผู้ว่าราชการจังหวัด จากนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคามจึงมีคำสั่งแต่งตั้งลงมาเพื่อให้นามสมมติ 13 เป็นคณะกรรมการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทกรณีปัญหาการบุกรุกผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าดินแดง-วังกุง มีการไปประชุมวางแผนที่ อำเภอโกสุมพิสัย โดยมีนายอำเภอเป็นประธาน นามสมมติ 13 และเจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคามเป็นเลขา รวมถึงมีผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและตัวแทนศูนย์ประสานงานป่าไม้เขตขอนแก่น ตัวแทนศูนย์ประสานงานป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม กำนัน ผู้ใหญ่บ้านบ้านวังขอนจิก การที่ผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยเคยดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านมาก่อนและเคยทำงานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยทำให้มีประสบการณ์และมีหลักการในการพูดทำให้ชาวบ้านเกิดความไว้ใจและยอมที่จะรับฟัง และแม้ว่าในกรณีดังกล่าวผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่ได้เป็นคนในชุมชน แต่การที่อาศัยในจังหวัดเดียวกันมีวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตที่คล้ายกันทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถเข้าถึงความรู้สึกชาวบ้านได้ไม่ยาก และเกิดความเป็นกันเองมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น อีกทั้งทักษะการคุมสถานการณ์และบรรยากาศในเวทีการไกล่เกลี่ยของผู้ไกล่เกลี่ยนั้นมีการใช้ทักษะต่างๆ อย่างสีหน้าที่ยิ้มแย้ม การปรบมือให้กำลังใจชาวบ้าน เมื่อมีชาวบ้านบางรายใช้คำพูดที่รุนแรงต้านขึ้นมาผู้ไกล่เกลี่ยก็สามารถคุมสติตนเองและใช้ทักษะในการพูดเพื่อให้ชาวบ้านรายนั้นสงบอารมณ์ลงได้

4.4.2 กรณีศึกษาที่ 2

กรณีพิพาทระหว่างชาวบ้านในชุมชน เรื่องกู้ยืมเงิน สามารถไกล่เกลี่ยได้สำเร็จ

นามสมมติ 18 (ผู้ร้อง) อายุ 82 ปี อดีตปลัดอำเภอ กล่าวว่า เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยเนื่องจากภรรยานามสมมติ 18 ได้ให้ลูกหนี้หลายราย

กู้เงิน หนึ่งในนั้นคือนางนามสมมติ 17 (ผู้ถูกร้อง) ทั้งนามสมมติ 18 และนามสมมติ 17 เป็นชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน ซึ่งบ้านของทั้งสองฝ่ายอยู่ไม่ห่างจากกันมากและยังอยู่ใกล้กับศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยอีกด้วย และตนเคยเป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยมาก่อน โดยมีความประสงค์ที่จะไกล่เกลี่ยกับนามสมมติ 17 เหตุผลที่ขอความช่วยเหลือไปทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทนั้นเพราะว่าลูกหนี้จำนวน 8 ราย รวมนามสมมติ 17 ได้กู้เงินกับภรรยาของตน โดยมีหลักฐานสัญญาเงินกู้ว่าจะส่งเงินกู้ทั้งเงินต้นและเดอกเบี้ยมาตามกำหนดสัญญา 1 ปี แต่เมื่อครบกำหนดแล้วผู้กู้ทั้งหมดไม่ส่งเงินต้นและดอกเบี้ย ประกอบกับภรรยาของตนได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2553 ผู้กู้ทุกรายจึงเพิกเฉย ในกรณีของผู้กู้นามสมมติ 17 ตนต้องการเรียกร้องเงินคืน จึงมีการไปทวงเงินหลายครั้งเพราะบ้านอยู่ไม่ไกลกัน แต่กลับถูกเพิกเฉยและอ้างว่าได้ใช้หนี้หมดไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 แต่ไม่มีหลักฐานการชำระหนี้ ซึ่งนามสมมติ 18 มีหลักฐานเอกสารการกู้ยืมจากลูกหนี้ทุกราย จึงคิดหาวิธีที่จะให้ได้เงินคืนโดยที่ไม่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาลเพราะตนไม่ต้องการที่จะมีประวัติในการเป็นคดีความ เนื่องจากเคยเป็นข้าราชการที่ไม่เคยมีประวัติเสียจนกระทั่งเกษียณ และไม่ต้องการเสียเวลาเสียค่าทนายความเป็นจำนวนมาก จึงได้ติดต่อไปยังศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย เนื่องจากเคยเป็นคณะกรรมการเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยทำให้ทราบถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยที่จะสามารถช่วยเหลือข้อพิพาทได้และรู้จักกับประธานกรรมการบริหารศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยคนปัจจุบัน โดยทำหนังสือขอความช่วยเหลือและความยุติธรรมไปถึงประธานกรรมการบริหารศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย ซึ่งได้แนบรายละเอียดของการกู้ยืมเงินจากภรรยาโดยลูกหนี้ 8 รายด้วยกัน เมื่อทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยได้รับเรื่องไว้แล้วกลับไม่ดำเนินการให้ โดยละทิ้งการดำเนินการไว้เป็นระยะเวลากว่า 2 ปี ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2554 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2556 และสุดท้ายได้ดำเนินการให้เพียงรายเดียว คือกรณีของนามสมมติ 17

แม้ว่าการไกล่เกลี่ยสามารถตกลงกันได้แต่ก็รู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม เพราะในระหว่างการไกล่เกลี่ยผู้ไกล่เกลี่ยได้พูดในลักษณะถามนำเพื่อให้ยอมรับในข้อตกลง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วตนต้องได้ดอกเบี้ยเมื่อตกเป็นฝ่ายที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบจึงยอมตกลงเพื่อจะให้เงินต้นคืนและบันทึกสัญญาประนีประนอมข้อพิพาททุกฝ่าย เมื่อผ่านไปหนึ่งเดือนทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทได้สอบถามติดตามผลการดำเนินงานว่ามีการชดใช้เงินให้หรือไม่ ซึ่งในเดือนแรกมีการชดใช้เงินให้จริงแต่สุดท้ายเมื่อถึงกำหนดการชำระหนี้เดือนที่สองกลับไม่ส่งเงินให้ บุตรชายของตนจึงส่งหนังสือขอความช่วยเหลือมายังประธานศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยอีกครั้ง แต่ทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยปฏิเสธการรับเรื่องเพื่อจะเข้ากระบวนการไกล่เกลี่ยซ้ำ

เพียงแต่ช่วยเหลือโดยการทำหนังสือเตือนไปยังนามสมมติ 17 แต่ก็กลับถูกเพิกเฉยและไม่ส่งเงินเช่นเคย ประธานศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยจึงแนะนำให้ เข้าสู่กระบวนการกระแสหลักคือฟ้องร้อง ซึ่งตนไม่ต้องการที่จะฟ้องร้องแต่ไม่มีหนทางที่จะไกล่เกลี่ยกันได้อีก

นามสมมติ 17 (ผู้ถูกร้อง) อาชีพค้าขาย กล่าวว่า ได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยเนื่องจากถูกกล่าวหาว่าได้กู้เงินจากภรรยาของนามสมมติ 18 โดยทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยติดต่อมาเพื่อแจ้งถึงสถานการณ์ดังกล่าวและเชิญให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ซึ่งตนก็มีความยินดีและประสงค์ที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และเห็นว่าการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยครั้งนี้มีขั้นตอนที่ดีตั้งแต่ต้นจนจบและมีความต้องการที่จะยอมตกลงอยู่แล้ว แต่การที่สองฝ่ายจะยอมตกลงกันได้ก็ขึ้นอยู่กับคู่กรณีด้วยว่าให้ความร่วมมือมากน้อยแค่ไหน

นามสมมติ 14 (ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ย) กล่าวว่า ได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเนื่องจากได้รับหนังสือขอความช่วยเหลือจากนามสมมติ 18 ให้ดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยกับนามสมมติ 17 จึงได้ติดต่อไปทางนามสมมติ 17 เพื่อพูดคุยเล่าถึงเหตุการณ์และถามความประสงค์ในการไกล่เกลี่ย ซึ่งก็ได้รับการตอบรับ จึงมีการตกลงนัดวันเวลาและสถานที่เพื่อไกล่เกลี่ยโดยใช้ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย ระหว่างการไกล่เกลี่ยนั้นจะมีคณะกรรมการบริหารศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอีก 6-7 ท่าน คอยทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยร่วมกัน โดยที่ตนเป็นตัวหลักในการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย การไกล่เกลี่ยก็สำเร็จและตกลงกันได้ แต่หลังจากนั้นไม่นานนามสมมติ 17 ได้ผิดข้อสัญญา เมื่อนามสมมติที่ 18 มาขอความช่วยเหลือให้ไกล่เกลี่ยอีกจึงได้ปฏิเสธไปเพราะคิดว่าถ้าผิดสัญญาแล้วครั้งหนึ่งก็ไม่ควรที่มาพูดคุยกันให้เสียเวลาอีก เพราะไม่สามารถจะเชื่อถือในคำพูดได้อีกแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ถือว่าเข้าข่ายตามข้อตกลงหากคู่กรณีไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงนามสมมติ 18 มีสิทธิฟ้องร้องศาล

เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม นามสมมติ 7 (ตำแหน่งพนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กล่าวว่า เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย เนื่องจากในกระบวนการไกล่เกลี่ยกรณีนี้ เป็นกรณีที่ต้องมีความละเอียดรอบคอบเพราะเป็นคดีเกี่ยวกับคดีอาญามีความเกี่ยวโยงกับข้อกฎหมายอยู่หลายประการดังนั้นทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยจึงเชิญเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมาร่วมสังเกตการณ์ บรรยากาศบริบท รับฟัง ให้คำปรึกษาและสังเกตผู้ที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยให้กับสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามว่าผู้ไกล่เกลี่ยมีปฏิกิริยาอย่างไร โอนเอียงไปทางหนึ่งทางใดหรือไม่ ในอนาคตหรือการไกล่เกลี่ยครั้งต่อไปจะได้แนะนำเสนอแนะแนวทางได้ถูกต้อง เพราะถ้าสำนักงานยุติธรรม

จังหวัดมหาสารคามไม่เข้าไปร่วมในกรณีนี้คู่กรณีอาจไม่มีความเกรงใจเนื่องด้วยคู่กรณีมีการพูดคุยตกลงกันเองหลายรอบแต่นามสมมติ 17 ไม่ทำตามที่ตกลงกันไว้และเพื่อให้การไกล่เกลี่ยครั้งนี้มีความน่าเชื่อถือทั้งเรื่องการร่างสัญญาประนีประนอมที่ต้องเขียนถ้อยความที่ถูกต้องตามภาษากฎหมาย ดังนั้นจึงต้องมีนิติกรเข้ามาร่วมกระบวนการด้วย แต่อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่มีสิทธิ์ตัดสินใจหรือออกความคิดเห็นเพื่อโน้มน้าวให้คู่กรณียอมความและตกลงกันตามความเห็นตน เพราะในกระบวนการไกล่เกลี่ยดังกล่าวจะมีผู้ที่ทำหน้าที่อยู่แล้วซึ่งเป็นผู้ที่คู่กรณียอมรับนับถือของแต่ละฝ่าย

เมื่อทุกฝ่ายมาเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย โดยใช้ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยแล้ว ทุกฝ่ายต่างนั่งล้อมวงกันในบริเวณศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย โดยนามสมมติ 17 นำลูกน้องมาเป็นพยานร่วมด้วย 1 คน และนามสมมติ 18 ก็นั่งถัดไป การเปิดการสนทนาเริ่มจากผู้ไกล่เกลี่ยแนะนำตนเองและให้นามสมมติ 18 ได้เริ่มเล่าสถานการณ์และความประสงค์ในการไกล่เกลี่ยก่อน หลังจากนั้นก็ให้นามสมมติ 17 ได้แสดงความรู้สึกและความประสงค์ของตน โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ดำเนินกระบวนการสนทนา ซึ่งการพูดคุยระหว่างกันมีลักษณะราบรื่นไม่มีปัญหา เพียงแค่นามสมมติ 17 ต่อรองว่า ต้องการจ่ายเงินจำนวน 1,000 บาทต่อเดือน แต่นามสมมติ 18 ขอเพิ่มจำนวนเงินเป็น 1,500 บาท เป็นเวลา 24 เดือน เพื่อให้ครบเพียงเงินต้นเท่านั้น เมื่อทุกฝ่ายต่างยินยอมจึงมีการร่างสัญญาประนีประนอมข้อพิพาทโดยนิติกรและร่วมกันลงลายมือ แต่หลังจากกระบวนการไกล่เกลี่ยเสร็จสิ้นไปนามสมมติ 17 ส่งใช้หนี้ให้แก่นามสมมติ 18 เดือนละ 1,500 บาท ตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2556 เพียงครั้งเดียว เพราะเมื่อถึงเดือนมิถุนายน กลับไม่ส่งเงินให้

4.4.3 กรณีศึกษาที่ 3

กรณีพิพาทระหว่างประชาชน เรื่องกู้ยืมเงิน ไม่สามารถดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยได้

เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม นามสมมติ 5 (ตำแหน่งนักวิชาการยุติธรรม) 10 กล่าวว่า ได้เข้าสู่กระบวนการเนื่องจากมีผู้เสียหายทั้งหมด 11 ราย ซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากการที่ได้ให้นามสมมติ 22 (ผู้ถูกร้อง) กู้ยืมเงินโดยอ้างว่าจะนำเงินดังกล่าวไปรักษาบิดาที่เป็นมะเร็งและสัญญาว่าจะนำมาเงินมาคืนภายใน 2เดือน เพราะขณะนี้ตนได้กำลังทำเรื่องขอกู้ยืมเงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์กรมการพัฒนาชุมชน แต่หลังจากที่ได้รับเงินกู้แล้วกลับไม่นำเงินมาชำระหนี้กับผู้ร้องทั้ง 11 รายทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ร้อง รวมถึงผู้ร้องมาทราบภายหลังว่าบิดาของนามสมมติ 22ไม่ได้เป็นโรคมะเร็งตามที่อ้างไว้ ผู้ร้องจึงมาขอให้นามสมมติ 22 มาชำระหนี้ให้เพราะได้ตกลงกันไว้ในสัญญา โดยติดต่อขอพบที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคามซึ่งเป็นที่ทำงานของนามสมมติ 22 หลายครั้งแต่ไม่พบ เนื่องจากหลบเลี่ยงและไม่เข้า

ทำงานเป็นเดือนรวมถึงไม่รับโทรศัพท์และยื่นใบลาออกจากราชการ สุดท้ายได้หลบหนีไปซึ่งไม่มีผู้ใดทราบว่าอยู่ที่ไหนจนปัจจุบันนี้

เมื่อติดต่อนามสมมติ 22 (ผู้ถูกร้อง)ไม่ได้ ผู้ร้องจึงได้ดำเนินการทำหนังสือร้องเรียนเขียนคำร้องขอความเป็นธรรมไปยังศูนย์ดำรงธรรมมหาสารคามถึงผู้ว่าราชการจังหวัด โดยกล่าวถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งแนบบัญชีรายชื่อผู้เสียหายทั้งหมด หนังสือสัญญาเงินกู้และขอให้ทางศูนย์ดำรงธรรมมหาสารคามหาทางแก้ไขให้และพิจารณาว่าให้ดำเนินการทางวินัยกับนามสมมติ 22 โดยหนังสือที่ส่งคำร้องไปยังจังหวัดกับหนังสือลาออกจากราชการของนามสมมติ 22 สวนทางกันพอดี ดังนั้นหนังสือคำร้องไปจังหวัดจึงถึงช้ากว่าหนังสืออนุมัติใบลาออกจากตำแหน่งของนามสมมติ 22 เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ร้องทั้ง 11 ราย จึงส่งหนังสือไปยังกระทรวงส่วนกลางของกรุงเทพมหานครแจ้งว่าผู้ที่ลาออกไปนั้นมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมอย่างไรบ้างให้พิจารณา แต่ทางจังหวัดมหาสารคามเห็นว่าคดีนี้มีปัญหาทางแพ่งจึงส่งเรื่องต่อมายังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพื่อให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาทางแพ่งว่าจะสามารถไปเรียกร้องเงินคืนมาได้อย่างไร

ในขั้นตอนแรกนั้นนิติกรติดต่อผู้ร้องทั้ง 11 ราย ทางโทรศัพท์โดยเชิญผู้ร้องเข้ามาพูดคุยปรึกษาในเบื้องต้นที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามก่อนว่า สถานการณ์เป็นอย่างไร มีลำดับเหตุการณ์และเกิดการโกงกันอย่างไร เพื่อมาร่วมกันหาทางออกว่าจะประสงค์จะจัดการกันอย่างไร มีความประสงค์ที่จะให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามช่วยเหลืออย่างไรบ้าง เมื่อผู้ร้อง 11 ราย เข้าพบกับเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามตามวันเวลาที่นัดหมายได้นำเอกสารและเล่าถึงเหตุการณ์และความประสงค์ว่าต้องการที่จะฟ้องร้อง แต่ประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามแนะนำว่าให้เข้ามาพูดคุยกันก่อนโดยให้เชิญนามสมมติ 22 มาตกลงกันว่าประสงค์ที่จะไกล่เกลี่ยหรือไม่หรือจะสามารถหาเงินมาชำระให้แก่ผู้ร้องทุกคนได้หรือไม่ เพื่อผู้ร้องจะได้ไม่ต้องไปฟ้องร้องกันให้ยืดยาว เพราะว่าการฟ้องร้องต้องใช้เวลานานต้องใช้เงินกว่ากระบวนการจะเสร็จสิ้น ดังนั้นสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจึงทำหนังสือเชิญนามสมมติ 22 ไปตามที่อยู่ที่อ้างอิงจากผู้ร้อง แต่สุดท้ายไม่มีการตอบรับกลับมา ในจดหมายเชิญให้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นจะแจ้งว่าถ้าหากสมัครใจที่จะมาไกล่เกลี่ยให้ติดต่อกลับมาหรือให้โทรศัพท์มาบอกเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม หรือให้มาพบในวันเวลาที่นัดหมายไว้ แต่หากผู้ถูกร้องไม่มีการติดต่อกลับมาถือว่ากรณีดังกล่าวเสร็จสิ้นแต่ไม่สำเร็จ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่สามารถจะไปดำเนินคดีอะไรกับนามสมมติ 22 ได้

ในกรณีนี้เป็นการส่งต่อเรื่องจากจังหวัดมหาสารคามลงมายังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ดังนั้นสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องส่งรายงานการดำเนินกระบวนการไปยังจังหวัดมหาสารคามโดยเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องทำรายงานส่งต่อ

จังหวัดมหาสารคามโดยมีรายละเอียดว่า สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้ดำเนินการเชิญคู่กรณีมาไกล่เกลี่ยแล้วแต่ทางฝ่ายนามสมมติ 22 (ผู้ถูกร้อง) ไม่ติดต่อกลับมา ดังนั้นผู้ร้องทั้ง 11 รายจึงประสงค์ที่จะดำเนินตามคดี

4.4.4 กรณีศึกษาที่ 4

กรณีพิพาทระหว่างประชาชน เรื่องขายฝากที่ดิน ไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้สำเร็จ

เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม นามสมมติ 5 (ตำแหน่งนักวิชาการยุติธรรม) 10 กล่าวว่า เข้าสู่กระบวนการโดย นามสมมติ 21 (ผู้ร้อง) ได้ร้องขอความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาหนี้สินไปที่สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (สศค.) และสำนักงานเศรษฐกิจการคลังส่งต่อมายังศูนย์ให้ความช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมกระทรวงยุติธรรม เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่ากรณีของผู้ร้องอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานนี้ ทางศูนย์ให้ความช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมกระทรวงยุติธรรมได้ส่งเรื่องต่อมายังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่ของผู้ร้อง ซึ่งนามสมมติได้นำที่ดินไปฝากขายไว้กับนายหน้าขายที่ในราคา 272,000 บาท มีกำหนดระยะเวลา 1 ปี เมื่อครบกำหนดไถ่ถอน นามสมมติ 21 ประสบปัญหาทางการเงิน จึงให้นามสมมติ 19 (ผู้ถูกร้องลำดับที่ 1) ไถ่ถอนที่ดินไว้ก่อนและทั้งสองได้ทำคำมั่นว่าจะซื้อขายที่ดินดังกล่าวเป็นหนังสือลงวันที่ 12 มีนาคม 2555 ว่าจะขายคืนให้แก่นามสมมติ 21 ภายใน 6 เดือน ต่อมานามสมมติ 19 กลับนำที่ดินนั้นไปขายให้แก่นามสมมติ 20 (ผู้ถูกร้องลำดับที่ 2) ในวันที่ 8 มิถุนายน 2555 ซึ่งยังไม่ครบกำหนดสัญญา ทำให้นามสมมติ 21 ได้รับความเดือดร้อนไม่สามารถซื้อที่ดินคืนได้ นามสมมติ 21 อยากจะไปซื้อที่ดินคืนจากนามสมมติ 20 (ผู้ถูกร้องลำดับที่ 2) และมีความคิดอยากจะฟ้องนามสมมติ 19 (ผู้ถูกร้องลำดับที่ 1) แต่ก็อยากลองไกล่เกลี่ยกันก่อนเพื่อให้นามสมมติ 19 ทราบว่าผิดสัญญาและจะร่วมกันคิดหาวิธีที่จะดำเนินการอย่างไรโดยที่ไม่ต้องฟ้องร้อง สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามให้คำแนะนำตามความประสงค์ของนามสมมติ 21 โดยให้ไปดำเนินการไกล่เกลี่ยที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย ประธานกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยได้ดำเนินการโดยไปยื่นเรื่องที่อำเภอกันทรวิชัยเพื่อให้ทางอำเภอช่วยดำเนินการหรือส่งหนังสือเรียกไปทางคู่กรณีทั้งสอง โดยเหตุผลที่ประธานกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยไม่ใช้ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัยก่อนเพราะต้องการให้ทางอำเภอเป็นผู้ทำหนังสือเรียกคู่กรณีซึ่งเป็นภารกิจของอำเภออยู่แล้ว อีกทั้งทางอำเภอจะมีห้องสำหรับการไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะซึ่งมีหลักเกณฑ์มีความน่าเชื่อถือมากกว่าศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรวิชัย แต่ทางอำเภอปฏิเสธที่จะดำเนินการให้ โดยอ้างว่าทางอำเภอมีภารกิจมากและหากไกล่เกลี่ยกันคงไม่สำเร็จ ดังนั้นนามสมมติ 21 จึงกลับมาที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม และเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรม

จังหวัดมหาสารคามแนะนำว่าถ้าต้องการไกล่เกลี่ยกันอยู่ให้ไปดำเนินการติดต่อที่สำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคามเพราะจะมีเทคนิคในการไกล่เกลี่ยได้มากกว่าและคู่กรณีน่าจะเกรงใจ การไกล่เกลี่ยได้เกิดขึ้นที่สำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคามมาถึงขั้นเจรจาไกล่เกลี่ยได้เพราะทางสำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคามส่งหนังสือเชิญให้คู่กรณีทั้งสองมาไกล่เกลี่ย แต่เมื่อไกล่เกลี่ยกันไประยะหนึ่งก็ไม่สามารถตกลงกันได้เพราะคู่กรณีไม่ยอมลงลายมือชื่อในสัญญาประนีประนอมข้อพิพาททำให้คดีเสร็จสิ้น เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยดังกล่าว จึงไม่ทราบว่าในกระบวนการมีการเจรจากันอย่างไรบ้างแต่ทราบจากเจ้าหน้าที่ไกล่เกลี่ยสำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคามว่านามสมมติ 20 ไม่ยอมลงลายมือชื่อในสัญญาประนีประนอมข้อพิพาทและไม่ประสงค์จะเจราอีก แต่นามสมมติ 19 มีการไกล่เกลี่ยแต่ตกลงกันไม่ได้

4.5 เงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทถือเป็นกระบวนการทางเลือก ซึ่งถือเอาความสมัครใจของคู่พิพาททั้งสองฝ่ายในการเข้าร่วมกระบวนการ ในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยจะมีหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งไม่ใช่ทุกข้อพิพาทที่เมื่อเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยแล้วจะสามารถเสร็จสิ้นและสำเร็จด้วยความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย จากการศึกษากรณีพิพาททั้ง 4 กรณี โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทนั้น พบว่าความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยมีเงื่อนไขมากมาย ได้แก่ 1) เงื่อนไขด้านการสมัครใจของคู่กรณี 2) เงื่อนไขด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย 3) เงื่อนไขด้านบริบท 4) เงื่อนไขด้านการทำงานของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 5) เงื่อนไขด้านสถานที่ไกล่เกลี่ย

4.5.1 เงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

4.5.1.1 ด้านการสมัครใจของคู่กรณี จากการศึกษาพบว่ากรณีพิพาทหรือคดีความที่สามารถไกล่เกลี่ยกันได้สำเร็จนั้น เพราะคู่กรณีมีความยินดีและสมัครใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย เนื่องจากหลายเหตุผลด้วยกัน เช่น ไม่ต้องการขึ้นศาลหรือฟ้องร้องให้เสียเวลา เสียประวัติ และเสียทรัพย์สิน บางรายรู้ดีว่าตนเป็นผู้กระทำผิดจึงมีความเกรงกลัวที่จะต้องขึ้นศาลและถูกตัดสินโทษเป็นต้น แต่จะด้วยเหตุผลใดก็ตามที่ทำให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายสมัครใจในการเข้ากระบวนการก็ย่อมส่งผลดีต่อการไกล่เกลี่ยและถือว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยได้ก้าวสู่ความสำเร็จและสามารถดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยต่อไปได้ ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้กล่าวไว้ว่า

> “ถ้าหากคู่กรณียอมมาร่วมในเวทีการไกล่เกลี่ยก็ถือว่ามีชัยไปแล้วครึ่งหนึ่ง เพราะแสดงว่าคู่กรณีมีจิตใจที่จะต้องการไกล่เกลี่ย ไม่อยากเป็นคดีความ และต้องการจบเรื่องราวข้อพิพาทไว้ที่ชุมชนหรือด้วยเหตุผลอื่นๆ ดังนั้นการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและการดำเนินกระบวนการก็จะมีความเป็นไปได้ที่จะไกล่เกลี่ยสำเร็จมากขึ้น” (นามสมมติ 5, 2557)

4.5.1.2 ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทนั้นถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การไกล่เกลี่ยสำเร็จ เพราะผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ดำเนินกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งจากการศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ยสามารถแบ่งประเด็นได้ดังนี้ 1) ประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย 2) ศิลปะในการไกล่เกลี่ย 3) อุปนิสัยของผู้ไกล่เกลี่ย

1) ประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยหลายท่านที่เข้ามาเป็นเครือข่ายและเป็นคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทของจังหวัดมหาสารคามนั้นมาจากหลากหลายอาชีพซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคม เช่น ตำรวจ ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการอำเภอ เป็นต้น แต่มีเพียงไม่กี่ท่านที่เคยทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในระดับชุมชนมาก่อน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้นำชุมชนนั้นๆ ด้วยเหตุนี้เองผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในการทำงานระดับชุมชนจะเป็นที่นับถือของชาวบ้านและสามารถใช้ทักษะที่เคยเรียนรู้มาปรับใช้ในแต่ละสถานการณ์ได้ดีกว่าผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยหรือมีประสบการณ์น้อย ดังคำกล่าวของประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า

> “แม้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยบางท่านจะไม่มีความรู้ทางด้านกฎหมายแต่จะใช้ความนับถือจากชาวบ้านจากการเป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือเป็นพ่อเฒ่าพ่อแก่ที่ชาวบ้านเคารพ และอาศัยความรู้และประสบการณ์จากการไกล่เกลี่ยภายในชุมชน” (นามสมมติ 1, 2557)

จากการศึกษายังพบว่าผู้ที่ทำหน้าที่เป็นเครือข่ายและเป็นผู้ไกล่เกลี่ยบางท่านยังเป็นเครือข่ายของหลายองค์กรหลายหน่วยงานที่ทำงานเพื่อสังคม ซึ่งถือว่าการได้ผู้ที่มีตำแหน่งและบทบาททางสังคมที่ผ่านการทำงานร่วมกับองค์กรที่หลากหลายมาเป็นเครือข่ายนั้นยิ่งทำให้ได้รับความเชื่อถือทั้งหลักการในการพูดและยังทำให้ชาวบ้านให้ความเกรงใจมากขึ้นด้วย ดังคำกล่าวของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า

> “ในบริบทจังหวัดมหาสารคามผู้ไกล่เกลี่ยส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการเกษียณหรือผู้นำชุมชนที่สวมหมวกหลายใบ ทำให้คู่กรณีมีความเคารพนับถือมากกว่าที่จะเป็นชาวบ้านทั่วไป เพราะถ้าให้ตาสีตาสาหรือชาวบ้านมาไกล่เกลี่ยก็จะไม่เหมาะสมและไม่ได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้าน” (นามสมมติ 8, 2557)

2) ศิลปะในการไกล่เกลี่ย เนื่องจากผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ที่ดำเนินกระบวนการและต้องเผชิญหน้ากับทุกฝ่าย ทำให้วิธีการพูด ท่าทางและทักษะต่างๆของผู้ไกล่เกลี่ยย่อมเป็นแรงผลักให้คู่กรณีเกิดความเข้าใจและยอมรับในเงื่อนไขข้อตกลงกันโดยสันติได้ ศิลปะในการไกล่เกลี่ยเป็นอีกศาสตร์ที่ผู้ไกล่เกลี่ยแต่ละท่านจะนำมาใช้แตกต่างกันออกไป จากการศึกษาพบว่าศิลปะในการไกล่เกลี่ยของผู้ไกล่เกลี่ยที่ทำให้การไกล่เกลี่ยสำเร็จแทบทุกครั้ง คือ

(1) การยกตัวอย่าง ด้วยการอธิบายข้อดีในการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยและข้อเสียหากเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักหรือการฟ้องร้องและขึ้นศาล เพื่อให้คู่กรณีหรือชาวบ้านเห็นภาพตามได้อย่างชัดเจน เข้าใจและสมัครใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยเอง ดังที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยได้กล่าวว่า

> “ผมจะพยายามชี้แจงถึงข้อดีที่จะใช้กระบวนการเชิงสมานฉันท์ เช่น หากคดีหรือข้อพิพาทจบลงที่ชุมชนก็ไม่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาล ไม่ลำบากเสียทรัพย์สินเพื่อจ้างทนาย ไม่มีฝ่ายใดแพ้หรือชนะ เมื่ออยู่ชุมชนเดียวกันอาจมีโอกาสที่ต้องพึงพาดูแลกัน เมื่อพบปะกันความสัมพันธ์จะได้คงอยู่พี่เป็นน้องกัน เป็นญาติและไปมาหาสู่กันเช่นเดิมได้” (นามสมมติ 14, 2557)

นอกจากนั้นเมื่อเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย การยกตัวอย่างถึงสถานการณ์ที่ผู้ไกล่เกลี่ยเคยประสบเช่นเดียวกับคู่กรณีกำลังประสบอยู่ก็สามารถทำให้คู่กรณีเกิดความรู้สึกคล้อยตามและเกิดการยอมรับในตัวผู้ไกล่เกลี่ยมากขึ้น เนื่องจากการยกตัวอย่างในสถานการณ์เดียวกันจะทำให้เกิดความเข้าอกเข้าใจระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยและคู่กรณีเพิ่มขึ้น ดังคำกล่าวของผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย กล่าวว่า

> “นามสมมติ 13 เล่าในความเป็นจริงว่าจะทำอย่างไรให้ป่าไม้แห้งแล้ง ถ้าเราไม่มีต้นไม้มันก็แห้งแล้ง พื้นที่โล่งๆหากชาวบ้านหรือสัตว์เดินออกไปก็จะเกิดอันตรายจากฟ้าผ่าชาวบ้านต้องเดินทางลำบาก นามสมมติ 13 พูดยกตัวอย่างพื้นที่ผืนป่าที่ตนเองรักษาอยู่ว่ามีความอุดมสมบูรณ์ดี ไม่อดอยากของป่า เช่น เห็ด (นามสมมติ 16, 2557)

(2) การใช้ภาษถิ่น จากการศึกษาพบว่าในบริบทจังหวัดมหาสารคามนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคลมักจะใช้ภาษาถิ่นหรือภาษาอีสาน ซึ่งการใช้ภาษาเดียวกันในการสื่อสารนั้นจะทำให้ทุกฝ่ายเป็นหนึ่งเดียวไม่แปลกแยกในการร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย เช่นเดียวกับการพูดคุยกันในวงญาติ สามารถตีความในการสื่อความหมายของประโยคได้ชัดเจนและเข้าใจกันมากกว่าการใช้ภาษที่เป็นทางการ ซึ่งประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามกล่าวไว้ว่า

> “การใช้ภาษาเดียวกันในการไกล่เกลี่ยก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะไกล่เกลี่ยสำเร็จ เพราะการพูดภาษเดียวกันนั้นจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้องเป็นคนบ้านเดียวกัน เกิดความเชื่อมั่นในตัวบุคคลและจะพูดคุยกันง่ายขึ้น” (นามสมมติ 1, 2557)

(3) การใช้หลักธรรมะ เป็นหลักที่สามารถใช้ได้ดีกับชาวบ้านในชุมชนที่มีวิถีชีวิตประเพณีอย่างชาวพุทธ การใช้หลักธรรมะจะช่วยให้คู่กรณีมีท่าทีผ่อนหนักเป็นเบา มีการตระหนักถึงผู้อื่นมากขึ้นและสามารถจะยอมรับฟังผู้อื่นได้ ทำให้เกิดความกลัวในการทำผิดศีลหรือบาปบุญคุณโทษจากการกระทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ในทางตรงกันข้ามฝ่ายที่เป็นผู้เสียหายจะลดความโกรธแค้นลงได้และรู้จักให้อภัยมากขึ้น ดังที่ประธานบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้กล่าวว่า

> “นอกจากผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้มีจิตอาสา รับฟังผู้อื่น เป็นผู้ฟังที่ดีแล้ว การใช้หลักจิตวิทยา หลักโน้มน้าว หลักธรรมะ วิถีชุมชน ยึดหลักตามธรรมชาติ เรียนรู้วิถีของหลักธรรมชาติอย่างการยกหลักศีลธรรม เวรกรรม มาพูดก็ช่วยให้คู่กรณีเกิดความสบายใจและรู้จักให้อภัยผู้อื่น ลดความเห็นแก่ตัวของตนเองได้” (นามสมมติ 1, 2557)

(4) หาข้อตกลงร่วม โดยทั่วไปแล้วเรามักจะเห็นว่าเกิดความยุติธรรมก็ต่อเมื่อมีการตัดสินเพื่อให้ฝ่ายตนเป็นฝ่ายถูกต้อง ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักจะมีเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นที่จะเป็นผู้ชนะซึ่งจะได้รับความพอใจจากการตัดสินนั้นด้วย ดังนั้นความสำเร็จในการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงต้องหาข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายพอใจมากที่สุด โดยไม่ติดสินว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดหรือถูก รวมถึงในบางกรณีอาจไม่ต้องชดใช้กันด้วยทรัพย์สินแต่อาจเป็นเพียงคำขอโทษ เพราะถือเป็นการแสดงความสำนึกผิดในการกระทำของตนต่ออีกฝ่าย ดังที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดอธิบายว่า

> “ความสมานฉันท์ต้องบวกรวมเอาทั้งความถูกต้องด้วย เช่น ถ้าพูดคุยหรือไกล่เกลี่ยกันได้แต่ข้อตกลงที่สัญญากันยังผิดกฎหมายอยู่ก็ทำให้ตกลงกันลำบากมากขึ้น การไกล่เกลี่ยหากข้อตกลงเกิดการได้เปรียบเสียเปรียบอะไรก็ตามแต่ถ้าพอใจทั้งสองฝ่ายก็สามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้” (นามสมมติ 3, 2557)

3) อุปนิสัยของผู้ไกล่เกลี่ย แม้ว่าผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ที่ชาวบ้านนับถือหรือมีตำแหน่งบทบาททางสังคมและเคยทำงานด้านไกล่เกลี่ยมาก่อน ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้ที่เข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยจะมีลักษณะนิสัยเช่นเดียวกัน จากการศึกษาพบว่าการทำงานในตำแหน่งสาขาอาชีพที่ต่างกัน วิถีชีวิตที่ต่างกัน ทำให้บุคลิกและการสื่อสารทางสีหน้าอารมณ์ต่างกันไป การใช้ทักษะประสบการณ์หรือตำแหน่งหน้าที่ให้กระบวนการไกล่เกลี่ยสำเร็จได้นั้นจะต้องใช้ความใจเย็นเป็นผู้มีคุณธรรม มีไหวพริบปฏิภาณในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและต้องมีความอดทนอย่างมาก เพราะในบางกรณีอาจเป็นเรื่องที่รุนแรงมีความขัดแย้งกันมากทำให้ต้องใช้ความเข้าใจและเข้าถึงสถานการณ์ความทุกข์ของทั้งสองฝ่าย โดยผู้ไกล่เกลี่ยต้องทำตัวเป็นคนกลางที่มีความเป็นกลางมากที่สุด รวมถึงผู้ไกล่เกลี่ยต้องใช้คำพูดและน้ำเสียงที่ไม่เป็นไปในลักษณะข่มขู่ เพื่อไม่ให้คู่กรณีเกิดความกังวลในการหาทางออกร่วมกันว่าจะถูกเอาเปรียบหรือไม่ ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามกล่าวไว้ว่า

> “คนที่ทำหน้าที่ต้องเก่ง การเป็นผู้ไกล่เกลี่ยต้องใจเย็น ต้องมีคุณธรรม ต้องมีไหวพริบ ต้องมีปฏิภาณ ต้องมีความอดทน เพราะเราไปไกล่เกลี่ยเรื่องของคนอื่น ดังนั้นเราจึงต้องมีความเข้าใจผู้อื่นในเรื่องนั้นๆทั้งสองฝ่ายเท่าๆกัน ไม่ได้เอนเอียงฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแล้วทำหน้าที่ให้สวยงามทั้งคำพูดคำจาและทุกอย่าง คนทำหน้าที่จึงมีความสำคัญในการไกล่เกลี่ย” (นามสมมติ 5, 2557)

4.5.1.3 ด้านบริบท ในสังคมปัจจุบันแตกต่างจากสังคมในอดีตมาก เนื่องจากสังคมปัจจุบันเป็นปัจเจกมากขึ้นความสำนึกผิดชอบชั่วดีน้อยลง ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติก็น้อยลงไปด้วย ดังนั้นความเคารพนับถือผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ตามประเพณีวัฒนธรรมวิถีชีวิตเหมือนในอดีตก็ไม่สามารถนำมาใช้กับคนในปัจจุบันได้ โดยเฉพาะคนเมืองที่มีความเป็นปัจเจกมากกว่าคนชนบท ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมเดียวกันแทบไม่มี แต่สังคมชนบทยังหลงเหลือความสัมพันธ์แบบเครือญาติอยู่ ทำให้เมื่อคดีความต่างๆเกิดขึ้นในชุมชน ผู้ที่เป็นผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ที่ชาวบ้านนับถือจะสามารถตักเตือนและไกล่เกลี่ยให้คดีนั้นจบลงในชุมชนได้ ดังที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามกล่าวว่า

> “บริบทประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นมีส่วนที่จะทำให้การไกล่เกลี่ยสำเร็จ เช่น ความเชื่อเรื่องการเคารพผู้ใหญ่ เช่น เมื่อเวลาผู้น้อยเกิดข้อขัดแย้งกันผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายคุยกันเป็นเพื่อนกันสามารถคุยกันได้ คนที่เป็นลูกหลานก็ยอมตามคุยกันได้ง่ายขึ้น ซึ่งบริบทของจังหวัดมหาสารคามเป็นเช่นนี้ ในขณะที่บริบทเมืองมักจะเจรจาไม่สำเร็จเพราะความสัมพันธ์ในชุมชนไม่ค่อยมี คู่ขัดแย้งมาจากการไม่รู้จักกันมาก่อน ซึ่งลักษณะนี้เจรจากันลำบาก” (นามสมมติ 3, 2557)

อีกประการหนึ่งคือเมื่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นหรือบริบทของจังหวัดมหาสารคามเป็นแบบเครือญาติ มีความเชื่อเรื่องเคารพผู้ใหญ่อยู่ รวมถึงผู้ไกล่เกลี่ยหรือเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันยาวนานจากการทำงานร่วมกันกับเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจึงไม่เกิดปัญหาในการประสานงานหรือการดำเนินงาน มีการให้ความร่วมมือในการดำเนินกระบวนการต่างๆเป็นอย่างดีและคอยช่วยเหลือแนะนำระหว่างกันได้ตลอดเวลา เมื่อการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและรัฐไม่เกิดปัญหาก็ส่งผลให้การดำเนินกระบวนการต่างๆมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถขับเคลื่อนกระบวนการต่างๆไปสู่ความสำเร็จได้ง่าย ดังที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามกล่าวว่า

> “วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นหรือบริบทของจังหวัดมหาสารคามเป็นแบบเครือญาติ มีความเชื่อเรื่องเคารพผู้ใหญ่อยู่จึงทำให้การทำงานร่วมกันระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยและคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่เกิดปัญหา เนื่องจากรู้จักมักคุ้นและทำงานร่วมกันมานาน ผู้ที่อาวุโสกว่าจะได้รับความเคารพและให้เกียรติในการทำงาน รวมทั้งเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามในระดับที่ปฏิบัติงานกับผู้ไกล่เกลี่ยและเครือข่ายทุกท่านเป็นบุคลากรชุดเดิมที่ไม่ได้โยกย้ายไปประจำที่อื่น ทำให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกัน” (นามสมมติ 3, 2557)

4.5.1.4 ด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ในการดำเนินกระบวนการต่างๆเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยนั้นแม้ว่าคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการ แต่อย่างไรก็ตามความสำเร็จของกระบวนการไกล่เกลี่ยซึ่งมีหลายเงื่อนไขนั้นก็มีความเชื่อมโยงถึงกัน อย่างเช่น การกำหนดคุณสมบัติของบุคลากรและแผนงาน รวมถึงการจัดการอบรมให้แก่เครือข่าย ก็เป็นส่วนหนึ่งในการเพิ่มศักยภาพผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้ก้าวสู่ความสำเร็จได้ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) การกำหนดคุณสมบัติบุคลากรและแผนงาน หมายถึงการกำหนดคุณสมบัติของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและคณะกรรมการประจำศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทระดับอำเภอที่มีคุณสมบัติครบถ้วนในการเข้ามาทำหน้าที่ให้กระบวนการดำเนินงานและกระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นไปอย่างราบรื่น รวมทั้งการกำหนดแผนการดำเนินงานของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและการกำหนดการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทและศูนย์ยุติธรรมชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น ดังที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้กล่าวว่า

> “การบริหารงานของคณะกรรมการชุดนี้ มีบทบาทในการกำหนดทิศทางความสำเร็จในกระบวนการทำงานต่างๆของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด เช่น กำหนดว่าจะไปตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่ใด หรือจะคัดเลือกคนประเภทใดมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งจะประชุมกำหนดคัดเลือกและเสนอระหว่างคณะกรรมการด้วยกัน เป็นเงื่อนไขที่คณะกรรมการสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามชุดนี้จะมีบทบาทในการเข้าไปกำหนดคุณสมบัติ” (นามสมมติ 3, 2557)

2) การจัดการอบรมให้ผู้ไกล่เกลี่ย การเป็นผู้นำท้องถิ่นหรือแม้แต่ข้าราชการของรัฐหลากหลายสาขาอาชีพที่ได้เข้ามาเป็นเครือข่ายและผู้ไกล่เกลี่ยนั้น จำเป็นต้องทราบถึงกระบวนการไกล่เกลี่ย ทักษะการพูดการแสดงออก ขั้นตอน การจัดเวทีไกล่เกลี่ย และข้อกฎหมายสำคัญๆบางอย่าง ดังนั้นสำนักงานยุติรรมจังหวัดมหาสารคามจึงให้ความสำคัญกับเครือข่ายที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยโดยการเพิ่มการจัดอบรมที่เกี่ยวเรื่องของกฎหมายและกระบวนการไกล่เกลี่ยทักษะต่างๆในการไกล่เกลี่ย เช่น การพูด การใช้ภาษา การแสดงสีหน้าท่าทาง ดังเช่นคำอธิบายเพิ่มเติมของประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า

> “จะมีการจัดฝึกอบรมให้เครือข่ายที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยเหล่านี้โดยอบรมเพิ่มเติมในมิติของกฎหมายและวิธีการแนวคิดต่างๆจากคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามบ้าง โดยอธิบายถึงแนวทาง วิธีการพูดคุยอย่างไรเพื่อให้ผลสำฤทธิ์ ทำให้ในการจัดอบรมผู้ถ่ายทอดหรือวิทยากรมีความสำคัญมากเพราะเมื่อเครือข่ายเข้าอบรมจะได้แนวคิดของผู้ถ่ายทอด ดังนั้นการถ่ายทอดต้องคำนึงถึงการพูดจาภาษาชาวบ้าน เพราะเครือข่ายหลายท่านไม่ได้จบการศึกษาในระดับที่สูงหรือจบการศึกษาด้านกฎหมายต่างๆ การใช้คำศัพท์ที่เป็นทางการหรือวิชาการเกินไปอาจทำให้ผู้ฟังไม่เข้าใจและตีความหมายผิดได้” (นามสมมติ 1, 2557)

ซึ่งจากการจัดอบรมในแต่ละครั้งก็เพื่อให้เครือข่ายได้เข้ามาพบเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและเครือข่ายท่านอื่นๆด้วย เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่างๆ และสามารถนำหลักและวิธีการที่เรียนรู้ร่วมกันในการจัดอบรมไปปรับใช้ในแต่ละสถานการณ์เพิ่มความน่าเชื่อถือมากขึ้น ดังที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยกล่าวว่า

> “สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ให้คำแนะนำดีมาก ทำให้ผมนำเอาคำแนะนำนี้มาวิเคราะห์มาเสริมในเรื่องของข้อกฎหมายว่า ความผิดอย่างนี้มันผิดถึงชั้นไหน มีโทษเช่นไรทำให้ผมเกิดความรู้และความเข้าใจเพิ่มขึ้นจนสามารถนำมาใช้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยอื่นๆได้” (นามสมมติ 13, 2557)

4.5.1.5 ด้านสถานที่ไกล่เกลี่ย จากการศึกษากรณีที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จมานั้นเมื่อวิเคราะห์ด้านสถานที่ในการไกล่เกลี่ยพบว่า ข้อพิพาทที่ดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยในชุมชนที่มีบรรยากาศเป็นธรรมชาติและคู่กรณีมีความคุ้นเคย เปิดโล่งไม่ได้จำกัดอยู่ในห้องสี่เหลี่ยมจะเกิดความสำเร็จมากกว่ากรณีที่ต้องดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยในห้องที่ปิดทึบของสำนักงานต่างๆ ทั้งนี้ผู้ไกล่เกลี่ยและเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกันช่วยสร้างบรรยากาศให้เกิดความเป็นกันเองด้วย ให้เหมือนการเข้ามาพูดคุยกันระหว่างเครือญาติ เนื่องจากสถานที่และบรรยากาศในการไกล่เกลี่ยที่เป็นธรรมชาติจะทำให้จิตใจของคู่กรณีรู้สึกผ่อนคลายและกดดันน้อยลง ในทางกลับกันถ้าข้อพิพาทนั้นเป็นเรื่องที่ทำให้คู่กรณีมีความเครียดสูง เมื่อมาเจอกับบรรยากาศที่อึดอัดและร้อน ก็จะทำให้ทุกฝ่ายเกิดความกดดันและเพิ่มความเครียด การแสดงออกทั้งท่าทีและการพูดจาจะยิ่งก้าวร้าวและรุนแรง ด้วยเหตุนี้เองการไกล่เกลี่ยจึงถูกผลักดันให้เกิดขึ้นในชุมชนที่มีบรรยากาศเป็นธรรมชาติและการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทก็จะต้องตั้งในชุมชนเช่นกัน ดังคำอธิบายของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า

> “ถ้าควบคุมบรรยากาศให้มีความผ่อนคลาย และเลือกสถานที่ไกล่เกลี่ยในหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น ศาลาวัด ศาลาโรงเรียน ในชุมชนที่คู่กรณีอาศัยอยู่เขาก็จะรู้สึกปลอดภัย แต่ถ้าเรื่องร้อนๆ มาเจอบรรยากาศร้อนๆไม่มีอะไรสบายหูสบายตา เวทีการไกล่เกลี่ยก็จะยิ่งร้อน เวลาที่เลือกเวทีจัดการไกล่เกลี่ยต้องพยายามเลือกสถานที่ที่เป็นธรรมชาติ ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทและศูนย์ยุติธรรมชุมชนต่างๆเลยเน้นไปที่ชุมชน จะไม่เอาห้องสี่เหลี่ยมของสำนักงานหรือของศาลเพราะบรรยากาศดูหดหู่และอาจรู้สึกว่าจะต้องแพ้จะต้องเสียเปรียบ” (นามสมมติ 5, 2557)

4.5.2 เงื่อนไขความล้มเหลวในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

จากการศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาททำให้ทราบถึงองค์ประกอบที่จะทำให้การไกล่เกลี่ยเกิดความล้มเหลว ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

4.5.2.1 ด้านลักษณะคู่กรณี จากการศึกษาพบว่าเงื่อนไขที่มีส่วนทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จนั้นมาจากคู่กรณีทั้งสองฝ่ายอย่างมาก ซึ่งสามารถสรุปลักษณะคู่กรณีได้ดังนี้ 1) การให้ข้อมูลของคู่กรณี 2) การเข้าถึงข้อมูลของคู่กรณี 3) จุดยืนของคู่กรณี 4) จิตสำนึกของคู่กรณี

1) การให้ข้อมูลของคู่กรณี ในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทนั้นทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ย หรือแม้แต่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเองจำเป็นต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับข้อพิพาท อันจะทำให้ทราบถึงที่มาที่ไปและสามารถประเมินสถานการณ์ความรู้สึกของคู่กรณีเพื่อจะนำไปปรับใช้ในวิธีการไกล่เกลี่ยว่าควรจะพูดในลักษณะใด แต่เนื่องจากคู่กรณีบางรายไม่ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับข้อพิพาทนั้นๆ และเข้าข้างตนเองว่าเป็นฝ่ายถูกต้อง ทำให้การดำเนินกระบวนการเพื่อหาข้อตกลงและข้อสรุปเป็นไปได้ยาก เพราะทั้งสองฝ่ายจะไม่ยอมรับในข้อตกลงที่อีกฝ่ายเสนอ ดังที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามอธิบายว่า

> “อุปสรรคที่ทำให้การไกล่เกลี่ยเป็นไปอย่างลำบาก คือการที่คู่กรณีไม่ให้ข้อเท็จจริง การพูดเข้าข้างตนเองว่าไม่ผิดหรือตนเองดีกว่า ทำให้การสืบหาข้อเท็จจริงของเจ้าหน้าที่ทำได้ยากและใช้เวลานานขึ้น อาจจะต้องไปสืบพยานหรือหาหลักฐานเพิ่มเติมซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องง่าย” (นามสมมติ 1, 2557)

2) การเข้าถึงข้อมูลของคู่กรณี ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า การไกล่เกลี่ยจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อสองฝ่ายพร้อมและยินยอมสมัครใจในการเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย หากมีเพียงฝ่ายเดียวที่ต้องการเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยก็ไม่สามารถดำเนินกระบวนการใดๆได้ แม้ว่ามีเจ้าหน้าที่มาพร้อมทุกฝ่ายก็ตาม ความล้มเหลวในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยอีกประการคือการไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลของคู่กรณีอีกฝ่ายได้เลย เช่น ที่อยู่ หมายเลขติดต่อ สถานที่ทำงาน ตำแหน่ง อาชีพ เป็นต้น เพื่อใช้ในการส่งเอกสารหรือติดต่อเชิญให้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย เพราะหากไม่มีข้อมูลที่แน่ชัดการก้าวสู่กระบวนการขั้นต่อไปคงเกิดขึ้นไม่ได้หากคู่กรณีไม่ได้รับเอกสารเพื่อตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยหรือไม่ ซึ่งเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามกล่าวไว้ว่า

> “เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่สามารถทราบได้ว่าที่อยู่ที่ส่งหนังสือเชิญไปยังผู้ถูกร้องเป็นที่อยู่ที่ผู้ถูกร้องอาศัยจริงหรือไม่ ทำให้ไม่แน่ชัดว่าผู้ถูกร้องได้รับจดหมาย รวมถึงไม่มีหมายเลขโทรศัพท์ที่สามารถจะติดต่อผู้ถูกร้องได้” (นามสมมติ 10, 2557)

3) จุดยืนของคู่กรณี จากการศึกษาพบอีกว่าในกรณีที่ถือว่าไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จเพราะคู่กรณีอีกฝ่ายไม่ยอมเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัดว่าเหตุใดบุคคลจึงไม่ต้องการเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย เนื่องจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามยังไม่เคยได้ลงสำรวจเพื่อหาข้อเท็จจริงในประเด็นนี้ แต่ในทัศนะของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นกล่าวว่าอาจมีหลายเงื่อนไข เช่น คู่กรณีอาจเคยพูดคุยหรือเจรจามามากพอแล้ว และพูดคุยในเงื่อนไขที่ไม่สามารถจะยอมกันได้ ต่างฝ่ายต่างยึดมั่นในเงื่อนไขของตน ไม่มีการปรับเงื่อนไขเพื่อมาออมชอมหรือลดเงื่อนไขของแต่ละฝ่ายให้กันและกันได้ และคู่กรณีมักมองว่าการจะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยใดๆก็ตามต้องมีหมายศาลที่สามารถเชื่อถือได้เท่านั้นจึงจะเข้าร่วม ซึ่งเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมได้ให้ความเห็นไว้ว่า

> “อาจเป็นเพราะต่างฝ่ายต่างมีจุดยืนของตนเองว่าไม่สามารถยอมกันไม่ได้ และคิดว่าว่าถ้าไม่มีหมายศาลเรียกก็จะไม่ยอมเข้าร่วมกระบวนการใดๆ เช่น กรณีเรื่องที่ดินที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามส่งไปไกล่เกลี่ยที่สำนักงานอัยการจังหวัดมหาสารคาม สุดท้ายก็ฟ้องร้องกัน เนื่องจากตกลงกันไม่ได้และไม่ยอมทำตามกฎกติกาของการไกล่เกลี่ย” (นามสมมติ 5, 2557)

4) จิตสำนึกของคู่กรณี จากการศึกษาพบว่าในกรณีที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จแต่คู่กรณีไม่มีสัจจะ ไม่รับผิดชอบในคำมั่นที่ตกลงกันไว้ในสัญญาประนอมข้อพิพาท เมื่อเกิดการผิดสัญญาบ่อยครั้งทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่น่าเชื่อถือ รวมถึงผู้ไกล่เกลี่ยเองอาจถูกมองว่าไม่มีความสามารถในการไกล่เกลี่ยได้จริง แม้แต่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามก็จะถูกลดความน่าเชื่อถือลงด้วย ส่วนคู่กรณีที่มีความสมัครใจเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยแล้วเมื่อเกิดการผิดสัญญาขึ้นก็ต้องเสียทั้งเวลาในการเริ่มต้นใหม่และเสียความรู้สึก หากเกิดเหตุการณ์พิพาทกันอีกหรือมีคดีความอื่นๆในอนาคต อาจทำให้ประชาชนตัดสินใจไม่เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยอีกเลย ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

> “เมื่อมีการผิดสัญญาในการไกล่เกลี่ยอีกผู้ร้องจะต้องมาเริ่มต้นใหม่ เสียเวลาไปเริ่มต้นกระบวนการใหม่อีก การที่คู่กรณีไม่มีมโนธรรม ไม่มีสัจจะในการทำตามข้อตกลงและปฏิบัติตามระเบียบในการไกล่เกลี่ยจริงก็จะเป็นตัวอย่างแก่ข้อพิพาทอื่นๆในทางลบ จนชาวบ้านเกิดความไม่เชื่อถือในกระบวนการ หน่วยงานและผู้ไกล่เกลี่ย อาจกล่าวได้ว่าการไกล่เกลี่ยนอกศาลมีไว้เพื่อเป็นทางเลือกให้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีจิตสำนึกที่ดีก็ได้ ดังนั้นผู้ที่มีความคิดเช่นนี้ก็เลือกจะขึ้นศาลไปเลย ประชาชนจะมองเห็นผลสำเร็จส่วนนี้ว่าน่าจะดีกว่าการไกล่เกลี่ยโดยทางเลือก” (นามสมมติ 5, 2557)

4.5.2.2 ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยนั้นมาจากอาสาสมัครที่หลากหลายอาชีพ เช่น ข้าราชการครู ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการอำเภอ ตำรวจ เป็นต้น การคัดเลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทหนึ่งๆนั้นคู่กรณีมักจะไม่ได้เป็นผู้เลือกเอง แต่เป็นการตัดสินใจเลือกกันเองในคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ในบางกรณีที่มีตำรวจหรือผู้ที่ศึกษาทางวิชาการด้านกฎหมายเป็นผู้ไกล่เกลี่ยก็จะใช้วิธีของกระบวนการกฎหมายในการไกล่เกลี่ย ทั้งทักษะในการพูด การกล่าวอ้างถึงข้อกฎหมายต่างๆ ซึ่งชาวบ้านมักจะไม่พอใจถึงการอ้างในกฎหมายและไม่เข้าใจในข้อกฎหมายและภาษาของกฎหมาย รวมถึงการใช้น้ำเสียงที่ดุดันของผู้ไกล่เกลี่ยอาจทำให้บรรยากาศของเวทีการไกล่เกลี่ยยิ่งรุนแรงและถึงขั้นยุติการไกล่เกลี่ยกลางครันได้ ดังที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยได้กล่าวไว้ว่า

> “จากการทำงานร่วมกับหลายหน่วยงานและเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยหลายครั้ง เคยสังเกตการสนทนาของนิติกร ที่ปรึกษากฎหมาย ตำรวจหรือแม้แต่เจ้าหน้าที่รัฐเอง จะใช้วิธีการพูดเป็นกระบวนการของกฎหมายขึ้นมาและจะถูกต่อต้านจากชาวบ้านทันทีซึ่งไม่สามารถจะทำให้การไกล่เกลี่ยสำเร็จได้” (นามสมมติ 13, 2557)

4.6 ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ

4.6.1 ปัญหาและอุปสรรค

จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม พบว่าปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

มีหลายด้านด้วยกัน ทั้งจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและการไกล่เกลี่ยโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในจังหวัดมหาสารคาม ปัญหาอุปสรรคที่พบมีหลายด้านตามมุมมองของแต่ละฝ่ายดังนี้

4.6.1.1 ด้านสถานที่ตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากสถานที่ตั้งของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามในบริบทของจังหวัดมหาสารคามนั้นตั้งอยู่ที่สำนักงานคุมประพฤติ ซึ่งทำให้การทำงานไม่เป็นเอกเทศ ไม่เป็นสัดส่วนและสับสนแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ส่วนต่างๆ รวมถึงเจ้าหน้าที่และภารกิจของสำนักงานคุมประพฤติก็เพิ่มขึ้นจึงไม่มีที่สำหรับเจ้าหน้าที่และประชาชนที่มาติดต่อ เมื่อประชาชนเข้ามาปรึกษาหรือร้องทุกข์ในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม การพูดคุยหารือกันในบางเรื่องที่ทำให้เกิดความอับอายหรือไม่ควรเปิดเผยก็ไม่สามารถทำได้ เพราะสถานที่แต่ละฝ่ายของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่ได้ถูกปิดกั้นเป็นสัดส่วน เจ้าหน้าที่ทุกท่านจะได้ยินการสนทนาซึ่งกันและกัน และเมื่อมีคู่กรณีหรือประชาชนมาปรึกษาพร้อมๆกันหลายรายก็ทำให้เกิดความวุ่นวายในสำนักงาน ดังที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามกล่าวว่า

> “ด้วยภารกิจงานที่เพิ่มมากขึ้นและบุคลากรก็เพิ่มมากขึ้นแต่ว่าสถานที่ที่จะรองรับประชาชนที่จะมาใช้บริการยังมีขนาดเท่าเดิม ขณะนี้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามอาศัยสำนักงานคุมประพฤติอยู่ ทำให้มีเสียงดังรบกวนการทำงานซึ่งกันและกัน และเวลาทำงานก็ไม่เต็มที่ไม่เป็นเอกเทศ อีกประการหนึ่งคือ ผู้เสียหายบางกรณีมาปรึกษาเป็นเรื่องที่ไม่อยากเปิดเผยหรือเปิดเผยไม่ได้ อย่างเช่น เรื่องเพศบางครั้งมีประชาชนรายอื่นนั่งอยู่ด้วย ทำให้ไม่สะดวกในการพูดคุย” (นามสมมติ 8, 2557)

4.6.1.2 ด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ปัญหาอุปสรรคในมุมมองของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นมองว่าเมื่อมีการสลับหมุนเวียนประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ทุก 2 ปี อาจมีผลกระทบต่องานหลักบ้างแต่ไม่มากนักเพราะสามารถที่จะจัดการและบริหารได้เนื่องจากตัวแทนที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้เลือกให้เข้ามาทำงานในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นส่วนใหญ่ถูกคัดมาแล้วในแต่ละหน่วยงานว่าสามารถมาปฏิบัติงานนี้ได้ แต่สำหรับการที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องร่วมให้การอนุมัติเรื่องต่างๆ จำเป็นต้องนำเอกสารมาให้ผู้ที่อยู่ในโครงสร้างของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามตรวจสอบเพื่ออนุมัติ แต่เนื่องจากคณะกรรมการบริหาร

สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นมีภารกิจประจำที่ล้นมืออยู่แล้ว ทำให้การดำเนินงานไม่คล่องตัวเท่าที่ควร ดังที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้กล่าวว่า

> “หากมีงานตรวจรับตรวจจ้างก็ต้องส่งเรื่องมาให้คณะกรรมการในสำนักงานคุมประพฤติทำเรื่องอนุมัติให้ บางครั้งทางคณะกรรมการไม่ได้ไปทราบเรื่องที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องการให้อนุมัติด้วยเลยแต่ต้องดำเนินการให้ ผู้ที่อยู่ในโครงสร้างของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามรู้สึกลำบากใจ เพราะความจริงแล้วคณะกรรมการร่วมที่ถูกแต่งตั้งให้มาปฏิบัติงานกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นไม่ได้รับรู้และดำเนินกิจกรรมในรายละเอียดย่อยร่วมกันจริงๆ เพราะต่างคนต่างมีภารกิจงานของตนเอง” (นามสมมติ 4, 2557)

4.6.1.3 ด้านบุคลากรสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ปัญหาด้านบุคลากรเป็นปัญหาหนึ่งที่ประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเห็นว่ามีความสำคัญ โดยเฉพาะผู้ที่เป็นนิติกรในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นมีประสบการณ์และความรู้ไม่มากพอ รวมถึงมีอายุยังน้อยส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในตัวเจ้าหน้าที่และสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากนิติกรถือได้ว่าเป็นบุคลากรสำคัญในการดำเนินกระบวนการเพราะเป็นฝ่ายแรกที่ต้องรับหน้ากับประชาชนเพื่อให้คำปรึกษาและวิเคราะห์เรื่องราวและปัญหาต่างๆและให้ความรู้ด้านกฎหมายเป็นสำคัญ รวมถึงปัญหาความขัดแย้งภายในสำนักงานที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ที่ถูกส่งมาจากส่วนกลางอย่างพนักงานราชการที่มาจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ในหลายจังหวัดเกิดปัญหาคล้ายๆ กันเพราะพนักงานราชการที่มาจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งส่วนใหญ่โครงสร้างของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นเช่นนี้ ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติงาน ด้วยการมีศักดิ์และสิทธิ์ต่างกันทำให้ผู้ที่เป็นตัวแทนจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมากดดันเจ้าหน้าที่ในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและเกิดความขัดแย้งแบ่งพรรคพวกขึ้น เมื่อเจ้าหน้าที่ไม่มีความสุขที่จะปฏิบัติงาน ผลงานที่ได้ก็ไม่มีประสิทธิภาพและไม่เป็นเอกภาพในหน่วยงาน ดังคำกล่าวของประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า

> “นิติกรของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามอายุยังน้อยขาดประสบการณ์ทำงานและมีแต่ลูกจ้าง ดังนั้นการทำงานทำให้ไม่มีใครยอมที่จะฟังใคร และมีปัญหาในเรื่องการทำงานเพราะมีผู้ที่เป็นพนักงานราชการเพียงคนเดียวที่มาจาก

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ทำให้เกิดการข่มกันเรื่องตำแหน่ง กลายเป็นว่าการทำงานมีปัญหาขัดแย้งกันอยู่ตลอด ทั้งนี้เพราะว่าหัวหน้าส่วนปฏิบัติงานอยู่คนละที่ไม่ได้มาดูแลสำนักงานโดยตรง" (นามสมมติ 1, 2557)

4.6.1.4 ด้านการประชาสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ทราบว่าสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ตั้งอยู่ที่ใด และสามารถให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนในด้านใดได้บ้าง เนื่องจากการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานยังอยู่ในวงแคบ การเข้าถึงชุมชนมีน้อย มีการประชาสัมพันธ์ในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก แม้แต่ในตัวจังหวัดมหาสารคามเองก็ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงประชาชนโดยตรง มีเพียงแค่การลงพื้นที่ร่วมกับโครงการจังหวัดเคลื่อนที่ที่มีเดือนละครั้ง และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์วิทยุที่ใช้เวลาเพียงไม่นาน ทำให้ข่าวสารต่างๆของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจึงไม่ถูกกระจายออกไปอย่างทั่วถึง ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้อธิบายว่า

"สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามถือเป็นหน่วยงานที่ขึ้นกับส่วนกลางไม่ได้ขึ้นกับจังหวัด และการประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง ทำให้ภาพรวมประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ไม่รู้จักว่าสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามตั้งอยู่ที่ใดและทำหน้าที่อะไร" (นามสมมติ 4, 2557)

นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทระดับอำเภอก็ไม่เป็นที่รู้จักในชุมชน อาศัยเพียงการบอกต่อหรือกล่าวถึงศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจากคนรู้จักกันในชุมชนบางส่วนเท่านั้น การส่งเสริมจากสำนักงานยุติรรมจังหวัดมหาสารคามเป็นเพียงการจัดกิจกรรมในวงแคบซึ่งไม่ทำให้การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทกระจายไปทั่วชุมชน ดังที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ว่า

"ส่วนใหญ่คณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจะพูดกล่าวกับชาวบ้านว่าหากมีเรื่องมีราวก็สามารถบอกกันได้ อาศัยความเป็นคนรู้จักกันในหมู่บ้านเท่านั้น ทำให้ข้อมูลรายละเอียดต่างๆของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทยังไม่กระจายไปทั่วชุมชน และสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมีการรณรงค์ในวงแคบๆ เช่น ให้นักเรียนถือป้ายเดินประชาสัมพันธ์ในชุมชนซึ่งระยะทางไม่ทั่วถึง" (นามสมมติ 14, 2557)

4.6.1.5 ด้านการเก็บสถิติการไกล่เกลี่ย จากการศึกษาพบว่าในการไกล่เกลี่ยส่วนมากจะเกิดขึ้นในชุมชนและในบางกรณีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่ทราบถึงข้อพิพาทและการจัดเวทีการไกล่เกลี่ย มีเพียงบางกรณีที่ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเชิญเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยด้วยนั้นจึงจะมีข้อมูลรายงานที่ตรงกัน ซึ่งกรณีพิพาทเหล่านี้จะมีลักษณะที่ต้องใช้ผู้รู้เกี่ยวกับข้อกฎหมายหรือผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย แต่สำหรับข้อพิพาทเล็กน้อยทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจะสามารถจัดเวทีไกล่เกลี่ยได้เองและก็ไม่มีการบันทึกผลการดำเนินงาน รวมถึงเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเองก็ไม่ได้มีการประสานกับศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเพื่อขอข้อมูลการไกล่เกลี่ยมาทำเป็นสถิติรายงานผู้บริหารและส่วนกลาง ด้วยเหตุนี้ผู้ไกล่เกลี่ยจึงไม่ได้มีการทำรายงานอย่างจริงจังถึงจำนวนคดีที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จและไม่สำเร็จเพื่อรายงานไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทุกครั้ง ทำให้สถิติการไกล่เกลี่ยจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคไม่ตรงกัน ดังที่ประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามกล่าวว่า

> “การไกล่เกลี่ยแต่ละครั้งส่วนใหญ่จะทำอยู่ในชุมชน สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเป็นเพียงพี่เลี้ยงที่คอยช่วยเหลือให้คำปรึกษามากกว่า ดังนั้นการเก็บสถิติการไกล่เกลี่ยว่ามีกรณีใดที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จหรือไม่จะถูกบันทึกไว้ที่ชุมชนโดยผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีนั้นๆ แต่บางครั้งก็ไม่มีการบันทึกใช้เพียงความจำของผู้ไกล่เกลี่ยและไม่มีการส่งรายงานดังกล่าวมายังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ทำให้ทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้” (นามสมมติ 1, 2557)

4.6.1.6 ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย โดยลักษณะของผู้ไกล่เกลี่ยที่จะเป็นอุปสรรคในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้น จะประกอบด้วย 2 องค์ประกอบดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยกับคู่กรณี ในบางกรณีที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยและสามารถไกล่เกลี่ยได้สำเร็จเกิดจากการที่คู่กรณีกับผู้ไกล่เกลี่ยเคยมีความสัมพันธ์กันทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่างๆนี้เองทำให้คู่กรณีบางรายเกิดความเกรงใจจากความสัมพันธ์นั้นๆ จึงยอมยุติและยอมรับข้อตกลงที่ผู้ไกล่เกลี่ยเสนอหรือคู่กรณีเสนอมา ดังที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ย ได้กล่าวว่า

> “ชาวบ้านบางรายยอมจำนนต่อสังคมเมื่อเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนรู้จัก ทำให้เกิดความกดดันและรู้สึกเกรงใจผู้ที่เคยมีความนับถือกันมาก่อน เช่น คู่กรณีเคยเป็นลูกศิษย์ของผู้ไกล่เกลี่ย หรือผู้ไกล่เกลี่ยเคยช่วยเหลือเกื้อกูลในเรื่องการเงินและการงาน” (นามสมมติ 14, 2557)

2) ศิลปะในการไกล่เกลี่ย จากการศึกษาพบว่าเมื่ออยู่ในระหว่างการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยบางท่านมีการใช้คำถามเพื่อถามนำให้การไกล่เกลี่ยจบลงอย่างรวดเร็ว โดยไม่คำนึงถึงความพึงพอใจและความเป็นธรรมของคู่กรณี ซึ่งถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่แก้ปัญหาได้ยากในหน้างาน เนื่องจากผู้ไกล่เกลี่ยมีอำนาจที่จะจัดกระบวนการไกล่เกลี่ยเพียงผู้เดียว โดยผู้เข้าร่วมกระบวนการท่านอื่นๆ เป็นเพียงผู้สังเกตการณ์และเป็นร่วมพยานเท่านั้น การทำหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงหลักที่ดีในการไกล่เกลี่ยทำให้การไกล่เกลี่ยอาจจะสามารถจบลงได้แต่ไม่มีความเป็นธรรมอย่างที่ประชาชนคาดหวัง ดังที่ตัวแทนผู้ร้องได้อธิบายว่า

> “ผู้ไกล่เกลี่ยมีการพูดในลักษณะถามนำมากกว่าที่จะถามถึงความพึงพอใจของผม เพราะในกรณีนี้ผมต้องได้ดอกเบี้ยด้วย แต่เมื่อมีการถามนำเพื่อตกลงให้ใช้หนี้แค่เงินต้นเท่านั้น เพื่อให้ข้อพิพาทจบโดยง่ายผมจึงตกลงตามนั้นและไม่ต้องการไปทวงอีก” (นามสมมติ 18, 2557)

4.6.1.7 ด้านค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินการ เนื่องจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเป็นสำนักงานตั้งใหม่ยังไม่เป็นรูปธรรมมาก ดังนั้นจึงมีปัญหาหลายประการเกี่ยวกับด้านค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ เช่น พาหนะในการลงพื้นที่ของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ซึ่งเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามอธิบายว่า

> “ปัญหาคือ พาหนะในการใช้ไปราชการต้องอาศัยหน่วยงานที่อยู่ในกระทรวงยุติธรรมด้วยกันใช้ก่อน เช่น สำนักงานบังคับคดี สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมหาสารคาม สำนักงานคุมประพฤติ ต้องขอยืมบ่อยครั้ง ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทาง เมื่อต้องการจะเข้าถึงประชาชนจริงๆและมีเรื่องด่วนต้องออกไปสอบคดีก็จะไปไม่ถึงตัวประชาชนทำให้ได้ข้อมูลไม่ชัดและบางคดีเกิดความล่าช้า เช่น เมื่อจะขอความช่วยเหลือด้านกองทุนยุติธรรม สำนักงานยุติธรรมจังหวัด

มหาสารคามต้องสอบคดีและต้องรู้ข้อเท็จจริงว่าประชาชนรายนี้ยากจนจริงหรือไม่ ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นนี้เป็นเรื่องจริงหรือเปล่า หรือว่าเป็นการโกหกเจ้าหน้าที่ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจำเป็นต้องไปสอบพยาน เช่น ผู้นำชุมชน และบุคคลที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ตอนนี้ส่วนมากก็จะนำรถเจ้าหน้าที่ไปเอง" (นามสมมติ 8, 2557)

ในขณะเดียวกันปัญหาส่วนใหญ่ของผู้ไกล่เกลี่ยหรือเครือข่าย คือ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย เช่น โต๊ะ เก้าอี้ กระดาษ เครื่องพิมพ์ เป็นต้น เพราะสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะให้การสนับสนุนในเงื่อนไขของโครงการเท่านั้น เช่น การให้คำปรึกษาและจัดการอบรม เป็นต้น ดังนั้นอุปกรณ์ต่างๆเหล่านี้จึงต้องตกเป็นภาระของผู้ไกล่เกลี่ยหรือเครือข่าย" ดังที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ย กล่าวว่า

"สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะสนับสนุนเครือข่ายในเงื่อนไขเท่านั้น แต่สำหรับงบประมาณในการดำเนินการบางอย่าง เช่น โต๊ะ เก้าอี้ กระดาษ เครื่องพิมพ์ ไม่มีการสนับสนุน แต่จะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและจัดการอบรมแบบง่ายๆ โดยขอความร่วมมือเครือข่ายจากศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทมารับฟัง นอกจากนั้นจะให้โล่และเกียรติบัตรเพื่อเป็นรางวัลและเป็นกำลังใจให้กับผู้ไกล่เกลี่ยและเครือข่าย" (นามสมมติ 14, 2557)

4.6.1.8 ด้านความร่วมมือ จากการศึกษาพบว่า ปัญหาสำคัญเมื่อประชาชนบางรายมาขอความช่วยเหลือจากเครือข่ายและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท หลังจากมีการรับเรื่องราวร้องทุกข์จากประชาชนแล้วกลับไม่ดำเนินการให้ในทันที และละเลยคำร้องของประชาชนเป็นระยะเวลาหลายปี โดยไม่มีการแจ้งไปยังผู้ร้องให้ทราบถึงการดำเนินการแต่อย่างใด ปัญหาด้านความร่วมมือจากเครือข่ายนี้สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนอย่างมาก เพราะเครือข่ายถือเป็นตัวกลางและเป็นที่พึ่งลำดับแรกที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายที่สุด รวมถึงไม่มีการให้คำแนะนำ ชี้ช่องทางในการหาวิธีแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดการผิดสัญญาขึ้นหลังจากกระบวนการไกล่เกลี่ยได้สำเร็จลง ดังที่ตัวแทนผู้ร้อง กล่าวว่า

> “ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทไม่ให้ความสนใจในคดีความเท่าที่ควร การดำเนินการล่าช้า มีการรับเรื่องไว้แต่เพิกเฉยละเลยเป็นเวลานาน รวมถึงการเข้าไปปรึกษาเพื่อไม่อยากมีคดีความที่ต้องขึ้นศาล แต่กลับได้คำแนะนำให้ไปฟ้องร้องเพียงอย่างเดียว” (นามสมมติ 18, 2557)

อุปสรรคในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่วนหนึ่งอยู่ที่ความร่วมมือของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นมีการทำความร่วมมือกับหลายหน่วยงานเพื่อให้การประสานงานและขอความช่วยเหลือในด้านข้อมูลหรือเอกสารสำคัญต่างๆ เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว แต่เมื่อมาถึงในระดับปฏิบัติงานกลับไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ อย่างจริงจัง เพราะบางหน่วยงานไม่ต้องการเสียเวลากับคดีเล็กๆน้อยๆ และไม่คิดว่าเป็นหน้าที่ของตนในการประสานงานหรือช่วยเหลือ จึงทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยดำเนินไปได้ลำบากและเสียเวลาเพิ่มขึ้น เมื่อประชาชนรับรู้ถึงความล่าช้าก็ทำให้หมดความเชื่อมั่นและไม่ต้องการเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย และยังพบอีกว่าบางหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการช่วยเหลือบริการประชาชนในการเข้าถึงความยุติธรรมนั้นมีความเชื่อในแง่ลบว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่สามารถทำได้สำเร็จ เมื่อมีการประสานงานจากศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือจากประชาชนเข้ามาจึงปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยกล่าวว่า

> “ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทนั้นมีหลายหน่วยงานที่ทำสัญญาความร่วมมือกัน แต่ไม่ได้มีการประสานงานกันมากนัก เพราะหน่วยงานอื่นๆไม่อยากที่จะยุ่งเกี่ยวกับกระบวนการของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เมื่อต้องการความช่วยเหลือก็ไม่ได้รับความร่วมมือ ทำให้เกิดปัญหาความล่าช้าทั้งข้อมูลและเอกสารต่างๆ ปัญหาในการประสานงานอาจจะขึ้นอยู่นิสัยบุคคลในองค์กรนั้นๆมากกว่า ถือเป็นปัญหาความร่วมมือ เช่น ในบางกรณีพิพาทผมไม่ใช้ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทก่อนและไปติดต่อทางอำเภอเพราะต้องการให้อำเภอเป็นผู้ทำหนังสือเรียกคู่กรณี ซึ่งเป็นภารกิจของอำเภออยู่แล้ว ทางอำเภอจะมีห้องสำหรับการไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะซึ่งมีหลักเกณฑ์มีความน่าเชื่อถือมากกว่าศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท แต่กลับถูกปฏิเสธที่จะดำเนินการให้ โดยอ้างว่าทางอำเภอมีภารกิจมากและหากไกล่เกลี่ยกันคงไม่สำเร็จ” (นามสมมติ 14, 2557)

4.6.1.9 ด้านการติดตามผลการดำเนินงาน จากการศึกษาพบปัญหาในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการไปแล้ว ทางสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเองไม่ได้มีการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ในหลายกรณีมีการผิดสัญญาเกิดขึ้นโดยผู้ถูกร้องละเลยการปฏิบัติตามสัญญาสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้ร้องหรือผู้เสียหายเช่นเคย ทำให้ปัญหาข้อพิพาทหรือคดีความไม่ถูกยุติลงจริงๆ ดังที่ตัวแทนผู้ร้องได้กล่าวว่า

> “หลังจากเสร็จสิ้นการไกล่เกลี่ยไปแล้ว เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามก็โทรมาถามว่าผู้ถูกร้องได้ส่งเงินให้ตามสัญญาหรือไม่ แต่ก็เป็นการติดตามผลแค่ครั้งเท่านั้น เพราะหลังจากนั้นลูกหนี้ก็ไม่ได้ส่งเงินตามสัญญา เจ้าหน้าที่และศูนย์ไกล่เกลี่ยก็ไม่ได้สนใจที่จะถามไถ่อีกเลย” (นามสมมติ 18, 2557)

4.6.2 ข้อเสนอแนะในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

ปัญหาอุปสรรคต่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้นล้วนแต่มีความสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขปัญหาทั้งสิ้น เพราะปัญหาแต่ละด้านส่งผลกระทบเชื่อมโยงถึงกันและกระทบต่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการเข้าถึงความยุติธรรม เช่น ความสะดวกในการขอรับบริการ ความล่าช้าในการดำเนินกระบวนการ การไม่ได้รับความเป็นธรรม เป็นต้น การศึกษาการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงพบข้อเสนอแนะในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทุกด้านไว้ดังนี้

4.6.2.1 ด้านสถานที่ตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม จากการศึกษาคณะกรรมการบริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม พบข้อเสนอแนะในทางเดียวกันเกี่ยวกับด้านสถานที่ตั้งของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามว่า ในอนาคตควรตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามให้เป็นเอกเทศเหมือนสำนักงานระดับจังหวัดโดยเฉพาะและควรหาสถานที่เพื่อตั้งสำนักงานโดยตรงไม่ควรจัดตั้งอยู่ในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเช่นปัจจุบัน นอกจากนี้ควรจัดสถานที่ให้เป็นสัดส่วนเพื่อการทำงานของบุคลากรแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน ดังที่ตัวแทนที่ปรึกษากฎหมายสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า

> “สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องมีที่ตั้งสำนักงานของตนเอง ไม่อาศัยสถานที่ของสำนักงานคุมประพฤติ และต้องแยกส่วนการทำงานของเจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายให้ชัดเจน ถ้ากั้นห้องได้จะดีจะได้เป็นสัดส่วนมากขึ้น การติดต่อและให้บริการก็จะสะดวกยิ่งขึ้น:” (นามสมมติ 11, 2557)

4.6.2.2 ด้านคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่มีหัวหน้าส่วนเป็นของตนเอง จึงทำให้การดำเนินกระบวนการในหลายขั้นตอนเกิดความไม่คล่องตัว สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจึงควรมีผู้นำหรือข้าราชการประจำในตำแหน่งผู้บริหารที่มีอำนาจสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารและการเงินเองได้ จะทำให้การดำเนินงานต่างๆ ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามรวดเร็วขึ้นและยิ่งจะได้ผลในการบริการประชาชนได้มากขึ้น ซึ่งผู้บริหารไม่ควรเป็นผู้ที่รับสองบทบาท เช่น ปัจจุบัน มิเช่นนั้นสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะไม่ก้าวหน้า และที่สำคัญผู้ที่จะมาบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องไม่นั่งประจำในสำนักงานเพียงอย่างเดียว กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ที่เน้นงานชุมชน ลงพื้นที่เป็นประจำร่วมกับเจ้าหน้าที่ เป็นรู้เรื่องของชุมชนและต้องอาศัยชุมชนและชาวบ้านในการประชาสัมพันธ์เพื่อกระจายข้อมูลต่างๆอย่างทั่วถึง ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า

> “การดำเนินงานต่างๆจะไม่ได้ผลหากไม่ลงพื้นที่ การนำเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไปลงพื้นที่ร่วมกับชาวบ้าน อาจเริ่มจากการเข้าร่วมในประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่นั้นๆก่อนอย่างการลงแขกเกี่ยวข้าว เพราะการที่เข้าร่วมประเพณีทุกอย่างถือเป็นการเข้าถึงชาวบ้านเข้าถึงชุมชนชาวบ้านก็จะเกิดความไว้ใจหน่วยงาน ซึ่งในอดีตประธานกรรมการสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเคยทำเช่นนี้ แต่ปัจจุบันไม่มีเพราะเปลี่ยนประธานคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรม” (นามสมมติ 6, 2557)

4.6.2.3 ด้านบุคลากรสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากบุคลากรที่สำคัญอย่างนิติกรในสำนักงานมีอายุน้อย ดังนั้นคณะกรรมการบริหารที่เป็นผู้คัดสรรนิติกรที่จะมาทำหน้าที่ในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นจำเป็นต้องตัดสินใจและสรรหาผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น การกำหนดอายุและประสบการณ์ในการทำงานด้านไกล่เกลี่ยหรืองานที่เกี่ยวข้องให้มากพอ ควรมีการแบ่งหน้าที่ภารกิจที่ต้องปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายอย่างชัดเจนเพื่อไม่ให้การทำงานซ้ำซ้อนและแต่ละฝ่ายสามารถใช้อำนาจในการตัดสินเกี่ยวกับงานของตนได้ รวมถึงคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องมีส่วนเชื่อมหรือประสานสร้างความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์อันดีในการปฏิบัติงานร่วมกันของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพื่อลดความขัดแย้ง ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า

> “หากจ้างลูกจ้างในตำแหน่งนิติกรที่มีความรู้ความสามารถด้านกฎหมายและการไกล่เกลี่ยที่เก่งๆ ก็ไม่จำเป็นต้องมีนิติกรในสำนักงานถึงสองคนและยังมีที่ปรึกษากฎหมายอีกสองคน ซึ่งดูเกินความจำเป็น และในลักษณะการทำงานร่วมกันเป็นองค์กร ต้องมีคำสั่งการทำงานแบบชัดเจน ต้องให้เกียรติกันในตำแหน่งนั้นๆด้วย ตอนนี้หน้าที่แต่ละคนในการทำงานเป็นลักษณะช่วยเหลือซึ่งกันและกันเรียกได้ว่าเป็นงานจับฉ่าย มีตำแหน่งแต่ยังไม่มีอำนาจชัดเจนจึงทำให้ไม่มีความเชื่อถือกัน” (นามสมมติ 8, 2557)

รวมถึงในอนาคตการที่ประเทศก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน อาจจะทำให้คดีความหรือข้อพิพาทต่างๆเพิ่มขึ้น เนื่องจากการหลั่งไหลเข้ามาประกอบอาชีพต่างๆ อาจมีข้อพิพาทระหว่างลูกจ้างนายจ้าง หรือคดีอื่นๆ ซึ่งประเด็นดังกล่าวควรได้รับการรับมือเตรียมความพร้อมไว้ล่วงหน้า โดยการฝึกฝนเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทั้งการฝึกภาษาเพิ่มเติม ข้อกฎหมายและประเพณีวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้าน และการประสานงานติดต่อกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้ ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามอธิบายว่า

> “ควรรับเจ้าหน้าสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพิ่ม เพราะเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจำนวนประชากรที่เข้าออกจะเพิ่มขึ้น ทั้งคนในประเทศและเพื่อบ้าน อาจมีเรื่องราวหรือคดีที่มากขึ้น ดังนั้นสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องเตรียมพร้อม” (นามสมมติ 7, 2557)

4.6.2.4 ด้านการประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์ที่จะทำให้ประชาชนได้รับข่าวสารโดยแท้จริง เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องร่วมกับเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในจังหวัดมหาสารคามต้องเข้าถึงประชาชนมากกว่านี้ โดยการลงพื้นที่ตามชุมชน หมู่บ้านต่างๆ เพื่อเข้าไปประชาสัมพันธ์สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและอธิบายรายละเอียดในการให้ความช่วยเหลือและขอรับบริการจากช่องทางต่างๆ การที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามลงไปพบประชาชนในพื้นที่จริงจะช่วยให้ประชาชนได้รับคำตอบเมื่อมีข้อสงสัย และเจ้าหน้าที่เองก็จะได้รับรู้ปัญหาของชุมชนนั้นๆเพื่อนำมาจัดกิจกรรมโครงการหรือการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในอนาคตต่อไปได้ ดังที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสาราคาม กล่าวว่า

> “เจ้าหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องเข้าถึงประชาชนมากกว่านี้ อาจจะจัดกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนงานเครือข่ายให้บ่อยขึ้น ซึ่งเครือข่ายถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นกระบอกเสียงของรัฐให้ประชาชนในพื้นที่ในชุมชนได้รับรู้จักหน่วยงานและถึงการเข้ารับบริการต่างๆ” (นามสมมติ 4, 2557)

นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์ควรมีการยกตัวอย่างกรณีที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จจากการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในจังหวัดมหาสารคามและนำไปเผยแพร่ในเอกสาร หนังสือ และจัดอยู่ในสถานที่ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย เช่น ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ประชาชน นักศึกษา หรือบุคคลทั่วไปได้รับรู้ ดังที่ตัวแทนเครือข่ายกล่าวว่า

> “ต้องมีการประชาสัมพันธ์ทั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทและสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามให้เป็นที่รู้จักและทั่วถึงมากว่านี้ ควรมีการประชาสัมพันธ์ที่ได้ประโยชน์จริงๆ คือ ให้ระดับจังหวัดมีหนังสือประสานไปหน่วยงานต่างๆ อย่างเช่น ท้องถิ่น กำนันผู้ใหญ่บ้านให้เปิดเสียงตามสายประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านรับรู้ มีแผ่นพับเอกสารต่างๆไปตามห้องสมุด กรณีใดที่ประสบความสำเร็จก็ควรยกไปเป็นตัวอย่าง” (นามสมมติ 14, 2557)

4.6.2.5 ด้านการเก็บสถิติการไกล่เกลี่ย ควรทำสถิติเป็นประจำอย่างต่อเนื่องว่าทางเครือข่ายและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาททุกศูนย์มีการจัดเก็บสถิติอย่างไรบ้าง ควรจัดทำเครื่องมือให้เป็นระบบในการเก็บรวมรวมสถิติว่าในบริบทของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามนั้นส่วนใหญ่เรื่องราวร้องทุกข์หรือคดีความเป็นเรื่องใด รวมถึงควรให้ความรู้ในการทำสถิติแก่บุคลากรของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามหรือแม้แต่เครือข่ายเอง อีกทั้งการเก็บสถิติต้องใช้ภาษาที่แยกกันให้ชัดเจน เช่น การรายงานว่าสถิติการไกล่เกลี่ยเสร็จมีกี่เรื่อง และการไกล่เกลี่ยที่สำเร็จมีกี่เรื่อง เพราะเนื่องจากบางกรณีเมื่อเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยอาจดำเนินไปไม่ถึงขั้นตอนสุดท้ายคือไม่สามารถข้อตกลงกันได้ แต่ถือว่าการไกล่เกลี่ยนั้นเสร็จสิ้นแต่ไม่สำเร็จ เพื่อให้ได้ข้อมูลในทิศทางเดียวกันทุกฝ่าย มีความเข้าใจตรงกันเมื่อนำสถิติไปใช้ประโยชน์ ดังคำอธิบายของประธานสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม กล่าวว่า

“เมื่อมีการสำรวจเงื่อนไขที่ทำให้การไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จในกรณีที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามลงไปติดตามผลการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะแจ้งว่าส่วนใหญ่ที่ดำเนินการไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จเพราะคู่กรณีไม่มาเข้าร่วมกระบวนการ กรณีเช่นนี้ถือว่าคดีเสร็จสิ้นแต่ไม่สำเร็จ ดังนั้นควรแยกประเด็นให้เข้าใจตรงกันจะได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน” (นามสมมติ 1, 2557)

4.6.2.6 ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย สามารถแยกประเด็นได้ดังนี้

1) ด้านสิทธิ์ในการเลือกผู้ไกล่เกลี่ยของคู่กรณี จากการศึกษาพบว่าคู่กรณีต้องการให้ตนมีสิทธิ์ในการเลือกผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทหรือคดีของตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาจากความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีและผู้ไกล่เกลี่ยรวมถึงเพื่อให้แน่ใจว่าผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่มีผลประโยชน์จากการเข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทนั้นๆ ดังที่ตัวแทนผู้ร้องได้กล่าวว่า

“ควรให้ผู้ร้องได้มีโอกาสเลือกผู้ที่จะมาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเอง และผู้ปฏิบัติหน้าที่ควรปฏิบัติงานให้สมกับที่ได้รับเกียรติเป็นที่ไว้วางใจของชุมชนที่ได้เป็นผู้มีหน้าที่ประนีประนอมไกล่เกลี่ย โดยต้องดำเนินการอย่างจริงจังไม่ควรเข้ามาหาผลประโยชน์จากการมารับบทบาทนี้ เพราะเนื่องด้วยการไกล่เกลี่ยบางรายมีเงินค่าตอบแทนอาจทำให้มีผู้เข้ามารับบทบาทเพื่อแสวงหาผลประโยชน์และทำหน้าที่ไม่จริงจัง หากเป็นเช่นนี้ประชาชนที่เดือดร้อนจะยิ่งไม่ได้รับความเป็นธรรม” (นามสมมติ 18, 2557)

2) ศิลปะในการไกล่เกลี่ย ลักษณะของผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีควรมีศิลปะในการไกล่เกลี่ยที่เป็นกลาง นอกจากจะต้องมีวิธีการพูดที่ดีกว่าการใช้การสนทนาในเชิงถามนำแล้วควรนำหลักการต่างๆที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยมาปรับใช้ในสถานการณ์ข้อพิพาทที่แตกต่างกันไป เนื่องจากผู้ไกล่เกลี่ยส่วนใหญ่จะเคยได้รับการอบรบที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นหากมีการปรับปรุงเรื่องการใช้ภาษาและทักษะในการไกล่เกลี่ย เช่น การใช้คำพูดที่ไม่ทำให้เกิดความกดดัน การเป็นตัวกลางในการย้ำถึงข้อเสนอหรือข้อตกลงที่แต่ละฝ่ายพอใจโดยไม่เร่งเร้าทั้งสองฝ่าย เป็นต้น ก็จะทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเกิดความเป็นธรรมอย่างกว่านี้ ดังที่ตัวแทนผู้ร้องกล่าวว่า

“วิธีการพูดของผู้ไกล่เกลี่ยไม่ควรพูดในลักษณะถามนำ ควรมีหลักการในการพูดดีๆ อย่าง การถามว่าพอใจกับข้อเสนอนี้หรือไม่ ถ้าไม่พอใจต้องการเสนออย่างไร เป็นต้น ผมเห็นว่าไม่เป็นธรรมในการไกล่เกลี่ยครั้งนี้ แต่มีความคิดที่จะยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ ซึ่งผมอยู่ในฐานะเสียเปรียบ” (นามสมมติ 18, 2557)

4.6.2.7 ด้านค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินการ จากการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยต่างก็มีข้อเสนอแนะในด้านค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินกระบวนการต่างๆ ซึ่งในส่วนของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามควรมีพาหนะในการลงพื้นที่ เช่น รถยนต์เพื่อลงพื้นที่เชิงรุก เพราะการลงพื้นที่นั้นถือว่าเป็นกิจกรรมหลักและสำคัญในการเข้าถึงปัญหาและเข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้นการมีพาหนะในการเดินทางเพื่อไปปฏิบัติงานจึงจำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้พาหนะควรจะเป็นของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามโดยตรงและต้องมีเพียงพอต่อการใช้งาน เพื่อการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและคล่องตัวไม่ต้องหยิบยืมพาหนะจากหน่วยงานอื่น ดังที่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดกล่าวว่า

> “การลงพื้นที่ถือว่าเป็นกิจกรรมหลักของเจ้าหน้าที่ การมีพาหนะของสำนักงานเองนั้นจะช่วยให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามไม่ต้องมาพึ่งพาหน่วยงานอื่น ซึ่งรถยนต์จะต้องเป็นพาหนะที่อยู่ในสังกัดของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามโดยตรง” (นามสมมติ 7, 2557)

อีกทั้งควรมีงบประมาณเพื่อสนับสนุนค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินการของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เช่น กระดาษ เครื่องพิมพ์ ค่าเดินทางในการประสานงาน โต๊ะ เก้าอี้ ในการเวทีการไกล่เกลี่ย เป็นต้น เพื่อช่วยเหลือและเป็นการเสริมแรงในการปฏิบัติงานให้กับผู้ไกล่เกลี่ยได้มีกำลังใจ ดังที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ยได้กล่าวว่า

> “หากต้องการให้ระดับอาสาสมัครทำงานอย่างเข้มข้นมีประสิทธิภาพคงเป็นไปได้ยากเพราะไม่มีงบประมาณเพื่อสนับสนุน คณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทควรได้รับค่าตอบแทนบ้าง เพราะปัจจุบันคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทต้องพิมพ์รายงานเอง จัดหาน้ำดื่มเอง ดำเนินการจัดทำหนังสือเพื่อเชิญทุกฝ่ายให้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยเอง” (นามสมมติ 14, 2557)

4.6.2.8 ด้านความร่วมมือ ส่วนที่สำคัญที่สุดที่ควรให้ความร่วมมือแก่ประชาชน คือเครือข่ายและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เพราะเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดที่อยู่ในชุมชน และยังเป็นการอำนวยความเป็นธรรมขั้นแรกแก่ชาวบ้าน ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาททุกศูนย์ในจังหวัดมหาสารคามจึงควรมีการปรับปรุงในด้านการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม โดยต้องมีการประสานงานกันเป็นประจำเพื่อให้มีการรับรู้เรื่องราวร้องทุกข์ของชาวบ้านร่วมกันและหาแนวทางในการช่วยเหลืออย่างจริงจังไม่ละเลยและทิ้งภาระหน้าที่ เมื่อรับเรื่องการขอความช่วยเหลือจากชาวบ้านแล้วไม่ควรละเว้นการดำเนินการต่อเป็นระยะเวลานาน เพราะอาจจะทำให้ชาวบ้านเสียสิทธิ์หรือประโยชน์ที่ควรได้ ดังคำกล่าวของตัวแทนผู้ร้อง กล่าวว่า

> “เมื่อรับเรื่องแล้วควรที่จะดำเนินการให้โดยเร็วไม่จำเป็นว่าคู่กรณีจะตกลงหรือไม่ โดยต้องอำนวยความสะดวกให้ประชาชนมากกว่านี้ ชี้ช่องทางให้ทราบว่าควรดำเนินการต่อไปอย่างไร เพราะชาวบ้านที่เข้ามาขอความช่วยเหลือก็ต้องการความช่วยเหลือที่เร่งด่วน ถ้าหากให้ชาวบ้านตั้งหลักคิดทบทวนคดีว่าถ้าฟ้องร้องอาจชนะจะทำให้ชาวบ้านเลือกที่จะเข้าสู่กระบวนการกระแสหลักก็เป็นได้ ดังนั้นทั้งทางเครือข่ายที่อยู่ในชุมชนและเจ้าหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดต้องช่วยกันผลักดันช่วยเหลือชาวบ้านอย่างกระตือรือร้นเพื่อที่คดีจะได้จบอย่างรวดเร็ว” (นามสมมติ 18, 2557)

สำหรับหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามาสนับสนุนอย่างจริงจังทั้งด้านคำปรึกษาและงบประมาณ เพื่อให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง เพราะหากจะให้ชุมชนจะดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยกันเองอาจเป็นไปได้ลำบาก เนื่องจากคดีและข้อพิพาทในปัจจุบันจะมีความรุนแรงและซับซ้อนเพิ่มขึ้น โดยเริ่มจากการสร้างความเข้าใจให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถึงการปฏิบัติหน้าที่หรือให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือ ประสานงานทั้งด้านข้อมูลและการปฏิบัติงานด้านต่างๆกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทและเครือข่าย ดังที่ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ย กล่าวว่า

> “เมื่อส่วนกลางของทุกฝ่ายในระดับเจ้ากรมและอธิบดีมีข้อตกลงว่าจะต้องประสานทุกหน่วยงานให้เป็นเครือข่าย มีการลงนามสัญญาเรียบร้อยก็จะต้องร่วมมือให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่านี้ ต้องมีการพบปะประชุมปรึกษาหารือกันในงานส่วนนี้เป็นระยะด้วย” (นามสมมติ 14, 2557)

4.6.2.9 ด้านการติดตามผลการดำเนินงาน เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยวิธีการไกล่เกลี่ยนั้นไม่สามารถเป็นผลบังคับตามกฎหมายได้ทำให้เกิดการละเลยไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงกันมาก ดังนั้นควรให้มีการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยการร่วมมือกันระหว่างทั้งเจ้าหน้าที่ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท ควรให้คำแนะนำผู้ร้องหากมีการผิดสัญญาควรจะมีวิธีแนะนำช่วยเหลืออย่างไร และควรมีการแจ้งตักเตือนไปยังผู้ถูกร้องให้ตระหนักในสัญญาเช่นกัน ตามที่ตัวแทนผู้ร้องกล่าวว่า

> “ในกรณีที่เกิดการผิดสัญญาระหว่างคู่กรณีอยากให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดหรือศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง คอยให้คำปรึกษาแนะนำวิธีช่วยเหลือด้วยต่อไป ว่าสามารถจะไกล่เกลี่ยได้อีกหรือไม่หรือควรจะปฏิบัติอย่างไรหากไม่ต้องการฟ้องร้อง” (นามสมมติ 18, 2557)

จากการศึกษาในกรณีพิพาทยังพบอีกว่า หากเป็นกรณีที่รัฐมีข้อพิพาทกับมวลชลจำนวนมาก ไม่ควรให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปจับกุมหรือใช้อำนาจและข้อกฎหมายเข้าไปข่มขู่เพื่อให้มวลชนยอมจำนน เพราะความจริงแล้วการทำเช่นนี้ในข้อพิพาทที่มีชาวบ้านจำนวนมากเป็นจำเลยไม่สามารถจะยุติความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวบ้านได้ และบางครั้งอาจทำให้เรื่องราวยิ่งรุนแรงขึ้นจากการต่อต้านของมวลชลจำนวนมากก็เป็นได้ ดังนั้นทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในข้อพิพาทนั้นๆต้องช่วยกันผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาที่จะบรรเทาความรุนแรงและทำร้ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้มากที่สุด อย่างเช่นใช้การไกล่เกลี่ยโดยหาผู้ที่จะมาทำหน้าที่ให้เหมาะสมกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันจะทำให้ฝ่ายที่รู้สึกเสียเปรียบและไม่มีอำนาจต่อรองใดๆสามารถยอมในข้อตกลงเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับประชาชนได้เช่นเดิม ดังที่ตัวแทนผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยกล่าวว่า

> “การที่เจ้าหน้าที่รัฐเมื่อเห็นประชาชนกระทำผิดต่อรัฐ ก็คิดเพียงแต่จะเข้าไปจับกุมและใช้อำนาจทางกฎหมายเท่านั้น หากลองเปลี่ยนวิธีคิดในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยใช้การเข้าไปพูดคุยแบบพี่แบบน้อง ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการหาทางออกน่าจะเป็นวิธีที่ดีที่สุด” (นามสมมติ 15, 2557)

4.7 อภิปรายผลการศึกษา

4.7.1 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากประธานกรรมการบริหาร คณะกรรมการบริหาร และเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและเครือข่าย พบว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ย ซึ่งกระบวนการเริ่มต้นนั้นมาจาก 2 ช่องทาง ได้แก่ ช่องทางจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและช่องทางจากเครือข่าย

4.7.1.1 ช่องทางจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม จากการศึกษาพบว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยภายในจังหวัดมหาสารคามในปัจจุบันนั้นมีเพียงไม่กี่กรณี เพราะคดีต่างๆ ถ้าหากเกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านในชุมชนเดียวกันจะถูกผลักดันให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่ใกล้เคียงกับชุมชนนั้นๆ แต่อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมีความจำเป็นที่จะต้องทราบกระบวนการ วิธีการและหลักการในการไกล่เกลี่ย เพราะประชาชนบางส่วนยังไม่ทราบว่ามีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือด้านความยุติธรรมอย่างสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามอยู่ ทำให้เมื่อมีคดีความหรือข้อพิพาทเกิดขึ้นประชาชนจึงมักจะขอความช่วยเหลือไปยังกระทรวงยุติธรรมหรือหน่วยงานส่วนกลางที่ไม่ได้มีอยู่ในจังหวัดของตน ซึ่งหากเป็นกรณีเช่นนี้ เมื่อหน่วยงานจากส่วนกลางพิจารณาแล้วเห็นว่าภูมิลำเนาของผู้ร้องอยู่ในจังหวัดมหาสารคามก็จะส่งหนังสือประสานขอความช่วยเหลือมายังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเพื่อให้หาแนวทางช่วยเหลือประชาชนต่อไป โดยนิติกรจะเป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการงาน ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1) การสอบข้อเท็จจริง นิติกรจะเป็นทั้งผู้รับเรื่องราวร้องทุกข์และทำหน้าที่สอบข้อเท็จจริงจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยการติดต่อและทำหนังสือถึงคู่กรณี การสอบข้อเท็จจริงถือเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เนื่องจากประชาชนที่เข้ามาขอคำปรึกษาหลายรายมีความต้องการที่จะฟ้องร้องกัน ดังนั้นนิติกรจึงมีความสำคัญในการโน้มน้าวเพื่อให้คู่กรณีตัดสินใจที่จะเลือกเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างมากโดยต้องคำนึงถึงความประสงค์ของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายเป็นอันดับแรก

2) ขั้นตอนการไกล่เกลี่ย ขั้นตอนไกล่เกลี่ยจะเกิดขึ้นหลังจากคู่กรณียินยอมที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยตามวันเวลาและสถานที่ที่กำหนดแล้ว นิติกรจะทำหน้าที่จัดเวทีไกล่เกลี่ยเองซึ่งไม่มีรูปแบบที่ตายตัวและไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการในการไกล่เกลี่ย การไกล่

เกลี่ยจะถูกดำเนินไปอย่างเรียบง่ายโดยการสนทนาจะเริ่มจากการพูดคุยแบบแยกฝ่ายซึ่งให้ผู้เสียหายเข้าไปพูดคุยในประเด็นที่สามารถจะออมชอมกันได้ก่อน ซึ่งถือเป็นการลดความขัดแย้งและความไม่พร้อมจากการเผชิญหน้าของทั้งสองฝ่าย เมื่อได้ข้อเสนอจากผู้เสียหายแล้วนิติกรจึงจะเรียกอีกฝ่ายเข้ามาพูดคุยจนกว่าทั้งสองฝ่ายจะยอมรับในข้อเสนอของกันและกันได้ โดยนิติกรจะมีวิธีและศิลปะที่ประกอบในการไกล่เกลี่ยโดยการอ้างถึงหลักกฎหมายเพื่อให้คู่กรณีเล็งเห็นในข้อเท็จจริงด้วยว่าข้อพิพาทของตนสามารถที่จะฟ้องร้องได้หรือไม่ หากฟ้องร้องแล้วต้องเสียอะไรบ้าง เช่น เวลาและทรัพย์สิน แต่อย่างไรก็ตามการกล่าวอ้างเกี่ยวกับข้อกฎหมายนี้จะใช้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นเพื่อไม่ให้เกิดความกดดันในการสนทนา รวมถึงการใช้หลักธรรมะและการกล่าวชื่นชมในตัวบุคคลและสนทนาในเรื่องอื่นๆที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงเรื่องข้อพาทเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้คู่กรณีรู้สึกผ่อนคลายความกังวลและความโกรธเคืองได้ ขั้นตอนสุดท้ายของการไกล่เกลี่ยจะอยู่ที่การเชิญคู่ไกล่เกลี่ยทั้งสองฝ่ายเข้ามาในเวทีไกล่เกลี่ยพร้อมกันเพื่อย้ำถึงข้อตกลงที่สองฝ่ายพอใจและร่วมกันลงนามในสัญญาประนีประนอมที่มีนิติกรร่วมเป็นพยาน

3) การประสานส่งต่อกรณีพิพาท จากการศึกษาพบว่าการประสานส่งต่อกรณีพิพาทเมื่อสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามได้รับเรื่องจากประชาชนโดยตรงจะมีการพิจารณาแนวทางการช่วยเหลือประชาชนว่าควรเป็นไปในทิศทางใดซึ่งพบว่ามีการประสานไปยังศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้แก่ 1) การประสานส่งต่อกรณีพิพาทไปยังศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทระดับอำเภอ ซึ่งข้อพิพาทนั้นได้รับการพิจารณาจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามแล้วว่าคู่กรณีทั้งสองฝ่ายเป็นคนในหมู่บ้านหรือชุมชนเดียวกันและข้อพิพาทนั้นสามารถยอมความกันได้ รวมถึงชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียงมีศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอยู่แล้ว จึงจะประสานทางคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเพื่อให้รับเรื่องและดำเนินการต่อไป 2) การประสานส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากการประสานไปยังศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทระดับอำเภอซึ่งถือว่ามีความใกล้ชิดในการปฏิบัติงานร่วมกันแล้ว สำนักงานยุติธรรมจังหวัดยังมีการประสานส่งต่อกรณีพิพาทที่มีความซับซ้อนและต้องการความรัดกุมในข้อกฎหมาย เช่น ข้อพิพาทที่มีคู่กรณีตั้งแต่สามฝ่ายขึ้นไป จึงต้องมีการส่งต่อกรณีพิพาทไปยังหน่วยงานหรือองค์กรที่มีความน่าเชื่อถือมากกว่าและมีความพร้อมความเป็นระบบในการจัดเวทีไกล่เกลี่ย เช่น สำนักงานอัยการจังหวัด เป็นต้น

4.7.1.2 ช่องทางจากเครือข่าย จากการศึกษาพบว่ากระบวนยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เริ่มต้นจากเครือข่ายนั้น เป็นการสร้างพลังจากประชาชนหรือชาวบ้านในชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาความขัดแย้งกันเอง โดยมีสำนักงานยุติธรรมจังหวัดทำหน้าที่เสมือนพี่เลี้ยงในการอำนวยความสะดวกด้านความยุติธรรมอื่นๆ อีกทั้งยังเป็นการช่วยเหลือรัฐในการลด

ปัญหาคดีความที่จะขึ้นสู่ศาลอีกทางหนึ่ง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นเป้าหมายสำคัญหนึ่งในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เครือข่ายจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ 2 บทบาท ได้แก่ ผู้รับเรื่องราวร้องทุกข์จากชาวบ้านในชุมชนและยังทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยร่วมด้วย ผู้ที่เป็นเครือข่ายจะเป็นที่รู้จักของคนในชุมชนอยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นชาวบ้านจึงสามารถเข้าไปพบหรือพูดคุยกับเครือข่ายได้ทันที การพูดคุยปัญหาความขัดแย้งผ่านเครือข่ายก่อนนี้จะเป็นการพูดคุยในลักษณะเครือญาติโดยเครือข่ายจะสามารถให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษาในเบื้องต้นได้ นอกจากนี้เครือข่ายยังเป็นตัวกลางในการเชื่อมระหว่างศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทระดับอำเภอและสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเพื่อประสานส่งต่อข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยที่มีความคล้ายคลึงกับขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดแต่มีหลายขั้นตอนและเป็นแบบแผนมากกว่า ซึ่งสรุปเป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ปรึกษาหารูปแบบการไกล่เกลี่ยร่วมกับคณะกรรมการศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท การนำข้อมูลที่ได้จากการสอบข้อเท็จจริงของคู่กรณีมาทบทวนเพื่อสรุปแนวทางการไกล่เกลี่ยร่วมกันนั้นเป็นการสร้างทิศทางในการดำเนินงานให้เป็นไปตามแนวทางอันจะส่งผลให้ไม่สิ้นเปลืองเวลาหรือการยืดเยื้อจากการไกล่เกลี่ยและมีวิธีการรับมือกับสถานการณ์ไม่พึงประสงค์ที่อาจเกิดขึ้นได้ 2) เตรียมความพร้อมของเวทีไกล่เกลี่ย เพื่อช่วยให้เวทีการไกล่เกลี่ยมีความพร้อมทั้งด้านบรรยากาศ สถานที่และมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คู่กรณีหรือแม้แต่ผู้ไกล่เกลี่ยเอง 3) การกล่าวเปิดการไกล่เกลี่ย กล่าวได้ว่าเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือของตัวผู้ไกล่เกลี่ยในการอธิบายบทบาทผู้ไกล่เกลี่ยและได้ชี้แจงการปฏิบัติตนตามกฎกติกาในการไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีได้ทราบอย่างชัดเจนอีกครั้ง 4) เมื่ออยู่ระหว่างการไกล่เกลี่ย วิธีการประเมินสถานการณ์และควบคุมเวทีไกล่เกลี่ยให้เรียบร้อย ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถทำได้โดยใช้ทักษะหรือศิลปะในไกล่เกลี่ยเพื่อไม่ให้คู่กรณีเกิดความกดดันอย่างเช่น การใช้วิถีธรรมชาติและหลักธรรมะในการไกล่เกลี่ยร่วมด้วย 5) การทำข้อตกลงหรือการบันทึกสัญญาประนีประนอมข้อพิพาทจะเป็นข้อผูกมัดระหว่างในการปฏิบัติระหว่างคู่กรณีเท่านั้น กล่าวได้ว่าหากเกิดการผิดสัญญาขึ้นคู่กรณีสามารถที่จะเข้าสู่กระบวนการฟ้องร้องได้หรือหากประสงค์จะไกล่เกลี่ยอีกครั้งก็ทำได้เช่นกันทั้งนี้ต้องได้รับความสมัครใจจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย

สำหรับการประสานส่งต่อกรณีพิพาทไปยังสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้มีการดำเนินการเช่นเดียวกับการประสานส่งต่อข้อพิพาทของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ทั้งนี้เนื่องจากการขับเคลื่อนหรือดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมีส่วนสำคัญ 3 ส่วน ดังที่กล่าวข้างต้น ซึ่งหน่วยที่เล็กที่สุดคือชุมชนและเป็นส่วนที่มีความสำคัญมากที่สุด แต่การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยใช้รูปแบบการไกล่เกลี่ยนั้น ชุมชนไม่อาจดำเนินกระบวนการได้ทุก

กรณีเนื่องจากความซับซ้อนและความไม่น่าเชื่อถือจากคนบางกลุ่ม ทำให้ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ศูนย์ไกล่เกลี่ยระดับอำเภอ เป็นต้น

4.7.2 เงื่อนไขความสำเร็จในกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและศึกษากรณีศึกษา 4 กรณี สามารถสรุปได้ดังนี้

4.7.2.1 เงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท มี 5 ปัจจัยที่สำคัญคือ

1) ด้านการสมัครใจของคู่กรณี จากการศึกษากรณีศึกษาที่สามารถไกล่เกลี่ยสำเร็จทั้ง 2 กรณี มีความความเหมือนกันตรงที่คู่กรณีหรือคู่พิพาททั้งสองฝ่ายต้องการที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย โดยผู้เสียหายหรือผู้ร้องเป็นฝ่ายการเสนอแนวทางเพื่อจัดการไกล่เกลี่ยก่อน เนื่องจากต้องการให้ผู้ถูกร้องชดใช้ในการกระทำที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ร้องขึ้น เพราะยังคงมีความกลัวในการขึ้นศาล และอาจต้องเสียชื่อเสียงรวมถึงทรัพย์สินในการฟ้องร้อง เพราะการฟ้องร้องอาจทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอย่างเช่น การทำลายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความโกรธแค้นที่อาจจะก่อให้เกิดคดีอื่นๆ ตามมาได้ในทางกลับกันการที่ผู้ถูกร้องหรือผู้กระทำผิดยินยอมและสมัครใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยทั้ง 2 กรณี เนื่องจากทราบดีว่าฝ่ายตนกระทำความผิดจริง ถ้าหากคู่กรณีจะเข้าสู่กระบวนการกระแสหลักโดยฟ้องร้องต้องถูกตัดสินโดยที่ฝ่ายตนจะต้องเสียผลประโยชน์ทั้งหมดเพียงอย่างเดียว จึงยินดีและยินยอมที่จะลองเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย

2) ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย จากการศึกษาพบว่าผู้ไกล่เกลี่ยเป็นตัวกลางสำคัญที่สุดในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เพราะการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทต้องอาศัยตัวกลางในการเชื่อมความเข้าใจและการพูดคุยระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ดังนั้นหากต้องการให้การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทสำเร็จจะต้องเลือกผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้เหมาะสมกับสถานการณ์ข้อพิพาทนั้นๆด้วย โดยผู้ที่จะมาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติดังนี้

(1) มีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยมาก่อน ประสบการณ์ที่สั่งสมมานานของผู้ไกล่เกลี่ยจะทำให้ตัวผู้ไกล่เกลี่ยเองเข้าใจในกระบวนการ วิธีการในการไกล่เกลี่ยมากกว่าผู้ที่ไม่เคยผ่านการไกล่เกลี่ยมาเลย รวมถึงเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับคู่กรณีว่าผู้ไกล่เกลี่ยที่เคยผ่านการไกล่เกลี่ยมานั้นจะสามารถเป็นคนกลางในการสร้างความยุติธรรมให้แก่ตนได้

(2) มีศิลปะในการไกล่เกลี่ย ถือเป็นศาสตร์และศิลป์ในการทำให้คู่กรณีคล้อยตามได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้จิตวิทยาเพื่อให้คู่กรณีมีความเห็นในทางเดียวกัน โดยเฉพาะ

1) การยกตัวอย่าง ซึ่งการยกตัวอย่างสถานการณ์ที่เคยเกิดขึ้นคล้ายกันจะทำให้คู่กรณีเห็นภาพตามและทำความเข้าใจได้ง่าย เช่น การยกตัวอย่างถึงข้อดีข้อเสียในการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเปรียบเทียบกับการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือแม้แต่การยกตัวอย่างสถานการณ์ที่ผู้ไกล่เกลี่ยเคยประสบพบเจอมาเพื่อให้คู่กรณีรู้สึกถึงความเข้าอกเข้าใจในเรื่องเดียวกันระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยและคู่กรณี 2) การใช้ภาษาถิ่น ทำให้บรรยากาศในการไกล่เกลี่ยรู้สึกเป็นกันเอง และสามารถช่วยให้การสื่อสารเข้าใจกันได้ง่ายขึ้น 3) การใช้หลักธรรมะในการไกล่เกลี่ยเป็นการใช้จิตวิทยาเสริมนอกเหนือจากการยกตัวอย่างที่เป็นเหตุเป็นผล โดยการกล่าวถึงบาปบุญคุณโทษกับผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องของเวรกรรม ทำให้ผู้ที่ได้ฟังมีการระลึกตามไม่มากก็น้อย ดังนั้นผู้ไกล่เกลี่ยจึงมักจะใช้หลักธรรมะในการไกล่เกลี่ยร่วมด้วย เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ในบริบทจังหวัดมหาสารคามนับถือศาสนาพุทธและมีวิถีแห่งพุทธอยู่ มีการเข้าวัดตักบาตรและเชื่อในบาปบุญคุณโทษจึงสามารถใช้หลักธรรมะเพื่อให้สติสอนวิธีระงับข้อพิพาทด้วยการให้อภัยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ประการสุดท้ายคือ 4) การหาข้อตกลงร่วม กล่าวได้ว่าสิ่งที่คู่กรณีต้องการมากที่สุดคือความพึงพอใจจากการไกล่เกลี่ย แต่อย่างไรก็ตามการไกล่เกลี่ยนั้นย่อมไม่ได้รับความพึงพอใจทั้งหมด การหาข้อตกลงร่วมกันครึ่งทางจึงเป็นหนทางในการสร้างความพึงพอใจที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะรับได้ โดยผู้ไกล่เกลี่ยมีส่วนช่วยประเมินสถานการณ์เป็นตัวกลางในการหาข้อตกลงร่วมให้กับคู่กรณีทั้งสองฝ่ายให้เป็นธรรม

(3) มีอุปนิสัยของผู้ไกล่เกลี่ยที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การไกล่เกลี่ยสำเร็จเนื่องจากอุปนิสัยของแต่ละบุคคลย่อมไม่เหมือนกันด้วยสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต การศึกษา หรือแม้แต่อาชีพ ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยที่จะสามารถทำให้การไกล่เกลี่ยสำเร็จได้จะเป็นผู้มีคุณธรรม มีธรรมะในใจ มีการใช้วิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี มีความอดทนและใจเย็น สามารถที่จะยอมรับฟังผู้อื่นได้ อุปนิสัยทั้งหมดนี้จะทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยมีความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนและสังคมมากขึ้น รวมถึงการมีทัศนะคติที่ดีต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยว่ามีประโยชน์ต่อชาวบ้านในชุมชนและได้ทำความดีเป็นผู้ช่วยเหลือผู้อื่นและช่วยเหลือสังคมอีกทางหนึ่งด้วย

3) ด้านบริบท เงื่อนไขด้านบริบทและประเพณีวัฒนธรรมนั้น มีส่วนสำคัญอย่างมากในการไกล่เกลี่ยหรือแม้กระทั่งการทำงานร่วมกันเพื่อให้กระบวนการสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจาก การมีความเชื่อเรื่องการเคารพผู้ใหญ่เช่นในอดีต ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเหนียวแน่นเช่นเครือญาติ การพูดคุยหรือการทำงานร่วมกันก็ทำได้ง่ายกว่าความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะไม่ห่างเหินเช่นบริบทเมือง การสมัครใจที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทก็เป็นไปได้มาก อีกทั้งการพูดคุยไกล่เกลี่ยก็สามารถทำได้ง่ายกว่าบริบทเมืองที่

ที่ความเป็นปัจเจก เห็นได้ว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยในระดับชุมชนยังคงรูปแบบการไกล่เกลี่ยในอดีตกลับมาใช้อีกครั้ง โดยให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคัดสรรผู้ไกล่เกลี่ยที่ชุมชนนับถือ ซึ่งอาจจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ปราชญ์ชาวบ้าน หรือข้าราชเกษียณก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นกับความเห็นชอบของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในการเลือกผู้ไกล่เกลี่ยจะทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในการเข้าสู่กระบวนการมากขึ้นด้วย

4) ด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม การดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารก็ถือเป็นส่วนหนึ่งที่จะสามารถจะทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยสำเร็จได้ ซึ่งส่วนสำคัญที่คณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามชุดนี้มีบทบาทในการดำเนินงานคือ

(1) การกำหนดคุณสมบัติบุคลากรและแผนงาน กล่าวได้ว่าคณะกรรมการสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามชุดนี้จะกำหนดคุณสมบัติบุคลากรที่จะเข้ามาทำหน้าที่แทนหัวหน้าส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงยุติธรรมในจังหวัดมหาสารคามทั้งหมด ผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ในกระบวนการจึงเปรียบเสมือนตัวแทนของแต่ละส่วน ซึ่งมีคุณสมบัติและความสามารถเพียงพอในการทำให้กระบวนการขับเคลื่อนไปได้ดีและประสบความสำเร็จ รวมถึงการวางแผนงานร่วมกันในการปฏิบัติงานหรือกำหนดการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่เน้นไปยังชุมชน รวมถึงความพร้อมของชุมชนเป็นหลักเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากการตั้งศูนย์ต่างๆได้จริง ซึ่งการกำหนดสถานที่ตั้งของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทยังมีความสอดคล้องกับเงื่อนไขความสำเร็จด้านสถานที่ไกล่เกลี่ยอีกด้วย

(2) การจัดการอบรมให้ผู้ไกล่เกลี่ย แม้ว่าการประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยของผู้ไกล่เกลี่ยจะมีมาก แต่อย่างไรก็ตามคดีหรือข้อพิพาทในปัจจุบันมีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น สิ่งสำคัญที่จะสามารถพัฒนาศักยภาพของผู้ไกล่เกลี่ยได้โดยคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมคือการให้ความรู้ สนับสนุนทั้งด้านการอบรม แนวคิดทฤษฎี ความรู้ด้านกฎหมายและทักษะด้านไกล่เกลี่ยอื่นๆ เนื่องจากการใช้ความรู้ความสามารถเดิมที่มีนั้นยังไม่เพียงพอที่จะรับมือกับสถานการณ์ใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ เมื่อผู้ไกล่เกลี่ยได้รับการการอบรมและมีการแลกเปลี่ยนความรู้และปัญหาในการไกล่เกลี่ยหรือข้อพิพาทบ่อยครั้งก็สามารถเป็นตัวช่วยหรือเป็นหลักไว้ปรับใช้ในสถานการณ์ข้อพิพาทหรือคดีต่างๆ ในอนาคตได้

5) ด้านสถานที่ไกล่เกลี่ย กล่าวได้ว่าบุคคลจะเกิดความกังวลหากไปอยู่ในที่ที่ไม่คุ้นชิน หากมาเผชิญหน้ากันในสถานที่ที่คับแคบอึดอัดไม่มีความเป็นส่วนตัวก็จะทำให้การไกล่เกลี่ยดำเนินไปโดยลำบาก โดยเฉพาะชาวบ้านที่เคยอาศัยในบริบทชุมชนที่มีความเป็นธรรมชาติ เมื่อเข้าไปสู่สถานที่ราชการที่มีห้องสี่เหลี่ยมคับแคบหรือในบริบทเมืองก็จะเกิดความ

กังวลใจรู้สึกไม่ปลอดภัย สถานที่ไกล่เกลี่ยนี้เป็นสิ่งจำเป็นที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทให้ความใส่ใจในการเลือกสถานที่จัดเวทีไกล่เกลี่ย โดยส่วนมากคู่กรณีจะเป็นผู้มีสิทธิเลือกสถานที่ไกล่เกลี่ยและเป็นสถานที่ในชุมชน การใช้ศาลาวัด ศาลาโรงเรียน บ้านกำนัน หรือแม้แต่ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่อยู่ในชุมชนนั้น ทำให้คู่กรณีลดความกดดันและความเครียดในการเผชิญหน้า เพราะสถานที่เป็นที่ที่คุ้นเคยและอยู่ใกล้บ้านของตนเอง

4.7.2.2 เงื่อนไขความล้มเหลวในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

1) ด้านลักษณะคู่กรณี จากการศึกษาทำให้ทราบว่าลักษณะคู่กรณีถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการทำให้การไกล่เกลี่ยจะสำเร็จได้และล้มเหลวได้เช่นกัน แต่เนื่องจากการไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทและสำนักงานยุติธรรมจังหวัดยังไม่มีข้อมูลการไกล่เกลี่ยที่ไม่สำเร็จ แต่สามารถอ้างถึงเงื่อนไขที่ไม่สามารถทำให้การไกล่เกลี่ยดำเนินต่อไปได้จากลักษณะคู่กรณีดังนี้ การที่คู่กรณีให้ข้อมูลในเบื้องต้นที่เป็นเท็จหรือบิดเบือนจากเหตุการณ์จริงกับเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทำให้การประเมินสถานการณ์และการหาแนวทางการช่วยเหลือหรือไกล่เกลี่ยนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบากและไม่สามารถหาข้อสรุปได้ หรือเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลของคู่กรณีหรือผู้ถูกร้องเพื่อติดต่อในการเชิญเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ รวมถึงการที่คู่กรณีมีจุดยืนที่จะให้อีกฝ่ายทำตามเงื่อนไขของตนเพียงอย่างเดียว ประการสุดท้ายคือการที่คู่กรณีไม่มีจิตสำนึกความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามข้อตกลงหรือเงื่อนไขในการไกล่เกลี่ยจนทำให้คู่กรณีต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเช่นเดิม

2) ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย เมื่อคู่กรณีมีความสมัครใจและยินยอมที่จะเข้าสู่การไกล่เกลี่ยแล้ว จึงถือว่าขั้นตอนต่อไปผู้ไกล่เกลี่ยมีความสำคัญอย่างมากในการที่จะเป็นตัวเชื่อมหรือคนกลางที่จะทำให้คู่กรณีสามารถตกลงกันได้และอยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคมดังเดิม แต่ในบริบทจังหวัดมหาสารคามนั้นเครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยมากจากหลากหลายสาขาอาชีพ รวมถึงข้อพิพาทหรือคดีในแต่ละครั้งมีความละเอียดอ่อนแตกต่างกัน ทำให้ในบางกรณีที่มีความละเอียดอ่อนสูงแล้วเลือกใช้ผู้ไกล่เกลี่ยที่มีบุคลิกที่แข็งกร้าว มีการใช้น้ำเสียงในเชิงข่มขู่ การยกข้อกฎหมายมาอ้างในการไกล่เกลี่ยทำให้คู่กรณีเกิดความกดดันและไม่ต้องการจะดำเนินการไกล่เกลี่ยต่อไป

4.7.3 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

4.7.3.1 ปัญหาอุปสรรค

ในการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามที่สำคัญได้แก่

1) ด้านสถานที่ตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม การไม่มีสถานที่ตั้งเป็นเอกเทศน์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามส่งผลต่อการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่และการเข้ารับบริการของประชาชน ซึ่งตามหลักของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นผู้ที่เป็นตัวเชื่อมในการเข้าถึงความยุติธรรมซึ่งในที่นี้คือสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต้องมีการช่วยเหลือและสามารถดำเนินการแบบบูรณาการจากจุดเดียว แต่เมื่อสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามมีการจัดตั้งหน่วยงานภายในสำนักงานคุมประพฤติทำให้ประชาชนเห็นว่าสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นหน่วยงานเดียวกัน รวมกับปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ที่ไม่มีการประชาสัมพันธ์สำนักงานยุติธรรมจังหวัดที่ดี กล่าวคือไม่มีการประชาสัมพันธ์แบบเชิงรุก การประชาสัมพันธ์ที่ไม่กระจายทั่วถึงทั้งในชุมชนและตัวเมืองจังหวัดมหาสารคามเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เมื่อผนวกปัญหาสองด้านเข้าด้วยกันประชาชนจึงไม่ทราบทั้งสถานที่ตั้งบทบาทหน้าที่และการรับการช่วยเหลือด้านความยุติธรรมและทางเลือกในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด ส่งผลให้เมื่อประชาชนมีคดีความหรือข้อพิพาทมักจะมุ่งสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสก่อน เช่น การแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น

2) ด้านคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม จากการศึกษาพบว่าอุปสรรคในการดำเนินงานของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเกิดจากโครงสร้างของบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามที่เป็นมีผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับงานในสำนักงานจริงเพียงไม่กี่คน ซึ่งคณะกรรมการบริหารทั้งหมดที่ถูกดึงมาจากส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงยุติธรรมในจังหวัดมหาสารคามไม่สามารถดำเนินงานในส่วนของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดได้อย่างจริงจัง การดำเนินกิจกรรมหรือโครงการของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดจึงไม่สามารถขับเคลื่อนหรือก้าวหน้าไปได้มากเท่าที่ควร

3) ด้านบุคลากร ปัญหาด้านบุคลากร กล่าวถึงปัญหาในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งความขัดแย้งการจากเป็นบุคลากรในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดที่ขึ้นตรงต่อหน่วยงานหลักที่ต่างกันรวมถึงการได้รับศักดิ์และสิทธิที่ต่างกันส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติงานร่วมกันจนเกิดความขัดแย้งและแยกส่วนทำให้หน่วยงานขาดความเป็นเอกภาพซึ่งเป็นปัญหาด้านบุคลากรสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามที่สำคัญอีกประการหนึ่ง นอกจากนี้อุปสรรคในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์อีกประการคือการขาดความน่าเชื่อถือจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่มีความสำคัญอย่างนิติกรซึ่งมีประสบการณ์และคุณวุฒิไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานจึงไม่อาจสร้างความน่าเชื่อถือและความถูกต้องในการอำนวยความรู้ทางกฎหมายได้อย่างเต็มที่

4) ด้านการเก็บสถิติการไกล่เกลี่ย จากการศึกษาพบว่าการเก็บสถิติเรื่องราวร้องทุกข์และการไกล่เกลี่ยที่สำเร็จหรือล้มเหลวนั้นไม่มีการจัดการทำกันอย่างจริงจังทั้ง

ระดับชุมชนและระดับสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากไม่มีเครื่องมือที่มีมาตรฐานในการเก็บสถิติเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในอนาคตได้ และเมื่อไม่มีการรายงานขึ้นไปยังส่วนกลาง จึงทำให้เกิดปัญหาที่ทำให้การกำหนดนโยบายไม่ตรงกับความต้องการและปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง

5) ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย จากการศึกษาพบว่าในการไกล่เกลี่ยบางกรณีความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีและผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทสำเร็จได้ แต่ความสำเร็จดังกล่าวไม่ได้มาพร้อมความพอใจของคู่กรณีเสมอไป เพราะการยินยอมในข้อตกลงนั้นเป็นการยินยอมจากความกดดันจากสังคมหรือความเกรงใจของผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่า รวมถึงเมื่อเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยผู้ไกล่เกลี่ยขาดทักษะในการไกล่เกลี่ยและไม่นำความรู้จากการอบรมมาใช้ประโยชน์ การใช้การถามนำเพื่อให้การไกล่เกลี่ยจบลงอย่างรวดเร็วโดยไม่คำนึงถึงความพึงพอใจและความเป็นธรรมของคู่กรณีส่งผลต่อความเชื่อถือทั้งตัวผู้ไกล่เกลี่ยและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ประชาชนมองว่าไม่มีความเป็นธรรม

6) ด้านค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินการ ปัญหาและอุปสรรคด้านค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินการที่เกี่ยวกับกิจกรรมและโครงการของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเนื่องจากการสนับสนุนที่มีข้อจำกัดจากกระทรวงยุติธรรม ซึ่งในการปฏิบัติงานในพื้นที่หรือกรณีต่างๆ ล้วนแต่มีค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินงานทั้งสิ้น เมื่อเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามหรือแม้แต่เครือข่ายถูกจำกัดในส่วนนี้จึงต้องใช้ทรัพย์สินหรืออุปกรณ์ส่วนตัวและทำให้การปฏิบัติหน้าที่ไม่มีประสิทธิภาพและจริงจัง

7) ด้านความร่วมมือ ปัญหานี้นอกจากจะสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนแล้วเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสาคามหรือแม้แต่เครือข่ายเองต้องปฏิบัติงานด้วยความลำบากมากขึ้น ถือได้ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ล่าช้า โดยมี 2 ส่วนที่สำคัญตั้งแต่ความร่วมมือจากเครือข่ายที่ไม่ดำเนินการให้แก่ประชาชนโดยเร็ว และความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ขาดความเข้าใจในเรื่องของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และสำนักงานยุติธรรมจังหวัด รวมถึงทัศนะคติในแง่ลบต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือแม้แต่หน่วยงานด้วยกันเอง

8) ด้านการติดตามผลการดำเนินงาน การไม่ติดตามผลการดำเนินของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและเครือข่ายรวมถึงการมีทัศนะคติที่เห็นพ้องกันว่าเมื่อไกล่เกลี่ยสำเร็จในครั้งแรกหากเกิดผิดสัญญาถือว่าคู่กรณีไม่มีสัจจะในการปฏิบัติตามกฎของกระบวนการและไม่ต้องการที่จะไกล่เกลี่ยเรื่องๆเดิมๆซ้ำๆเพราะอาจจะผิดสัญญาอีกครั้งได้นั้น ทำให้ประชาชนไม่มีทางเลือกในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อีก ความช่วยเหลือที่ไม่

มีการติดตามผลการดำเนินงานหากนำกรณีที่เกิดการผิดสัญญาและต้องเข้าสู่กระบวนการฟ้องร้อง ในที่สุดก็เท่ากับว่ารัฐและชุมชนต้องสูญเสียทรัพยากรเพิ่มขึ้นหลายเท่า

4.7.3.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาข้อมูลจากคณะกรรมการบริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามพบว่า ควรมีการจัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามให้เป็นเอกเทศ โดยแยกสถานที่ตั้งออกจากหน่วยงานราชการอื่นๆ และควรจัดสถานที่ให้เป็นสัดส่วนเพื่อการทำงานของบุคลากรแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน รวมถึงควรควรปรับโครงสร้างคณะกรรมการบริหาร โดยการให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเป็นเอกเทศอย่างแท้จริง การตัดสินใจในการปฏิบัติงานของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทั้งหมดควรขึ้นอยู่กับผู้บริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดโดยตรง ไม่ต้องมีคณะกรรมการร่วมเพื่อรอการอนุมัติจะทำให้การปฏิบัติงานไม่คล่องตัวเช่นเดิม อีกทั้งควรแยกกลุ่มงานในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามให้ชัดเจนเป็นสัดส่วนเพื่อการปฏิบัติงานที่ไม่ซ้ำซ้อน และควรมีผู้นำหรือข้าราชการประจำในตำแหน่งผู้บริหารของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามที่มีอำนาจที่สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมด้านต่างๆของสำนักงานเองได้ เพราะการมีหัวหน้าหรือผู้บริหารโดยตรงจะทำให้การบริหารงานด้านต่างๆของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

ควรมีการเตรียมความพร้อมในการปรับขนาดบุคลากรในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพเพื่อพร้อมรับกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่อาจจะเกิดความวุ่นวายทั้งเรื่องของแรงงานต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศ โดยการปรับโครงสร้างให้เจ้าหน้าที่ได้เป็นพนักงานราชการเพื่อความน่าเชื่อถือในการปฏิบัติงานมีอำนาจและสิทธิ์ในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายต่างๆ รวมถึงควรจัดให้มีการอบรมเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและเครือข่ายศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในการฝึกภาษาพื้นฐานของประเทศเพื่อนบ้าน ข้อกฎหมายและประเพณีวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการประสานงานกับประชาชนหรือติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ ได้ รวมถึงต้องเพิ่มการประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับข้อมูลสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท โดยการปฏิบัติงานเชิงรุก กล่าวคือ มีการลงพื้นที่ให้มากขึ้นเพื่อการเข้าถึงปัญหาของประชาชนในชุมชนหรือแม้กระทั่งในตัวเมืองเองก็ตาม ควรลงพื้นที่ตามชุมชน หมู่บ้าน ต่างๆ เพื่อเข้าไปพูดคุย แนะนำสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม สอบถามปัญหา ความเป็นอยู่ หรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในพื้นที่นั้นๆ อธิบายรายละเอียดในการให้ความช่วยเหลือและขอรับบริการจากช่องทางต่างๆ ที่นอกเหนือจากแจกแผ่นพับ การออกรายการโทรทัศน์และวิทยุ หรือหาแนวทางการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ๆให้ประชาชนสนใจในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพิ่มขึ้น รวมถึงการนำกรณีพิพาทที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จมาเผยแพร่เป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้านเพื่อเสริมความเชื่อมั่นให้แก่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉัน

สำหรับการเก็บสถิติการไกล่เกลี่ย ควรจัดหาเครื่องมือในการเก็บสถิติข้อมูลคดีและข้อมูลการไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทให้มีมาตรฐานและอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการเก็บสถิติแก่เจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดรวมทั้งเครือข่ายและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคตได้

สำหรับในกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้น ผู้ร้องและผู้ถูกร้องต้องมีสิทธิ์ที่จะเลือกผู้ไกล่เกลี่ยได้เอง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อคู่กรณี และผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต้องสามารถตรวจสอบได้ว่าไม่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการทำหน้าที่ดังกล่าว รวมถึงระหว่างทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยนั้นผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีหลักการในการพูดไกล่เกลี่ย โดยใช้หลักของการไกล่เกลี่ยที่เคยได้รับการอบรมจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามร่วมด้วย โดยคำนึงถึงความพอใจของทั้งสองฝ่าย เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเกิดความเป็นธรรมอย่างแท้จริง เมื่อกระบวนการไกล่เกลี่ยสำเร็จและมีการลงนามสัญญาประนีประนอมข้อพิพาทแล้วทางศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทควรช่วยติดตามผลการดำเนินงานโดยการสอบถามทางผู้ร้องว่าผู้ถูกร้องได้ทำตามสัญญาหรือไม่จนครบสัญญาหรือมีการตักเตือนผู้ถูกร้องในกรณีที่ผิดสัญญา

ควรมีการสนับสนุนด้านค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินการ สำหรับสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามควรมีพาหนะในการลงพื้นที่เช่น รถยนต์เพื่อไว้ลงพื้นที่เชิงรุกเพื่อให้การปฏิบัติงานสะดวกรวดเร็ว และในส่วนของศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทควรมีเบี้ยเลี้ยงตามความเหมาะสม รวมทั้งต้องอำนวยความสะดวกและสนับสนุนอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยให้แก่ผู้ที่ทำหน้าที่ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานให้มีความสุขและมีประสิทธิภาพ

แนวทางในการแก้ปัญหาด้านความร่วมมือเพื่อให้กระบวนการต่างๆ รวดเร็วขึ้น ควรสร้างความเข้าใจร่วมกันทั้งหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องให้รับรู้ถึงบทบาทหน้าที่และการให้ความช่วยเหลือระหว่างหน่วยงาน หรือแม้แต่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเองก็ตามเมื่อมีการรับเรื่องราวร้องทุกข์มาจากประชาชนแล้วต้องดำเนินการให้ทันที แต่หากไม่สามารถดำเนินการให้ได้ควรช่วยเหลือในการให้คำแนะนำเพื่อให้ประชาชนได้ติดต่อในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงช่วยประสานหน่วยงานอื่นๆเท่าที่จะสามารถปฏิบัติให้ได้

นอกจากนี้ด้านการติดตามผลการดำเนินการ ทั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทและสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามควรมีการร่วมกันติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องรวมถึงให้คำแนะนำประชาชนหากเกิดข้อผิดพลาดหรือปัญหาหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการไกล่เกลี่ยไปแล้ว เช่น เมื่อเกิดการผิดสัญญาขึ้นควรมีการตักเตือนไปยังคู่กรณีที่ผิดสัญญาหรือการให้คำแนะนำอื่นๆ หากคู่กรณีไม่ต้องการที่จะฟ้องร้องว่าสามารถจะไกล่เกลี่ยให้ได้อีกหรือไม่

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ด้วยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ศึกษาเงื่อนไขความความสำเร็จของกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท และศึกษาปัญหาอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญรวมทั้งหมด 18 คน โดยใช้แนวการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก รวมถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยแบ่งตามตามลำดับหัวข้อดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

การศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ได้นำแนวคิดเรื่องรูปแบบการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งเน้นการศึกษากระบวนการไกล่เกลี่ยที่มาจากกระบวนการเริ่มต้นโดยผ่าน 2 ช่องทาง คือ ช่องทางจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและช่องทางจากเครือข่าย กระบวนการที่เริ่มต้นจากทั้งสองช่องทาง จะมีขั้นตอนในการดำเนินกระบวนการที่สำคัญ คือ 1) เครือข่ายและเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะทำหน้าที่เป็นผู้รับเรื่องราวร้องทุกข์และเป็นผู้สอบข้อเท็จจริงและอำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูล แนะนำการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แก่ประชาชน 2) เครือข่ายและเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามสามารถเป็นผู้จัดเวทีไกล่เกลี่ยให้แก่ชาวบ้านในชุมชนของตนหรือประชาชนโดยใช้หลักในการไกล่เกลี่ยที่ไม่เป็นทางการและใช้หลักการในการไกล่เกลี่ยที่คล้ายกัน คือ การใช้หลักธรรมะและการชี้ให้เห็นถึงข้อดีในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นสำคัญ 3) มีการประสานส่งต่อกรณีพิพาทไปยังหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการปฏิบัติงานร่วมกันมากขึ้น

5.1.2 เงื่อนไขความความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

จากการศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท พบว่า มีปัจจัยที่สำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการสมัครใจของคู่กรณี ซึ่งการที่ชาวบ้านสมัครใจที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยเกิดจาก ความกลัวที่จะเสียประวัติ ความต้องการที่จะยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยและได้ประโยชน์ส่วนใหญ่คืนมา ความกลัวที่จะเสียทรัพย์สินในการเข้าสู่กระบวนการฟ้องร้อง ความกลัวในการกระทำผิดของตน และความกลัวในการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างกัน 2) ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งต้องมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ เป็นผู้มีอุปนัยส่วนตัวที่มีคุณธรรม ใจเย็น มีจิตอาสาในการช่วยเหลือชุมชนและสังคม เป็นผู้มีประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยมาก่อน อาจจะเคยเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้คนในชุมชนบ่อยครั้ง และต้องมีศิลปะในการไกล่เกลี่ยอย่างการยกตัวอย่างเพื่อให้ทุกฝ่ายเห็นภาพตาม การใช้ภาษาท้องถิ่นทั้งนี้ขึ้นกับบริบทของพื้นที่นั้นๆ และมีใช้หลักธรรมคำสอนเข้ามาสอดแทรกในการไกล่เกลี่ยร่วมด้วย การมีอารมณ์ขำขันและแสดงท่าทีที่เป็นมิตรในเวทีไกล่เกลี่ยก็เป็นศิลปะในการไกล่เกลี่ยที่สร้างความผ่อนคลายให้กับทุกฝ่ายได้ โดยไม่ลืมที่จะร่วมกันหาข้อตกลงที่ทุกฝ่ายสามารถจะยอมรับและพึงพอใจได้ด้วย 3) ด้านบริบทหรือประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อของจังหวัดมหาสารคามที่เคารพผู้ใหญ่และมีเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษนั้นเป็นตัวเชื่อมทั้งความสัมพันธ์และการจัดการความขัดแย้งได้ดี เพราะการไกล่เกลี่ยจะยังอยู่ในรูปแบบการตักเตือนหรือสอนสั่งของคนในเครือญาติ 4) ด้านการดำเนินการของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามพบว่ามีส่วนช่วยและมีบทบาทในการวางรากฐานของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อันได้แก่ การกำหนดคุณสมบัติของบุคลากรอย่างเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด เสริมสร้างศักยภาพในการทำงานให้แก่เครือข่ายและเจ้าหน้าที่โดยการอบรมศึกษาดูงาน และวางแผนงานให้ขับเคลื่อนไปในทิศทางที่ถูกต้อง 5) ด้านสถานที่ไกล่เกลี่ยมีความสอดคล้องกับการผลักดันด้านนโยบายของหน่วยงานรัฐที่ให้มีการจัดกระบวนการไกล่เกลี่ยในชุมชน เนื่องด้วยเป็นสถานที่ที่คู่กรณีคุ้นเคยและมีความเป็นธรรมชาติสูงกว่าในบริบทเมือง และลดการผ่านกระบวนการยุ่งยากจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักได้อีกด้วย

นอกจากนี้การศึกษา 4 กรณีศึกษายังพบองค์ประกอบที่ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่สามารถดำเนินต่อไปได้และไม่สามารถยุติลงได้ ซึ่งสามารถอ้างถึงเงื่อนไขที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้ 1) ด้านลักษณะคู่กรณี พบว่าในทัศนะของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม เห็นว่าการได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงจากคู่กรณี การไม่ทราบถึงข้อมูลส่วนตัวหรือไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลของคู่กรณีได้ การไม่ยอมเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยเพราะมีจุดยืนที่ไม่ต้องการออมชอมและการไม่มีจิตสำนึกในการปฏิบัติตามข้อตกลงเมื่อเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยแล้ว ล้วนสร้างความล้มเหลวให้แก่กระบวนการไกล่เกลี่ยทั้งสิ้น 2) ด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งเห็นได้ว่าการเลือกผู้

ไกล่เกลี่ยหรือผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่นี้ต้องมีความรอบคอบ ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยต้องไม่เป็นผู้ที่มีลักษณะตรงข้ามกับผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีในข้างต้น เช่น ไม่เคยมีประสบการณ์ไกล่เกลี่ยมาก่อน เป็นคนใจร้อน ชอบใช้ภาษาทางกฎหมายทุกครั้ง เป็นต้น

5.1.3 ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

ปัญหาของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามต่อการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ประกอบด้วย 9 ด้าน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันดังนี้ 1) ปัญหาด้านสถานที่ทั้งของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 2) ปัญหาด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม 3) ปัญหาด้านบุคลากรที่ขาดความรู้ความสามารถและความขัดแย้งที่เกิดในหน่วยงาน 4) ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ 5) ปัญหาของการเก็บสถิติการไกล่เกลี่ย 6) ปัญหาด้านลักษณะผู้ไกล่เกลี่ยที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับคู่กรณี 7) ปัญหาด้านค่าใช้จ่ายและอุปกรณ์ในการดำเนินการ 8) ปัญหาด้านความร่วมมือ จากหน่วยงานที่อยู่ในกระกบวนการยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ 9) ปัญหาจากการไม่ติดตามผลการดำเนินการไกล่เกลี่ยให้แก่ประชาชน

5.1.4 ข้อเสนอแนะในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนโดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามจะมีประสิทธิภาพมากกว่านี้ ต้องเริ่มปรับที่โครงสร้างการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดให้เป็นเอกเทศน์อย่างแท้จริง ไม่ต้องมีคณะกรรมการร่วมในการอนุมัติตัดสินใจในการดำเนินงานของสำนักงานยุติธรรมจังหวัด รวมถึงควรแยกสถานที่ตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามออกจากหน่วยงานอื่น และควรจัดสถานที่ให้เป็นสัดส่วนเพื่อการทำงานของบุคลลากรแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน โดยมีผู้บริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามโดยตรงเพื่อการตัดสินใจและการดำเนินงานต่างๆอย่างคล่องตัว ซึ่งในอนาคตควรมีการเตรียมความพร้อมให้กับบุคลากรในการรับมือกับปัญหาข้อพิพาทและคดีความที่เพิ่มขึ้นจากการเปิดประเทศเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เพื่อไม่ให้คดีล้นศาลมากขึ้นจึงควรส่งเสริมบุคลากรฝ่ายต่างๆ ให้มีอำนาจและกฎหมายรองรับในการปฏิบัติงานและจัดการอบรมให้ความรู้ในงานที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ควรหารูปแบบการประชาสัมพันธ์ใหม่ๆในการประชาสัมพันธ์สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทให้ประชาชนเกิดการรับรู้ ให้ความสนใจและสามารถเข้าถึงได้จริง เช่น การลงพื้นที่ หรือการจัดกิจกรรมให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม มีการนำกรณีพิพาทที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จมาเผยแพร่เป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้านเพื่อเสริมความเชื่อมั่นให้แก่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพาทและสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามและควรมีการร่วมมือกันสร้างเครื่องมือในการเก็บสถิติที่มีมาตรฐานระหว่างเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามทุกฝ่ายและเครือข่ายทุกคนจากการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยของประชาชนว่ามีกรณีใดบ้างที่เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยแล้วสามารถไกล่เกลี่ยได้สำเร็จหรือไม่สำเร็จหรือเสร็จสิ้นอย่างไร และส่งไปยังส่วนกลางให้เป็นข้อมูลเดียวกันเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

สำหรับการไกล่เกลี่ยโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทนั้นนอกจากคู่กรณีควรจะมีสิทธิ์เลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยได้แล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยเองควรใช้หลักในการไกล่เกลี่ยที่ได้อบรมจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามเข้ามาร่วมด้วย โดยต้องคำนึงถึงความพอใจจากคู่กรณีเป็นสำคัญ มีการการติดตามผลการดำเนินงานจากการจัดเวทีไกล่เกลี่ยให้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่องและควรมีแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาจากการผิดสัญญาประนีประนอมข้อพิพาทไว้เพื่อไม่ให้การจัดกระบวนการไกล่เกลี่ยต้องสูญเสียเวลา งบประมาณ และความรู้สึกของทุกฝ่ายที่จะต้องย้อนกลับไปเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักอีกครั้ง ตลอดจนการสร้างแรงกระตุ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สำนักงานยุติธรรมจังหวัดและเครือข่ายโดยการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนอย่างจริงจังทั้งด้านคำปรึกษาและงบประมาณ รวมถึงให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เจ้าหน้าที่รัฐและเครือข่ายมีการประสานซึ่งกันและทำความเข้าใจในการปฏิบัติงานที่ตรงกัน เพื่อให้การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานเป็นผลในทางปฏิบัติด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กรณีศึกษา สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยเสนอแนวทางการแก้ไขและพัฒนา ดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

5.2.1.1 ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องในเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมี

ส่วนร่วมของชุมชน เพื่อหาแนวทางในการขจัดความขัดแย้งที่ไม่เป็นเพียงการแก้แค้นทดแทนเท่านั้น แต่ยังเล็งเห็นถึงคุณค่าระหว่างผู้กระทำผิดที่สามารถสำนึกผิดได้และผู้เสียหายได้รับความพึงพอใจในการชดใช้และเยียวยาความเสียหายนั้น สามารถประนีประนอมความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและกลับมาใช้ชีวิตร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขในสังคม

5.2.1.2 ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ให้ความสำคัญในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยที่เหมาะสมในกรณีพิพาท ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล กลุ่มคน ฯลฯ และพัฒนาแนวทางในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้สามารถใช้ได้กับกรณีพิพาททุกกรณี เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการให้โอกาส และเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์

5.2.1.3 ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ควรให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนะแนวทาง ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อให้กระบวนการสามารถดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสม ส่งผลให้เกิดความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม พร้อมทั้งสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมของไทย สืบเนื่องให้กระบวนการยุติธรรมของไทยขจัดความขัดแย้งและมุ่งไปสู่การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทางสังคมได้อย่างเต็มรูปแบบ

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

5.2.2.1 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักยุติธรรมจังหวัดควรให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงานและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกร่วมกัน ทั้งยังสามารถนำไปสู่การสร้างเครือข่ายชุมชนยุติธรรมสมานฉันท์ ลดปัญหาความขัดแย้งที่เป็นภาระกับภาครัฐ ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

5.2.2.2 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามควรให้ความสำคัญในบทบาทของผู้เจรจาไกล่เกลี่ยไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือภาคประชาชน จัดกระบวนการฝึกอบรมการเจรจาที่นำไปสู่การไกล่เกลี่ยที่เกิดผลสำเร็จมุ่งไปสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างแท้จริง วางแผนการจัดการงบประมาณเพื่อส่งเสริม สนับสนุน เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้กับบุคลากรในองค์กรให้เล็งเห็นถึงศักยภาพของตนเอง และไม่ละเลยกระบวนการภาคประชาชน

5.2.2.3 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดควรให้การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไม่เพียงแต่ในพื้นที่ที่เกิดกรณี

พิพาทเท่านั้น แต่ยังมุ่งเน้นการป้องกันการเกิดความขัดแย้งขึ้นในทุกพื้นที่ของจังหวัด เพื่อลดปัญหาการเกิดคดีความที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมที่ต้องได้รับการลงโทษแบบแก้แค้นทดแทนทางกฎหมาย สนับสนุนให้เกิดการให้อภัย (Forgiveness) ที่แท้จริงในสังคมไทย เพื่อให้เกิดสังคมแห่งการให้โอกาสที่จะใช้ศักยภาพของคนมาพัฒนาความเจริญสู่ประเทศชาติต่อไป

5.2.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

5.2.3.1 ควรทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาททั้งระดับชุมชนและระดับจังหวัด เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลที่แท้จริงในการนำมาวิเคราะห์มากขึ้น

5.2.3.2 ควรมีการศึกษาเงื่อนไขความล้มเหลวของการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทจากประชาชนจากกลุ่มที่ไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้สำเร็จและกลุ่มที่ไม่ยินยอมเข้าร่วมกระบวนการ

5.2.3.3 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยสำนักงานยุติธรรมจังหวัดอื่นๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาและนำมาปรับใช้ในบริบทของจังหวัดนั้นๆ

บรรณานุกรม

กมล คำเพ็ญ. 2551. **แนวทางการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในกระบวนการอาญา.** กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

กระทรวงยุติธรรม. 2550. **ยุติธรรมชุมชนและยุติธรรมสมานฉันท์.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กระทรวงยุติธรรม. 2551. **แผนประสานความร่วมมือด้านการสนับสนุนกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (พ.ศ. 2551-2554).** ค้นวันที่ 15 กันยายน 2555 จาก http://www.ops.moj.go.th/ sub/ download/check_count.php?SystemModuleKey= mini110_download &FileID=1014

กรมคุมประพฤติ. 2547. **คู่มือการปฏิบัติงานกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในขั้นตอนการสืบเสาะและพินิจฯ.** กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม

กรมคุมประพฤติ. 2548. **รายงานผลการศึกษาเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างฐานความผิดและบุคคลที่เข้าร่วมประชุมกับข้อตกลงที่ได้จากการประชุมประสานสัมพันธภาพ.** (เอกสารหมายเลข 4/2548)**.** กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.

กรมคุมประพฤติ. 2549ก. **รายงานผลการดำเนินงานกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในงานคุมประพฤติของสำนักงานคุมประพฤติทั่วประเทศ ประจำปีงบประมาณ 2549.** (เอกสารหมายเลข 14/2549)**.** กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม**.**

กรมคุมประพฤติ. 2549ข. **รายงานผลการติดตามการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานคุมประพฤติ ประจำปีงบประมาณ 2547.** (เอกสารหมายเลข 6/2549). กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.

กรมคุมประพฤติ. 2550. **โครงการนำร่องการใช้กระบวนการครอบครัวสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเชิงบูรณาการ.** กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.

กรมคุมประพฤติ. 2551. **รายงานผลการดำเนินงานตามโครงการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานคุมประพฤติ ประจำปีงบประมาณ 2550.** (เอกสารหมายเลข 2/2551)**.** กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2544. **ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2545. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2550. **ยุติธรรมชุมชน: บทบาทการอำนวยความยุติธรรมโดยชุมชนเพื่อชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2554. **ยุติธรรมทางเลือกกับการเข้าถึงความยุติธรรมในสังคมไทย โครงการเวทีความคิดเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย.

คำแถลงนโยบายคณะรักษาความสงบแห่งชาติ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา. 2557. **คณะรักษาความสงบแห่งชาติ.** ค้นวันที่ 23 กรกฎาคม 2557 จาก http://www.mof.go.th/home/Press_release/News2014/history_61.pdf

คำแถลงนโนบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์. 2549. **นโยบายสังคม.** ค้นวันที่ 10 ตุลาคม 2556 จาก h ttp://www.library2.parliament.go.th/giventake/content_ give/policyofpres24th.pdf

คำแถลงนโยบายรัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร. 2554. **นโยบายบริหารจัดการที่ดี.** ค้นวันที่ 10 ตุลาคม 2556 จาก http://www.thaigov.go.th/th/government-policies/item/73629-นางสาวยิ่งลักษณ์-ชินวัตร-23-สิงหาคม-2554.html

คำแถลงนโยบายรัฐบาล นายสมชาย วงสวัสดิ์. 2551. **นโยบายการบริหารจัดการที่ดี.** ค้นวันที่ 10 ตุลาคม 2556 จาก http://www.thaigov.go.th/government-policies.html

คำแถลงนโยบายรัฐบาล นายสมัคร สุนทรเวช. 2551. **นโยบายการบริหารจัดการที่ดี.** ค้นวันที่ 10 ตุลาคม 2556 จาก http://law.longdo.com/law/125/sub33072

คำแถลงนโยบายรัฐบาล นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ. 2551. **นโยบายการบริหารจัดการที่ดี.** ค้นวันที่ 10 ตุลาคม 2556 จาก http://www.thaigov.go.th/th/government-policies/item/73628-นายอภิสิทธิ์-เวชชาชีวะ-30-ธันวาคม-2551.html

คำแถลงนโยบายรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร. 2544. **นโยบายบริหารราชการแผ่นดิน.** ค้นวันที่ 10 ตุลาคม 2556 จาก http://www.eppo.go.th/doc/gov-policy/pt-15.htm

จิตรา วีรบุรีนนท์ และคณะ. 2549. ผลสัมฤทธิ์ในการนำวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด: ศึกษาเฉพาะกรณีกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง การพัฒนากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับเด็กและเยาวชน.** วันที่ 4-5 กันยายน 2549 ณ ห้องแกรนไดมอนด์ อาคารคอนเวนชั่น เซ็นเตอร์ ศูนย์การประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.

จิตฤดี วีระเวสส์. 2549. ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรมไทย: การศึกษาตัวแบบที่เหมาะสมเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว. **ดุลพาห.** 53, 3 (กันยายน-ธันวาคม): 166-184.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2545. **ความยากจนกับการเข้าถึงความยุติธรรม.** ค้นวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2555 จาก http://tayucases.blogspot.com/2011/02/blog-post_7045.html.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2548ก. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืน "อำนาจ" แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

จุฑารัตน์ เอื้อ อำนวย. 2548ข. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การปรับกระบวนทัศน์กระบวนการยุติธรรมไทย.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2551. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ นโยบายประธานศาลฎีกาผลการนำนโยบายไปปฏิบัติ และข้อเสนอเพื่อการพัฒนา: ศึกษาภายหลังแยกศาลยุติธรรมจากกระทรวงยุติธรรม (พ.ศ. 2543-2549).** กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. 2553. **รายงานการวิจัยการพัฒนากรอบแนวคิดทางการวิจัยชุดโครงการกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม.

ชัยวัฒน์ สถาอนันท์. 2549. **อภัยวิธี: มิตร ศัตรูและเมืองแห่งการให้อภัย.** กรุงเทพฯ: สถาบันปรีดี พนมยงค์.

ชาตรี โชไชย. 2547. **แนวทางการพัฒนากระบวนการยุติธรรมเชิงบูรณาการ: ศึกษากรณี การเชื่อมโยงข้อมูลกระบวนการยุติธรรม.** กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการยุติธรรม.

ชญานันท์ ล้อมณีนพรัตน์. 2553. **ยุติธรรมชุมชน: ศึกษากรณีการแก้ไขความขัดแย้งทางอาญาด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ในระดับชุมชน.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลัท ประเทืองรัตนา. 2555. กระบวนการและปัจจัยแห่งความสำเร็จในจัดการความขัดแย้งกรณีประตูกั้นน้ำจืด-น้ำเค็ม แพรกหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และกรณีผ่าตัดต้อกระจกติดเชื้อ โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.** 31, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม): 38-52.

ณฐพร โตประยูร. 2550. **การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน.** สารนิพนธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐนันท์ รู้จำ. 2548. **การพัฒนาบทบาทการปฏิบัติงานของผู้ประสานการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์. 2550. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากทฤษฎีสู่ทางปฏิบัติใน**

เดชา สังขวรรณ และคณะ. 2548. **โครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เดลินิวส์. 2552. (15 กรกฎาคม). **เผยสถิติอาชญากรรมพุ่งพรวด.** ค้นวันที่ 13 มิถุนายน 2555 จาก http://news.sanook.com/politic/politic_376890.php

ตักสิลานคร. 2557. **วิถีความเป็นมหาสารคามเมืองน่าอยู่**. ค้นวันที่ 1 สิงหาคม 2557 จาก http://www.taksilanakhon.com/wizContent.asp?wizConID=78&txtmMenu_ID=56

นานาชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานอัยการสูงสุด.

ตรีสุพจน์ ณ บางช้าง. 2548. **กระบวนการบังคับใช้กฎหมายกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540.** กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ธวัชชัย ไทยเขียว. 2551. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมาฉันท์ กระบวนการยุติธรรมไทยในศตวรรษหน้า.** กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

ธวัชชัย สุวรรณพานิช. 2545. **เขตอำนาจสารตามพ.ร.บ.อนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545.** ค้นวันที่ 16 มิถุนายน 2556 จาก http://elib.coj.go.th/Article/arbritation5.pdf

ธานี วรภัทร์. 2554. **หลักการพื้นฐานในการทำวิยานิพนธ์ทางกฎหมาย.** กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ธวัชชัย สุวรรณพานิช. 2545. **เขตอำนาจสารตามพ.ร.บ.อนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545.** ค้นวันที่ 16 มิถุนายน 2556 จาก http://elib.coj.go.th/Article/arbritation5.pdf

นพพร โพธิรังสิยากร. 2554. **ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยสมานฉันท์.** ค้นวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2555 จาก http://www.oja.go.th/ new2011/document/Lists/Download_1/ Attachments/ 27/ oja_symposium_5_G_ room4_1.pdf

นัฏชนก หลักดี. 2552. **ผลการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดทางอาญา ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่.** การค้นคว้าแบบอิสระ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นามสมมติ 1. ประธานกรรมการบริหารสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (6 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 2. กรรมการสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (31 สิงหาคม). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 3. กรรมการสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (13 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 4. กรรมการสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (19 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 5. นักวิชาการยุติธรรม สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (1 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 6. นักวิชาการยุติธรรม สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (16 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 7. พนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (3 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 8. ผู้ช่วยปฏิบัติงานสนับสนุนภารกิจส่งเสริมการระงับข้อพิพาท สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (15 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 9. นิติกร สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (15 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 10. นิติกร สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (16 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 11. ที่ปรึกษากฎหมาย สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (3 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 12. ที่ปรึกษากฎหมาย สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม. 2557 (16 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 13. ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ย ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทตำบลเกิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. 2557 (13 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 14 ตัวแทนผู้ไกล่เกลี่ย ศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทอำเภอกันทรชัย จังหวัดมหาสารคาม. 2557 (31 สิงหาคม). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 15. ตัวแทนผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย จังหวัดมหาสารคาม. 2557 (17 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ. 16. ตัวแทนผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย จังหวัดมหาสารคาม. 2557 (18 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 17. ตัวแทนผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย จังหวัดมหาสารคาม. 2557 (18 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นามสมมติ 18. ตัวแทนผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย จังหวัดมหาสารคาม. 2557 (17 กันยายน). การสัมภาษณ์.

นิติธร วงศ์ยืน. 2548. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ด้วยวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัว: หลักการสำคัญโดยย่อและข้อคิดเห็นบางประการ.** ค้นวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2555 จาก http://www.elib.coj.go.th/Article/Copy%20of%20RJ%20(Nitithorn).pdf

บันลือ คงจันทร์ และปัทมา เผ่าสังข์ทอง. 2544. การระงับข้อพิพาทก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล. ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง แนวทางการพัฒนาการยุติข้อพิพาทโดยกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในประเทศไทย.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ปฐมพร ธาระวานิช. 2552. **การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้สำหรับคดีอาญาที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวง.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเสริฐ สะหว่างดี. 2552. **กระบวนไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาททางอาญา: ศึกษาเปรียบเทียบการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งขั้นบ้านของ สปป. ลาวกับการประนอมข้อพิพาททางอาญาในระดับหมู่บ้านของประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรณรงค์ ศรีตระกูล. 2555. **การนำแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บริหารจัดการคดีอาญาในศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานยุติธรรม.

พรรณยง พุฒิภาษ และคณะ. 2547. **การปฏิบัติงานของอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน (อ.ก.ช.) ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข.** กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรมและ Asia Foundation.

เพชรา ภาคีมนต์. 2552. **การจัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัด นวัตกรรมในการบริหารราชการส่วนภูมิภาคของกระทรวงยุติธรรม.** กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กระทรวงยุติธรรม.

เพลินตา ตันรังสรรค์. 2553. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการกระทำความผิดอาญาของเด็กหรือเยาวชน. **จุลนิติ.** 53 (พฤษภาคม-มิถุนายน): 54-62.

ฟ้าใส ดีรักษา. 2552. **รายงานสรุปโครงการส่งเสริมและสนับสนุนกลไกการจัดการความขัดแย้งของชุมชนจังหวัดมหาสารคาม.** มหาสารคาม: สำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม.

ภิญโญ แสงภู่. 2550. **การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในชั้นศาลไทย.** กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

ภูริชญา กันทะเนตร. 2552. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (RESTORATIVE JUSTICE).** ค้นวันที่ 1 กันยายน 2555 จาก http://www.thailawtoday.com/laws-commentaries/1172--restorative-jstice.html

มูฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ. 2549. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เมธาพร กาญจนเตชะ. 2553. **วิชาระบบความยุติธรรมทางอาญา.** ค้นวันที่ 18 เมษายน 2555 จาก http://ajanmayka.blogspot.com/2010_05_01_archive.html

ยศวันต์ บริบูรณ์ธนา และพรประภา แกล้วกล้า. 2553**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง ประสิทธิผลของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีต่อผู้เสียหายและผู้กระทำผิด.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา กรมคุมประพฤติ.

รัฐกร คลังสมบัติ. 2552. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัตนา เวชจันทรฉาย. 2549. **ฟ้าหลังฝน.** กรุงเทพฯ: กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม.

วันชัย รุจนวงศ์. 2550. ยุติธรรมชุมชน: การสร้างความยุติธรรมโดยประชาชน. **ข่าวเนติบัณฑิตยสภา.** 20 (217): 16-20.

วันชัย วัฒนศัพท์. 2550. **ความขัดแย้ง:หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา.** พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

วิวิทย์ จตุปาริสุทธ์. 2540. **ระบบงานราชทัณฑ์ การบริหารงานยุติธรรม.** นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิศิษฏ์ วิศิษฏ์สรอรรถ. 2546. **กระบวนทัศน์ใหม่ของกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด.** การประชุมทางวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ศาลเยาวชนและครอบครัว. 2549. การประชุมกลุ่มเยียวยาในคดีอาญา ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง การพัฒนากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับเด็กและเยาวชน.** วันที่ 4-5 กันยายน 2549 ณ ห้องแกรนไดมอนด์ อาคารคอนเวนชั่น เซ็นเตอร์ ศูนย์การประชุมอิมแพ็คเมืองทองธานี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.

ศิรินทรา แก้วบุญเรือง. 2555. **โครงการค่ายปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มเสี่ยงและผู้เสพ ให้ ลด ละ เลิก ยาเสพติดทุกชนิด และไม่หันกลับไปยุ่งเกี่ยวอีก เป็นคนดีกลับสู่สังคมและครอบครัว** ค้นวันที่ 12 มิถุนายน 2556 จาก http://www.contentviewfullpage.aspx?folder=579&subfolder=&contents=3739

ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย และปกรณ์ สิงห์สุริยา. 2551. **การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานยุติธรรมจังหวัด.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.

ศรุดา สมพอง และคณะ. 2551. **การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับเด็กและเยาวชนในชั้นศาล.** ค้นวันที่ 1 กันยายน 2555 จาก http://www.oja.go.th/doc/Lists/doc1/Attachments/315/jrd_gent_children.pdf.

เศรษฐา เศรษฐเมธีกุล. 2551. **บทบาทของพนักงานอัยการในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันวิจัยให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2553. **ร่างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในศาลยุติธรรม.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สำนักงานกิจการยุติธรรม. 2547. **แผนแม่บทกระทรวงยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2547-2549).** ค้นวันที่ 19 ธันวาคม 2556 จาก http://www.oja.go.th/doc/Lists/doc1/Attachments/361/1-แผนแม่บทกระบวนการฯ(พ.ศ.2547-2549).pdf

สำนักงานกิจการยุติธรรม. 2550. **แผนแม่บทกระทรวงยุติธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2551).** กรุงเทพฯ: สำนักงาน.

สำนักงานกิจการยุติธรรม. 2552ก. **กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย: ฉบับประชาชน.** กรุงเทพฯ: สำนักงาน.

สำนักงานกิจการยุติธรรม. 2552ข. **แผนแม่บทกระทรวงยุติธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2552-2555).** กรุงเทพฯ: สำนักงาน.

สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. 2552. **การจัดตั้งสำนักงานยุติธรรมจังหวัด นวัตกรรมในการบริหารราชการ ส่วนภูมิภาคของกระทรวงยุติธรรม.** ค้นวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2555 จาก http://www.km.moj.go.th/info/html/d18fa9fb3f58d39fb7d 862b3e344f892.html.

สำนักงานศาลยุติธรรม. 2546**. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลกับการช่วยลดภาระการบริหารจัดการคดี.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุกัญญา เสรีนนท์ชัย. 2550. **การสื่อสารในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ศึกษากรณีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน เพื่อแก้ไขและฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุดจิต เจนนพกาญน์. 2549. **การประเมินผลการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยการใช้กระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุทธิพล ทวีชัยการ. 2548. **กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา.** ค้นวันที่ 25 เมษายน 2555 จาก http://www.law.stou.ac.th/dynfiles/41717-9-A.pdf

สุทธิพล ทวีชัยการ. 2555. **กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุภัทรา กรอุไร. 2543. **การประนอมข้อพิพาทางอาญา.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. 2549. **กระบวนการยุติธรรมทางอาญา.** ค้นวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2555 จาก http://www.oja.go.th/site_km/about/Lists/List2/Attachments/14/Criminal%20Justice%20System.pdf

สุวิช ปนุตติกร. 2555. **การนำแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บริหารจัดการคดีอาญาในศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขอนแก่น.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานยุติธรรม.

อรยา ศรีวิชัย. 2546. **วัฒนธรรมของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมและการยอมรับแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้สำหรับเด็กกระทำผิด.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อังคณา บุญสิทธ์. 2548. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในงานคุมประพฤติ.** ค้นวันที่ 21 สิงหาคม 2555 จาก http://elib.coj.go.th/Article/d52_3_12.pdf

อัณณพ ชูบำรุง. 2547. **เอกสารสอนชุดวิชา การบริหารงานยุติธรรม หน่วยที่ 9-15.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อัณณพ ชูบำรุง. 2550. **การบริหารงานยุติธรรม.** ปรับปรุงครั้งที่ 2. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช..

อัณณพ ชูบำรุง และคณะ. 2556. **การบริหารงานยุติธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 6. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อุทัย ปริญญาสิทธินันท์. 2556. **ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการจัดการความขัดแย้งของชุมชนควนโส.** คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

โอเคเนชั่น. 2550. (15 กรกฎาคม). **เจาะลึกปัญหาอาชญากรรม "ภัยใกล้ตัว" ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ผู้เชี่ยวชาญแนะทางแก้ "ครอบครัว" สำคัญที่สุด.** ค้นวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2555 จาก http://www.oknation.net/blog/print.php?id=74096

โอเคเนชั่น. 2552. (ธันวาคม). **กระบวนการยุติธรรม.** ค้นวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2555 จาก http://www.oknation.net/blog/print.php?id=534084

Braithwaite, J. 1998. Restorative Justice. In **The Handbook of Crime and Punishment.** Michael Tonry. ed. Oxford: Oxford University Press.

Braithwaite, J. 2002. **Restorative Justice & Responsive Regulating.** New York: Oxford University Press.

Ministry of Justice. 2000. **Restorative Justice.** Wellington, New Zealand: Ministry of Justice.

Ministry of Justice. 2002**. Facilitator Training Manual, Module 6: Preparing for Conference.** Retrieved June 10, 2013 from http://www.Courts.govt.nz/crrj/ manual/m6.doc.

Morris, A. and Maxwell, G. M. 2001. **Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation and Circles.** Oxford: Hart Publishing.

The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. 1967. **Criminology.** 4, 1 (May): 48-59.

Report of the Course. 1982. **Coordination among Criminal Justice Agencies.** Resource Material Series. No. 22 Fuchu: UNAFEI, December.

Restorative Justice Consortium. 2005. **Principles of Restorative Processes.** Retrieved October 15, 2013 from http://www.restorativejustice.org.uk

Richard, T. S. 2003. **Sociology.** Boston: MaGraw-Hi11.

Umbreit, M. S. 2001. **The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research.** San Francisco: Joessy-Bass.

Vaness, D. W. and Strong, K. H. 1997. **Restoring Justice.** Cincinnati, OH: Anderson.

Zehr, H. 2002. **The Little Book of Restorative Justice Intercourse.** Intercourse, PA: Good Books.

Zehr, H. 2005. **Changing Lenses: A New Focus on Crime and Justice.** 3rd ed. Scottdale, PA: Herald Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์สำหรับบุคลากรสำนักงานยุติธรรม
จังหวัดมหาสารคาม

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย

แบบสัมภาษณ์สำหรับบุคลากรสำนักงานยุติธรรม
จังหวัดมหาสารคาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

1.1 ชื่อ

1.2 เพศ

1.3 อายุ

1.4 การศึกษาสูงสุด

1.5 ชื่อหน่วยงานต้นสังกัดระดับจังหวัด

1.6 กลุ่มงานที่รับผิดชอบในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคาม

☐ กลุ่มงานบริการทั่วไป ☐ กลุ่มงานนโยบายและยุทธศาสตร์

☐ กลุ่มงานบริการประชาชน

1.7 ตำแหน่งงานที่รับผิดชอบ

1.8 อายุงาน_____ปี

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.1 ท่านมีการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างไร

2.4 ท่านใช้รูปแบบหรือวิธีการใดในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2.6 ท่านมีวิธีการประสานงานและการติดต่อทั้งภายในภายนอกองค์กรอย่างไร

2.8 ความพึงพอใจและความเป็นธรรมที่ได้รับ โดยพิจารณาจากผู้รับบริการ (ผู้เสียหายและสังคม)

ส่วนที่ 3 เงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย

3.1 ท่านคิดว่าเงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยมีอะไรบ้าง อย่างไร

ส่วนที่ 4 ปัญหา อุปสรรค ของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากประสบการณ์ของท่านพบปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินกระบวนการในด้านต่อไปนี้หรือไม่ อย่างไร

4.1 ด้านความพร้อมของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน ความรู้ความสามารถ เวลาที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

4.2 ด้านความพร้อมของสถานที่ งบประมาณ

4.3 ด้านการประสานงานและความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด ชุมชนและความร่วมมือของกลุ่มใดมีปัญหามากที่สุด และส่งผลของการดำเนินงาน หรือไม่ อย่างไรบ้าง

แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไป

1.1 เพศ

1.2 อายุ

1.3 วุฒิการศึกษาสูงสุด

1.4 อาชีพ

ส่วนที่ 2 เงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย

3.1 ท่านคิดว่าเงื่อนไขความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยมีอะไรบ้าง อย่างไร

ส่วนที่ 3 ในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในสำนักงานยุติธรรมจังหวัดมหาสารคามท่านคิดว่า บรรลุผลในด้านต่างๆ ต่อไปนี้หรือไม่ เพียงใด อย่างไร

3.1 ความคุ้มค่า ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน เช่น เวลาและเงินที่ต้องเสียไป เมื่อเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่ได้รับ

3.2 ข้อตกลงร่วมกันและความเป็นธรรมที่ได้รับ

ส่วนที่ 4 ปัญหา อุปสรรค ของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากประสบการณ์ของท่านพบปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินกระบวนการในด้านต่อไปนี้หรือไม่ อย่างไร

4.1 ด้านความพร้อมของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน ความรู้ความสามารถ เวลาที่ใช้ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

4.2 ด้านความพร้อมของสถานที่ งบประมาณ

4.3 ด้านประสานงานและความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ผู้ร้อง ผู้ถูกร้อง ชุมชน และความร่วมมือของกลุ่มใดมีปัญหามากที่สุด และส่งผลในการดำเนินงานกระบวนการหรือไม่ อย่างไรบ้าง

4.4 ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการเชิงสมานฉันท์ในครั้งนี้

4.5 ท่านคิดว่าท่านมีส่วนร่วม/ความจำเป็นในการเข้าร่วมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในครั้งนี้มากน้อยเพียงใด

4.6 ข้อเสนอแนะ ความคิดเห็นอื่นๆ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวเรียวรุ้ง บุญเกิด
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่สำเร็จการศึกษา พ.ศ. 2550